

מעלות התורה

על ארחות יושר
אמרו לנפוצת שיחובי תורה וחסד
מסודר של חזן שר המורה זאק"ל
בנשיאות הגאון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

ספר לימוד יומי

מעלות התורה

לרכינו אברהם אחי הער"א

עם הוספות ביאורים ועיונים

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
 מיסודו של מרן שר התורה זצוק"ל
 בנשיאות הגאון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:
 הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:
 הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:
 הרב אשר לבי
 הרב יחיאל חסידה
 הרב רפאל נוסבוים
 הרב ישראל מאיר וולך

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219
נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219
דוא"ל: oy7812@gmail.com

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
 המעוניינים בחוברות
 יפנו לארגון "ארחות יושר"
 בפקס: 077-4230219

@ כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
 חלק כלשהו מתוכן הספר,
 בין אם לשימוש פנימי ו/או מסחרי
 ללא אישור מפורש
 מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
 אפקטיב
 03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

זִכְרָם עוֹלָם יִהְיֶה צְדִיק

זכות הלימוד בחוברת זו מוקדשת
לעילוי נשמתו הטהורה
של עטרת ראשינו רבן של ישראל עמוד התורה
והיראה מדברנא דאומתיה
מעמיד תורת לימוד המוסר בדורינו,
אשר היה לנו לאורים ותומים בעצה ובחכמה

מרן ראש הישיבה רבי

ירחמיאל גרשון

ב"ר צבי יהודה **אדלשטיין** זצוק"ל

אשר עלה בסערה השמימה ביום י' סיון תשפ"ג
ואותנו הותיר לאנחות

בעל הנחמות ירפא לבבות שבורים
וישלח נחמתו לעמו ישראל הדווים

הלימוד בחוברת זו

הוקדש ע"י ידידנו

מר **אפרים עופר בן דפנה** שיחי'
לרפואתו השלימה

ולזכות רעיתו

חמוטל בת מתנה תחי'

למשפחת **טולדו**

לנחת מרובה בעזרת השם יתברך

ולזכות ילדיהם:

אדר אליהו, שניא מתני-ה, ירדן יהונתן

ולזכות אחיו

יעקב (קובי) טולדו

שיזכה בבריאות איתנה ופרנסה טובה

ולזכות האישת היקרה והחשובה אמם

מתנה גבאי

שתזכה לבריאות איתנה ונחת מכל יוצאי חלציה

ולזכות גיסו היקר אוהב הבריות ומלא בנתינה

שאוֹל גבאי

שיזכה בבריאות איתנה ונחת מרובה

זכות החזקת התורה תעמוד להם להצלחה מרובה בכל
מעשה ידיהם ולבריאות איתנה ושפע ברכה והצלחה

תוכן עניינים

פתח דבר
הקדמה

10

ספר מעלות התורה

13

פעילות הארגון

115

לא-ימוש ספר התורה הזה מפיה, והגית בו יומם
ולילה, למען תשמר לעשות, ככל-הפֿתוב בו: כי-אז
תצליח את-דרךך ואז תשפיל. (יהושע א')

יתברך הבורא וישתבח היוצר שזיכנו להוציא
לאור עולם את החיבור הנפלא והנשגב "מעלות
התורה", אשר כתב וחבר הגאון המופלא רבי
אברהם ז"ל אחיו של אדונינו הגר"א מווילנא זיע"א,
לעורר הלבבות לחשקת התורה.

יסוד בריאת העולם וקיום העולם הוא עבור התורה כיודע מאמר חז"ל שמביא רש"י
בתחילת פירושו לתורה הק' "בשביל התורה שנקראת (משלי ח' כ"ב) ראשית דרכו".
עצם היותנו לעם ואומה, כל גאולת מצרים לא נעשתה אלא בשביל קבלת התורה כמו
שאמרו במדרש תהלים (שחר טוב ק"ד) "באיזה זכות יצאו בני ישראל ממצרים וכו' רבי
נחמיה אומר בזכות התורה שעתידין לקבל, שנאמר וירא אלהים את בני ישראל, ובמתן
תורה כתיב וכל העם רואים את הקולות, ויש לך מקום אחר ללמוד ממנו, בהוציאך את
העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה".

אמנם לגודל מעלתה העצומה של התורה כן גדל גם הקושי והמפריעים בלימודה,
ובכדי לזכות לקנות את התורה יש לעמול ולהתייגע בהתמדה רבה, וכתב מורינו ורבינו
שר התורה מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל "והרוצה להיות תלמיד חכם אמיתי צריך לשקוד
הרבה על התורה וללמוד בהתמדה", ומוסיף "ובאמת עיקר הקושי הוא בתחילה, אבל
אחר כך כשמתרגל בתורה ונהנה ממנה [אף שגם אז יש נסיונות תמיד כיודע] אבל עיקר
הקושי יורד אז".

ואמרו בגמרא (ברכות ל"ב ע"ב) ארבעה דברים צריכין חיזוק, וא' מהם הוא תורה,
ופירש רש"י "שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו". ועל כן ראינו לנכון, בעצת גדולי התורה
מורי דרכינו, להתחיל ללמוד במסגרת לימוד המוסר היומי את הספר הנפלא הזה "מעלות
התורה" שכולו רצוף דברי חיזוק ללימוד התורה הקדושה.

וכמעשינו בראשונה, בסדרת ספרי המוסר שהוצאנו לאור ובס"ד פקע שמייהו בהיכלי
התורה והתקבלו ע"י הלומדים בכל אתר ואתר ברצון ובסיפוק רב, כן אף עתה הבאנו
הדברים במהדורה חדשה ומאירת עינים עם הוספות ועיונים רבים לבהר הדברים הקשים
והשתדלנו להביא בהרחבה את מאמרי חז"ל המובאים בספר בקצרה, וכן להרחיב בדברי
המחבר ז"ל שהרי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

...

נודה להשי"ת שזיכנו ע"פ עצת מורה דרכינו שר התורה והיראה מרן הגר"ח קניבסקי

זצ"ל לזכות את הרבים, בהנחלת צירוף שיעורי המוסר ותיקון המידות,
לשיעורי התורה הרבים די בכל אתר ואתר, ויחדיו יהיו כרוכים ותמים
לראשינו, כדי שהתורה והמצוות ישפיעו עלינו, להצמיח את נבטי המידות
הטובות שאנו רוכשים בלימוד תורת המוסר, והתורה תהפך אצלנו לסם
חיים, וצדיקים ילכו בהם, [כמבואר בביאור הגר"א ז"ל על משלי].

ואמרו חז"ל במדרש משלי פ"א, לדעת חכמה ומוסר, אם מוסר למה חכמה
ואם חכמה למה מוסר, אלא אם יש באדם חכמה [היינו חכמת התורה] הרי
הוא לומד מוסר ואם אין באדם חכמה אינו יכול ללמוד מוסר. הרי אנו למדים
כמה החשיבו חז"ל את לימוד המוסר עד שקבעו שצריך שיהיה באדם חכמת
התורה כדי שילמוד מוסר ויושפע ממנו להשלמת מדותיו ודרכיו.

זכינו להיענות והצטרפות של ציבורים מגוונים ומעניינים, מאות רבות
של שיעורי התורה שהצטרפו לתכניתנו, מאות מוסדות של כוללים
וישיבות, תלמודי תורה ובתי חינוך לבנות שנקראו לדגל והצטרפו אף
המה לקביעת שיעורים בלימוד המוסר היומי, ממש לא יאומן כי יסופר,
אשרי העם שככה לו, ואנו מתפללים להמשיך להרבות חיילים לתורה
ולמוסר ה', להגדיל תורה ולהאדירה לנצח נצחים.

נודה ונהלל לבורא העולם על כל טובו וחסדו שבכל יום עמנו שהעמידנו
בקרן אורה ולא העמידנו בקרן חשכה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה
ומוסר, בתפוצה רחבה ביותר של חבורות הלימוד בעשרות אלפי עותקים
מידי חודש הנלמדים מידי יום ביומו במאות ואלפי שיעורי תורה.

בחסדי השי"ת זכינו להוציא עד כה בלמעלה מעשור שנות פעילות הארגון
את ספרי המוסר: שערי תשובה, מסילת ישרים, ארחות צדיקים, חובות
הלבבות, וארחות יושר, מבוארים ומונוגשים בטוב טעם לתועלת הלומדים.

זכות נעימה היא לנו להודות בזה לאיש יקר אשר רוח בו ה"ה הגאון
רבי משה גרודקה שליט"א שנהג בנו טובת עין ונתן לנו רשות להשתמש
בספר מעלות התורה שבהוצאתו עם פירוש אור התורה להגאון רבי
יצחק אייזיק חבר זצ"ל, ומשם לקחנו את נוסח הספר, התיקונים, הציונים
וחלוקת האותיות, וכל הזכויות שמורות לו, הקב"ה ירבה גבולו בהפצת
תורה ומוסר ויברכו בכל מילי דמיטב.

הברכה אחת היא לנו, לכל הלומדים היקרים, שזנחה במהרה לקבל
פני משיח צדקנו, ולראות בעיינינו בבנין בית המקדש ובתחיית המתים
במהרה בימנו אמן.

בברכת התורה
ארחות יושר

חוברת זו
נפרסת
על פני
חודשים
תמוז -
ט' באב

שבוע א'

יום א' כ"ט בסיון - יום ה' ג' בתמוז (פי חקת)

שבוע ב'

יום א' ו' בתמוז - יום ה' י' בתמוז (פי בלק)

שבוע ג'

יום א' י"ג בתמוז - יום ה' י"ז בתמוז .. (פי פינחס)

שבוע ד'

יום א' כ' בתמוז - יום ה' כ"ד בתמוז .. (פי מטות-מסעי)

שבוע ה'

יום א' כ" בתמוז - יום ה' כ"ד בתמוז .. (פי מטות-מסעי)

שבוע ו'

יום א' כ"ז בתמוז - יום ה' ב' באב (פי דברים)

שבוע ז'

יום א' ה' באב - יום ד' ח' באב (פי ואתחנן)

לתועלת הלומדים

החוברות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודשיים - חמישה ימים בשבוע למשך שמונה שבועות.

(חוברות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה **צבועה**. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים

מעלות התורה

[יא]

וְכָל בְּקִשְׁתּוֹ שֶׁל הָאָדָם לֹא יִהְיֶה אֶלָּא ¹עַל הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קיט, עז): ²יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאַחֲרֶיהָ כִּי תוֹרָתְךָ ³שַׁעֲשֻׁעִי, ⁴טוֹב אֶתָּה וּמְטִיב ⁵לְמַדְנִי חֻקֶּיךָ' (שם פסוק סח).

א. וכל בקשתו של האדם לא יהיה אלא על התורה. מהי המידה בתפילה ובקשה על השגת התורה? ביאר בספר 'שיחות מוסר' (מאמר נט): דבר זה נלמד מתפילתו של עתניאל בן קנז, דאיתא בגמרא (תמורה טז, א): "דכתיב: 'ויקרא יעבץ

לאלהי ישראל לאמר אם ברח תברכני והרבית את גבולי והיתה ירך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי ויבא אלהים את אשר שאל" (דה"א ד, י), 'אם ברח תברכני' - בתורה, 'והרבית את גבולי' - בתלמידים, 'והיתה ירך עמי' - שלא ישתכח תלמודי מלבי, 'ועשית מרעה' - שיזדמנו לי רעים כמותי, 'לבלתי עצבי' - שלא ישגבני יצר הרע מלשונות, אם אתה עושה כן, מוטב, ואם לאו הריני הולך בנסיסי לשאול [- הריני מת בעצבוני. רש"י], מיד 'ויבא אלוקים את אשר שאל'."

חז"ל הוסיפו כאן תיבה אחת: "מיד", אשר לא נרמזה בכתוב, כי מאחר שהתפילה היתה באופן של "אם אתה עושה כן מוטב, ואם לאו הריני בנסיסי לשאול", כלומר, ששלימות החכמה היא ענין של חיים ומוות עבורו, לבקשה כזו הקב"ה נענה - "מיד". כך צריכה להיות בקשתו של בן תורה מאת הקב"ה שיחונן

ביאורים

1. על התורה. לזכות ללמוד תורה. 2. **יבאוני רחמיך ואחיה**. יבואו עלי רחמיך להחיות אותי כדי שאשמור תורתך, וראוי אני לרחמיך הללו כי תורתך שעשועי.
3. **שעשועי**. עסקי. ואין לי עסק אחר בעולם זולתה. ויש מפרשים, 'שעשועי' הוא עסק של שמחה. כלומר, כי אשמח בעסק לימוד התורה והיא לי לעונג ושמחה. 4. **טוב אתה ומטיב**. טוב אתה למי שאינו מבקש ממך, ומטיב למבקש ממך. ויש מפרשים, טוב אתה מצד עצמותך ומטיב לבריות. 5. **למדני חוקיך**. לפיכך עשה עמי טובה זו שאני מבקש ותלמדני חוקיך (אבע"ז).

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

**וְגַם כָּל שֶׁשְׁשֻׁעֵיוֹ שֶׁל הָאָדָם צָרִיךְ
שָׁלָא יְהִיָּה אֱלָא בְּתוֹרָה,**

אותו בתורה, עליו לחוש בכל נימי נפשו כי אם הוא זוכה לתורה - מוטב, ואם לאו, הרי הוא הולך חס ושלום לשאול בלי תקוה. המבקש רחמים בהרגשה כזאת נענה מיד!

ויסוד נוסף בבקשת החכמה למדנו מתפילתו של עתניאל בן קנז, שהבקשה צריכה להיות על המדרגה הגבוהה ביותר. למרות שתניאל היה משופטי ישראל, ושלשת אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה החזיר בפלפולו (תמורה שם), לא היה "שבע" ולא הסתפק במה שיש לו, אלא היה "רעב" ומבקש הכל, ורעבונו היה באופן שאם אין לו "הכל" הרי הוא אומלל והולך לשאול, ומשום כך זכה שתתקבל תפילתו. וזהו שאמר הכתוב (תהלים פא, יא): "אנכי ה' אלהיך המעלה מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו", ופירשו רש"י והאבן עזרא שהכוונה לתפילה - "הרחב פיך" ושאל ככל אשר תוכל ובכל הכוח, "ואמלאהו" מיד.

ומי לנו חכם כשלמה המלך ע"ה, שאמר עליו הכתוב: "וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר" (מלכים א ה, כו). ומפני מה זכה לה שלמה? מקרא מפורש הוא למעלה ממנו (ג, ה-ב): "בגבעון נראה ה' אל שלמה וגו' ויאמר אלהים שאל מה אתן לך וגו', ויאמר שלמה וגו', ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך להבין בין טוב לרע וגו', ויאמר אלהים אליו, יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא שאלת לך ימים רבים ולא שאלת לך עושר וגו' ושאלת לך הבין לשמוע משפט, הנה עשיתי כדברך הנה נתתי לך לב חכם ונבון וגו'".

מתבאר כאן, כי שלמה המלך זכה לחכמה אך ורק בעבור תשוקתו הרבה אל החכמה. כה השתוקק שלמה לחכמה עד שלא ביקש דבר אחר זולתה. וויתר על עושר ואריכות ימים, כי ידע שלמה כי חיים בלי חכמה אין להם ערך כלל, כדברי הרמב"ם (רוצח פ"ז ה"א): "חיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה, כמיתה חשובין". כן שאל שלמה אך ורק חכמה, ובעבור זה זכה לה, כי תשוקת החכמה היא המזכה את בעליה בחכמה.

ביאורים

6. שששועיו. עסקיו ושמוחותיו. 7. בתורה. בלימוד התורה.

ב. או שהוא בעשירות גדול יעסוק בתורה. עשיר אינו יכול לפטור עצמו מחובת לימוד תורה בכך שטרוד בנכסיו, ומרוב דאגותיו בעסקיו אין לו יישוב הדעת ללמוד. וכמו

**וְאִפְּלוּ בְּשַׁעַת הַדָּחַק או גָּדַל צָעֲרוֹ
וְצָרְתּוֹ, או שְׂהוּא בֵּין שׁוֹנְאִים או בֵּין
לְצִים, (=) או שְׂהוּא בְּעִשְׂרִית גָּדוֹל,
יַעֲסֹק בְּתוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם פסוק
נר): ⁸זְמִירוֹת הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית**

כן אינו יכול לפטור את עצמו מלימוד התורה בטענה שהוא מחזיק ותומך בידי לומדי תורה אחרים, כיון שמוטל עליו בעצמו לקבוע עתים בכל יום ולא להיבטל ממנה לגמרי. וכדאיתא במסכת יומא (לה, ב) שכשעשיר בא לדין לפני בית-דין של מעלה, אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם הוא אומר להצדיק את עצמו: "עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי, ומרוב הדאגה בעסקי, לא היה לי יישוב הדעת ללמוד", אומרים לו הבית-דין: "כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר בן חרסום? למרות עושרו הגדול, התגבר בכל זאת על כל המכשולים והצליח לעסוק בתורה" [הברייתא שם בהמשך מתארת את עושרו הרב של רבי אלעזר בן חרסום ואת התמדתו הגדולה בתורה]. ובכן, משמש רבי אלעזר בן חרסום כדוגמא לחייב את שאר העשירים הבטלים מן התורה, עי"ש.

והנה, כל הרואה ישתומם, מפני מה הנהגתם של גדולי עולם הללו מחייבת את כל באי העולם בכל הדורות, והרי ידוע שכל אחד נתבע לפי דרגתו והכרתו, ואם כן כיצד נתבע כל אדם - אפילו הפחות שבפחותים בתביעה נוראה כזו שהיה לו לעסוק בתורה עד כדי שיעור ההתאמצות שלהם, וכי משום שנמצאו

ביאורים

8. זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי. דוד המלך אמר פסוק זה, שגם בזמן שהיה מיוחד ודואר מאויביו ("מְגוֹרֶךְ" מלשון מְגוֹר), היו לו דברי תורה לשעשועים לנחמו (רש"י סוטה לה, א, ובתהלים שם). ויש מפרשים, שכוונת דוד היתה שבהיותו מתגורר בביתו ("בבית מגורי"), תמיד היתה לו שמחה ושעשוע בדברי תורה (אבן עזרא שם; מאירי בתהלים בפ"א). ויש שפירשו "מגורי" מלשון גֵר, שגם בהיותו גֵר מתגורר בגלות, היה שמח ומשתעשע בדברי תורה (רד"ק).

מעלות התורה

עיונים

מְגוּרִי, ⁹זִדִּים הִלִּיצְנִי עַד מָאֹד
¹⁰מִתּוֹרַתְךָ לֹא נָטִיתִי (פסוק נא),
¹¹טוֹב לִי כִּי עָנִיתִי לְמַעַן אֶלְמֹד
חֻקֶּיךָ (פסוק עא), ¹²טָפְלוּ עָלַי שָׁקָר

גדולי עולם שהיה להם כוחות אדירים כאלו כדי לעסוק בתורה יש בזה כדי לחייב כל אחד ואחד?

בספר 'שיחות מוסר' (מאמר לט) תירץ

שאלה זו, וכך לשונו: ונראה, שתמיהה זו קיימת אילו היתה התורה בבחינת "מעלה" לאדם, כי במעלה בעלמא אין האדם נתבע אלא לפי מדרגתו והכרתו, אבל לא כן הוא הדבר! אין התורה מעלה גדולה בעלמא, אלא היא ה"רביעית דם" של האדם – אשר כל חיי הנצח שלו תלויים בה, וכמו שכתב הרמב"ם (רוצח פ"ז ה"א): "וחיי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה, כמיתה חשובים", ובנוגע לעצם החיים הכל שווים לתביעה, ואם רק נמצא אי מי שהשקיע כוחות אדירים לזכות ב"חיים" הללו, הרי זה מחייב את כל אחד ואחד, כי התביעה היא למה וכיצד איבדת עולמך וחייך.

ג. זִדִּים הִלִּיצְנִי עַד מָאֹד מִתּוֹרַתְךָ לֹא נָטִיתִי. במסכת מגילה (ג, א) דורשת הגמרא את הכתוב שנאמר בכיבוש יריחו (יהושע ה, יג-יד): 'ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וגו', אמר לו [המלאך ליהושע]: אמש בטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו בטלתם תלמוד תורה [שהיה לכם לשוב למחנה לעסוק בתורה, ולא לעמוד במקום המצור. רש"י סנהדרין מד,

ביאורים

9. זִדִּים הִלִּיצְנִי עַד מָאֹד. רשעים התלוצצו ממני עד מאוד על שאני עוסק בתורה. ואף על פי כן - **10. מִתּוֹרַתְךָ לֹא נָטִיתִי.** אני לא חששתי ללעגם, ומתורתך לא נטיתי מלעסוק בה (רד"ק). **11. טוֹב לִי כִּי עָנִיתִי לְמַעַן אֶלְמֹד חוּקֶיךָ.** טוב לי כי נתייסרתי ללמוד תורה מתוך צער ודחק, כי לתענוג גדול יחשב לי עינוי זה (רש"י ורד"ק). [וכתב ר"י חיון שהוא על דרך מה שאמרו חז"ל (אבות ו, ד): כן היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, אם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא]. **12. טָפְלוּ עָלַי שָׁקָר זִדִּים.** הרשעים חיברו עלי שקר, לומר שאני צבוע ואין תוכי כברי, אך אין זה אמת, שהרי -

עיונים

מעלות התורה

יָדִים ¹³אֲנִי בָכָל לֵב אֶצֶר פְּקוּדֶיךָ
(פסוק סט), ¹⁴טוֹב לִי תּוֹרַת פִּיךָ
מֵאֲלָפִי זָהָב וְכֶסֶף (פסוק עב), ¹⁵מָה
[המלאך] עתה באתי!

כלומר, באתי על העבירה של עכשיו, והיינו על ביטול תורה. ובתוספות שם (ד"ה עתה) הביאו בשם הריב"ן רמז בדברי המלאך שבא על דברי תורה, ממה שאמר 'עתה באתי', והיינו שבא על דברי תורה, שכתוב בהם (דברים לט, יט): 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת'.

רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל הרב מפונבז' הקשה, שיש להבין, למה רמז המלאך את טענתו דווקא בתיבה זאת "עתה" באתי. עוד יש להבין, היאך יכול לבא אליהם בטענה שלעת כזאת, במצב מלחמתי, היה להם ללון בעומקה של הלכה? אמנם קושיא אחת מתורצת בחברתה, שלכך דוקא בפסוק זה - 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת' נרמז שנתבעו ישראל על ביטול תורה, והיינו שהאדם צריך להיות כל כך דבוק בתורה עד שהתורה תהיה אצלו כמו "שיר" שהאדם שר מאליו, כי תורתנו הקדושה היא "שירת חיים" ועל כן בכל מצב וגם בעת מלחמה אי אפשר להתנתק ממנה, ומשום כך נתבעו ישראל על שהתבטלו מיגיעת התורה בעת המלחמה.

ד. טוֹב לִי תּוֹרַת פִּיךָ מֵאֲלָפִי זָהָב וְכֶסֶף. יש לעיין, מדוע דוד המלך קורא לתורה 'תורת פיך' ולא 'תורת השם' או 'תורתך'? חידוש נפלא כתב הנפש החיים' (שער ד פרק ו), ועל פיו ביאר את הפסוק שלפנינו:

כאשר האדם עוסק בתורה למטה, כל תיבה שמוציא מפיו - הרי דברים אלו

ביאורים

13. אֲנִי בָכָל לֵב אֶצֶר פְּקוּדֶיךָ. בכל לב אני אשמור מצוותיך, כלומר שאני מסכים בכל ליבי עם מה שאני עושה (רש"י ורד"ק). **14. טוֹב לִי תּוֹרַת פִּיךָ מֵאֲלָפִי זָהָב וְכֶסֶף.** הנה שאר בני אדם מייגעים ומענים עצמם בהשגת ממון, אבל אני טוב לי לייגע עצמי בלימוד תורת פיך יותר מאלפי כיכרות של זהב וכסף (תרגום ואבע"ז). [וכתב רמ"ד וואלי, שכוונת הכתוב שאף על פי שבאלפי כסף וזהב אפשר לעשות הרבה צדקה ומצוות, מכל מקום מעלת לימוד התורה גדולה יותר ממעלת שאר המצוות]. **15. מָה אֶהְיֶה תּוֹרַתְךָ כָּל הַיּוֹם הַזֶּה**

מעלות התורה

עיונים

אֶהְבֵּתִי תוֹרַתְךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי
(פסוק צו), ¹⁶ מַה נִּמְלֶצוּ לַחֲכִי אִמְרַתְךָ
מִדְּבַשׁ לְפִי (פסוק קג), ¹⁷ **נַפְשִׁי בְּכַפִּי**
תִּמְדִּיר וְתוֹרַתְךָ לֹא שִׁכַּחְתִּי (פסוק קט).

ממש יוצאים כביכול גם מפיו של הקב"ה באותה שעה! וראה לדבר: מדברי הגמרא (גיטין ג, ב) שנחלקו ר' יונתן ור' אביתר בביאור הפסוק שנאמר

בפרשת 'פלגש בגבעה' (שופטים יט, ב): "ותזנה עליו פלגשו" - רבי אביתר אמר: זבוב מצא לה, ר' יונתן אמר: נימא מצא לה. והגמרא מספרת שר' אביתר פגש את אליהו הנביא ושאלו: מה עושה הקב"ה עתה? ואמר אליהו, שהקב"ה עוסק בפרשת פילגש בגבעה ואומר: 'אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר', הרי שמכיון שר' יונתן ור' אביתר עסקו בענין זה - גם הקב"ה שנה דבריהם ממש!

זו - אומר ה'נפש החיים' - כוונת דוד המלך ע"ה כאן: "טוב לי תורת פיך", כלומר: שמח אני בעמלי בתורה הקדושה, בהעלותי על לבי שהיא 'תורת פיך' - שכל מילה מהתורה שאני עוסק בה כעת, הרי עתה היא יוצאת מפיו יתברך. ראוי להוסיף את דברי ה'נפש החיים' בפרק י"ד: "בעת שהאדם עוסק בתורה, בכל תיבה אותה התיבה ממש נחצבת אז להבת אש מפיו יתברך כביכול, ונחשב כאילו עתה מקבלה מסיני מפיו יתברך שמו, ולכן אמרו רז"ל כמה פעמים 'והיו הדברים שמחין כנתינתן מסיני', והיינו שזה 'מפיו דעת ותבונה' - מפיו ממש...".

ביאורים

שיחתי. כמה אהבתי תורתך, הלוא כל כך אהבתי אותה עד שאיני מדבר כל היום אלא בדברי תורה (רד"ק). ¹⁶ **מה נמלצו לחכי אמרתך מדבש לפי.** כמה מתקו לחיכי כל אחת ואחת מאמרותיך שכתבת בתורה, ומתיקותם היא יותר ממתקות דבש הבא לפי (רש"י ומאירי). ¹⁷ **נפשי בכפי תמיד ותורתך לא שכחתי.** הריני נתון תמיד בסכנת נפשות מחמת רודפי, עד שאני קרוב למות [כאילו יצאה נפשי מגופי ואני מחזיק אותה בכפי שלא תברח ממני לגמרי (ר"י חיון)], ואף על פי כן, את תורתך לא שכחתי (רש"י). מכל פסוקים אלו הוכיח רבינו שגם בשעת הדחק ויסורים או שהוא עשיר גדול יעסוק האדם בתורה,

מעלות התורה

ביאורים

כמו שאמר דוד המלך, שגם כשהיה בצער ויסורים עסק בתורה, וכן כשהיה מלך ועשיר גדול עסק בתורה כל היום.

מעלות התורה

עיונים

[יב]

וַיִּרְחִיק הַמַּחֲשָׁבוֹת שְׁמוֹרָדִים

אוֹתוֹ וּמִכְבָּטִים אוֹתוֹ

מִן הַתּוֹרָה, וַיִּשְׁנֶא אוֹתָם, כְּמוֹ

שְׁבָתוֹב (שם פסוק קיג): ¹סַעֲפִים

שְׁנֵאתִי וְתוֹרַתְךָ אֶהְבֵּתִי, ²שֶׁקֶר

שְׁנֵאתִי וְאַתַּעֲבֶה תוֹרַתְךָ אֶהְבֵּתִי

(שם פסוק קסג), כִּי יִדְוַע כִּי ³כָּל

הָעוֹלָם הַזֶּה מִכְּנֶה בְּשֵׁם 'שֶׁקֶר', וְכֵן

⁴הַתּוֹרָה נִקְרָאת 'אַמֶּת', לְכַף אָמַר:

א. התורה נקראת

אמת. במסכת ברכות

(ה, ב) אמרו: "אמת, זו

תורה, שנאמר (משלי

כג, כג): 'אמת קנה

ואל תמכור'". בספר

'איי היס' (ברכות

שם), ביאר כיצד מוכח

ממקרא זה ש'אמת'

היא 'תורה', משום

שלשון 'אמת' שייך רק

על התורה, לפי שהיא

נצחית וקיימת לעולם,

ואיננה כמו דתות

ונימוסי העמים אשר

משתנים מעת לעת,

כפי צורך בני האדם

באותו הזמן. ועל כך הביאה הגמרא לראיה את מאמר הכתוב 'אמת קנה ואל

תמכור', שכן בשאר קניני העולם לעיתים יארע שיקנה אדם חפץ בשעה שהוא

ביאורים

- 1. סַעֲפִים שְׁנֵאתִי וְתוֹרַתְךָ אֶהְבֵּתִי.** אני שונא את כל שאר המחשבות ('סַעֲפִים' - הם מחשבות הטורדות את האדם), כי אין מחשבותי אלא בתורתך ('רד"ק).
- 2. שֶׁקֶר שְׁנֵאתִי וְאַתַּעֲבֶה תוֹרַתְךָ אֶהְבֵּתִי.** את הבלי העולם ותענוגותיו שהם שקר ודבר שאין מתקיים שנאתי, ואני מתעב ומרחיק אותם, אבל את תורתך אהבתי, שהיא היפך השקר, שהרי היא אמת ודבר המתקיים לנצח ('רד"ק ור"א בן רמון).
- 3. כִּל הָעוֹלָם הַזֶּה מִכְּנֶה בְּשֵׁם שֶׁקֶר.** תענוגי עולם הזה ודברים גשמיים יש להם סוף ותכלית, אין להם קיום והעמדה לעולם רק לפי שעה וחלף ועבר כמעט רגע. וביק"ד (כו, ז) נקרא עולם הזה - "עלמא דשיקרא".
- 4. הַתּוֹרָה נִקְרָאת אֶמֶת.** 'אמת' - זו תורה, שנאמר (משלי כג, כג): 'אמת קנה ואל תמכור' (ברכות ה, ב).

מעלות התורה

עיונים

נצרך לו, אך לאחר מכן עם שינוי העיתים והזמנים שוב אינו צריך לו ומוכרו, אבל התורה אינה כן, שהרי אין בה שינוי לעולם, ולפיכך לעולם מבקש אדם לקנותה ולא למוכרה, ע"כ.

הנה בפרשת משפטים כתוב: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא, א). וכתב רש"י: "ואלה, מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני". רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל (ממיר, בספרו 'דעת תורה') מבאר, שרש"י מגלה כאן את ההבדל המהותי והפער התהומי בין משפטי האומות למשפטי התורה. משפטי האומות מיוסדים על הסכמת בני אדם המושפעים מהזמן שבו הם נמצאים, וכן מתנאי החיים של הציבור הכפוף לחוקים שלהם, המשפטים הם על פי דעותיהם של המחוקקים - שדעותיהם משתנות כפי רצונותיהם, תאוותיהם ומצב רוחם שבכל רגע, לכן משפטיהם הם חסרי עקביות, מתקבלים ומתבטלים לעיתים מזומנות. לא כן היא תורתנו הקדושה מעשה אלקים היא, ולא זו בלבד שאינה מיוסדת על בסיס הסכמת בני אדם אלא להיפך, התורה היא שקדמה ליצירת האדם שנוצר בהתאם לאזהרות התורה ומצוותיה, שהרי "איסתכל באורייתא וברא עלמא", ולכן דיני התורה נצחיים ותורתנו לא תהא מוחלפת, שאף המשפטים והדינים שבין אדם לחבירו ניתנו למשה בסיני, עכ"ל.

והנה, דוד המלך אומר בתהלים (קיט, קס): "ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך". וביאר הכתב סופר¹ את כוונת הפסוק, וכך לשונו: הרשעים הבל יפצה פיהם באמרים כי מצוות ה' תלויים בזמן ומקום, כי תורתנו הקדושה נצחית היא ולא יחול בה כל שינוי בשום זמן ועידן ומקום, כי מצוות התורה אינם תלויים בשום דבר כי אם בחי העולמים אשר ציוה עליהם, וכל דברי התורה באין בהם מגרעת קיימים לעולמי עד, וכמו הדיבור הראשון מעשרת הדברות "אנכי ה' אלקיך" קיים לעולם, כן כל דברי התורה מאל"ף ועד תי"ו, מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל" קיימים הוא נצחי. ולכן נקראת התורה "תורת אמת", כי כמו שהאמת היא דבר המתקיים ויש לו עמידה לעולם, כן היא התורה. וזה נראה לפרש בקרא "ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך", שהכוונה היא שכמו "ראש דברך" היינו "אנכי ה' אלקיך" ו"לא יהיה לך אלהים אחרים" אמת וקיים לעד, כך הוא לעולם "כל משפט צדקך", עכ"ל.

מעלות התורה

עיונים

'שֶׁקֶר שְׁנֵאתִי', וְעַל יְדֵי זֶה: 'תּוֹרַתְךָ אֶהְבֵּתִי'. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג, ז): 'מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחֹק', פְּרוּשׁ, ⁵שֶׁתִּרְחֹק כָּל מִה דֶּאֱפֹשֶׁר מֵעֲנִינֵי שֶׁקֶר, מִלְּדַבֵּר בָּהֶם וּמִלְחָשׁ בָּהֶם, רַק לְדַבֵּר וּלְחַשֵּׁב תָּמִיד בְּתוֹרַת ה', שֶׁהִיא תּוֹרַת אֱמֶת.

וַיֵּאָהֵב אוֹתָהּ, ⁷שֶׁהִיא תַכְלִית הַטּוֹבָה, ^(ב)וַיִּשְׁמַח בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קיט, קסב):

ב. וישמח בה. אם רוצה אדם שיהיה לימודו מאהבה, צריך שיהיו דברי תורה ערבים עליו, וכמו שכתב רש"י בברכות (יא, ב, ד"ה הערב) בביאור ברכת 'והערב נא', וז"ל: "יערבו [דברי תורה] עליו לעסוק בהם מאהבה", עכ"ל. וכך הוא המושך נוסח הברכה 'ונהיה אנחנו... כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה', שזהו עיקר ה"לשמה", וכמו

שכתב בהקדמת ספר 'אגלי טל' בגדר תורה לשמה, וז"ל: "קצת בני אדם טועים מדרך השכל בענין לימוד תורתנו הקדושה, ואמרו: כי הלומד ומחדש חידושים ושמו ומתענג בלימודו, אין זה לימוד התורה כל כך לשמה כמו אם היה לומד בפשיטות שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצוה, אבל הלומד ומתענג בלימודו הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו, ובאמת זה טעות מפורסם, ואדרבא, זהו עיקר מצות לימוד התורה, להיות שש ושמו ומתענג

ביאורים

5. ועל ידי זה. אהבת האמת ניתנה להשיגה רק כשיש שנאה לשקר. וכוונת דוד המלך לומר: על ידי שאני שונא את השקר' שהיא ענייני העולם הזה, והתרחקתי מטרוות ומחשבות עולם הזה, - אהבתי את האמת' זו התורה שהיא היפך השקר. 6. שתרחק כל מה דאפשר מעניני שקר. שתרחק בכל מיני ריחוק מהבלי העולם הזה ותענוגותיו - הן בדיבור והן במחשבה, כדמפרש.
7. שהיא תכלית הטובה. התורה היא הטוב האמיתי והמושלם.

מעלות התורה

עיונים

בלימודו, ואז דברי תורה נבלעים בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה", עכ"ל.

ועיין שם שציין לדברי רש"י בסנהדרין נח, א ד"ה ודבק, שמתוך שאין נהנה, אינו נדבק עמו, וב'באר משה' (דברים ח"א עמ' ר"ג) כתב על זה: כי מה שאמרו רבותינו ז"ל שצריך לדבוק עצמו בתורה, הכוונה שיש חיוב ליהנות ממנה (הנאה רוחנית), הרי דבוקות תלויה בהנאה כמו שפירש רש"י וכו', נמצא שהדבוקות בתורה תלויה בהרגשת מתיקותה, שאז נהנה ממנה ומתדבק בה, עכ"ל. ועיין שם ב'אגלי טל' שסיים: "ומודינא, שהלומד שלא לשם מצות הלימוד רק מחמת שיש לו תענוג בלימודו, הרי זה נקרא לימוד שלא לשמה, אבל הלומד לשם מצוה ומתענג בלימודו, הרי זה נקרא לימוד לשמה, וכולו קודש כי גם התענוג מצוה", עכ"ל.

כתב הרד"ק על הפסוק "בחוקותיך אשתעשע לא אשכח דבריך" (תהלים קיט, טז) וז"ל: "כאשר אני מתבונן בהם, אני משתעשע בהם, לפיכך לא אשכחם, כי הם לי לשון ולשמחת לב", עכ"ל. [המהרש"א במסכת פסחים (סח, ב) כותב בענין מצות "ושמחת בחגך" שאפשר לקיימה על ידי "שמחת לימוד התורה". וכיוצא בזה כתב ה'חתם סופר' ז"ל (ביצה טו, ב): תלמיד חכם, גם לימודו הוא בכלל "לכם", שהוא מתענג עונג נפישא על ידי זה. וראה גם בדרשותיו (ח"ב עמ' רסח ע"א) שכתב: "וכן כל עסקם בתורה הוא בשמחה וחדווה נפלאה עד שגם גופם נהנה ממנו וכו' ועסקם בתורה הוא נמי "לכם"].

וכבר מצינו כן בראשונים, שהתענוג דברי תורה אף הוא מצוה. בחידושי רבי אברהם מן ההר (נדרים מח) כתב, שבתלמוד תורה לא אמרינן "מצוות לאו ליהנות נתנו" משום שההנאה היא עיקר המצוה, וכך לשונו: אבל במצות לימוד שהוא ענין ציור הלב וידיעת האמת, ועיקר הציווי הוא כדי לצייר האמת ולהתענג וליהנות במדע לשמח לבבו ושכלו כדכתיב 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', הלכך לא שייך לומר בתלמוד תורה מצוות לאו ליהנות נתנו, שעינין מצוותו הוא ההנאה והתענוג במה ששייך ומבין בלימודו, הלכך כשהדירו זה את זה אסור לקרות בספר בלימודו, עכ"ל. וכן כתב בספר "נוהג כצאן יוסף" (דיני הנהגת כל יום אות כ"ה) וז"ל: אף על פי שמצוות לאו ליהנות ניתנו, מצות לימוד ליהנות ניתנו, שצריך לשמוח שמחה של מצוה וליהנות מדבר תורה שהוא לומד. וכן כתב הט"ז יו"ד סי' רכ"א ס"ק מ"ג.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

⁸שֵׁשׁ אֲנֹכִי עַל אִמְרַתְךָ כְּמוֹצֵא
שָׁלָל רָב, ¹⁰מֵה אֲהַבְתִּי תוֹרַתְךָ
כָּל הַיּוֹם הִיא שִׁיחִתִּי (פסוק צו),
¹¹תִּבְעֶנָּה שְׁפָתַי תִּהְלֶה בִּי תִלְמִדִי

ועיין גם בלבוש (או"ח
סי' מ"ז בהג"ה סעיף
ו'), וז"ל: אין הנאת
מצות תלמוד תורה
דומה לשאר מצוות
שיש בהם הנאה כמו
אכילת מצה וכדומה,

שבאכילת מצה ההנאה והמצוה שני ענינים נפרדים וכו' אבל בתלמוד תורה
המצוה וההנאה ענין אחד, לכן ברכת המצוה היא גם ברכת הנהנין, עכ"ל. [ובסי'
מז סק"א כתב הלבוש על ברכת התורה: "מאוד מאוד צריך האדם להיזהר בה,
להראות שהתורה חשובה בעיניו ונהנה ממנה, כמו שמבשר על כל הנהנין",
עכ"ל]. ועיין ב'קהילות יעקב' (ברכות סי' כ"ד): "ברכת התורה עניינה נמי מצד
ברכת הנהנין", עיי"ש בכל דבריו. [אמנם ראה רע"ב (אבות ד, ב) דמשמע שגם
בשאר מצוות אמרינן הכי, וז"ל: שכר מצוה מצוה, שכל מה שאדם משתכר
ומתענג בעשיית המצוה נחשב לו למצוה בפני עצמה ונוטל שכר על המצוה
שעשה ועל העונג וההנאה שנהנה בעשייתה. ויש לחלק שבשאר מצוות
רק מה שנהנה שזכה לקיים רצון ה' נחשב לו למצוה שגם זה רצונו יתברך
שיעבדוהו משמחה, אבל ההנאה מעצם המעשה לא חשיב מצוה, מה שאין כן
בתלמוד תורה גם ההנאה מעצם המעשה חשיבא מצוה].

ביאורים

8. שש אנכי על אמרתך. שמח אני על כל אחת מאמרותיך הסתומות בתורה
כשאני זוכה להבין אותה. 9. כמוצא שלל רב. כשמחת אדם המוצא ביזה גדולה
(רש"י בפי' ב' ומצו"ד). [כתב בפנים יפות (דברים ד, ה), שהנה המוצא שלל רב
ישמח בשעת מציאתו מאוד, ואחר כך כשנתישן אצלו, שוב לא ישמח בו, ואני
שמח על אמרתך בכל יום כאילו היא מציאה שמצאתי אותה היום]. 10. מה
אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי. כמה אהבתי תורתך, הלוא כל כך אהבתי
אותה עד שאיני מדבר כל היום אלא בדברי תורה (רד"ק). 11. תבעננה שפתי
תהלה כי תלמידי חקיק. תדברנה בתמידיות שפתי שאהלל אותך על כי תלמידי
חוקיק (רש"י ורד"ק). [בתהלות ה' (לבעל השבט מוסר) פירש, כאשר תלמידי
סודות חוקיק, אז ידברו שפתי תהילה כאילו מעצמן מחמת רוב שמחת].

ג. ושמחת בכל הטוב
ואין טוב אלא תורה.
מדוע דווקא התורה
נקראת 'טוב'. ביאר
ה'בן יהוידע' (ע"ז יט,

חקיק' (פסוק קעא). ¹²וכתיב (דברים כו,
יא): ¹³וְשִׂמְחַת בְּכָל הַטּוֹב, ¹⁴וְאֵלָּא תוֹרָה (אבות פ"ו מ"ג).

ב): התורה היא הטוב האמיתי, כי במלאכות אחרות העמל בהן אינו טוב לאדם,
אלא רק השכר שמקבל עבורן, שהרי טוב היה לו שלא יצטרך לעמול בהן כלל,
אבל בתורה העמל עצמו טוב לאדם והוא שמח בו, וכפי שאמר דוד המלך
(תהלים קיט, קסב): "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב".

המהר"ם שיק כתב, שיש הרבה דברים טובים שאפשר להגיע דרכם לדברים
רעים, כגון מי שאוכל מעדינים וסעודה גדולה, שיכול לבוא בקלות לחולי של
סכנה, מה שאין כן בתורה שהיא טובה גמורה, כיון שאי אפשר להגיע על ידה
לשום דבר רע, וכל מה שבא על ידה הוא טוב נצחי, ועל זה אמר שאין "טוב" -
שהוא רק טוב, אלא התורה.

בביאור הגר"א (משלי יב, כה) כתב על מה שנאמר בפסוק (שם): 'ודבר טוב
ישמחנה', שאין טוב אלא תורה, כיון שהמקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו
את כל הדאגות, וכמו שאמרו באבות דרבי נתן (כ, א) בהיפך, שכל הפורק ממנו
עול תורה נותנים עליו הרהורי חרב, זנות ושטות. ולכן אמר הפסוק 'ודבר טוב',
דהיינו התורה, 'שמחנה'.

והנה על פסוק זה "ושמחת בכל הטוב" כתב האור החיים' הק' (דברים כו, ג)
יסוד גדול בענין עריבות ומתיקות לימוד התורה, וז"ל: "גם ירמוז במאמר 'בכל
הטוב' ['ושמחת בכל הטוב', (שם פסוק י"א)] אל התורה, כאומרים ז"ל (ברכות
ה, א): אין 'טוב' אלא תורה, שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות
טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא ייחשב בעיניהם מלא עולם

ביאורים

12. וכתוב ושמחת בכל הטוב. פסוק זה נאמר גבי מצות הבאת ביכורים.
ולרבינו מאמר 'בכל הטוב' ירמוז אל התורה. [ומקורו בפסיקתא דרב כהנא
פיסקא י': "ושמחת בכל הטוב, אין טוב אלא תורה, דכתיב: כי לקח טוב נתתי
לכם תורת את תעזובו"]. 13. ואין טוב. ואין רמז המלה 'טוב' כאן. 14. אלא
תורה. דברי תורה היא הטוב האמיתי.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

וּבְתִיב (שמות יח, ט-י): ¹⁵וַיַּחֲדֵךְ יְתָרוֹ
¹⁶עַל כָּל הַטּוֹבָה - ¹⁷זוֹ תּוֹרָה, וַיֹּאמֶר
 יְתָרוֹ ¹⁸בְּרוּךְ ה', ¹⁹מִכָּאֵן שֶׁמִּבְרַכְיָן
 עַל הַתּוֹרָה. וּבְתִיב (דברים כח, מז):
 'תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ
 בְּשִׁמְחָה ²¹וּבְטוֹב לֵבָב. וּבְתִיב (תהלים
 ק, ב): ²²עֲבַדוּ אֶת ה' בְּשִׁמְחָה,

כסף וזהב למאומה,
 כי התורה כוללת כל
 הטובות שבעולם,
 עכ"ל.
 כעין זה מצינו שכתב
 ה'חזון איש' באגרותיו
 (ח"ג אגרת א): "הזיווג
 של החכמה עם האדם,
 אי אפשר בלי כמיהה
 ותיאבון. דברי תורה
 חביבין. כח החיבה
 פותח את המח ואת
 הלב לבלוע חכמה בינה ודעת. אמרו עליו על ר' יוחנן: אם יתן איש את כל הון
 ביתו באהבה שאהב ר' יוחנן את התורה בוז יבזו לו. כלומר, על ידי החיבה יבוא
 הלומד להתמיד בלימודו, וגם על ידי זה יתחקק התורה על לוח לבו."

ביאורים

15. ויחד יתרו. וישמח יתרו ("ויחד" מלשון 'חדווה'). 16. על כל הטובה.
 על כל הדברים הטובים שנתחדשו בעבור ישראל. 17. זו תורה. 'הטובה'
 פירושה נתנית התורה. [וז"ל רש"י עה"ת: "על כל הטובה - טובת המן והבאר
 והתורה"]. 18. ברוך ה'. מהולל ומשובח ה' על כך. 19. מכאן. בפסוק זה נרמז.
 20. שמברכין על התורה. רבינו למד בדרך דרוש, שיתרו קיבל תורה ומצוות
 ושמח בהם וברך ברכת התורה, שהרי מבואר בפסוק שהוא שמח על התורה
 ('ויחד יתרו'), ועל זה כתוב שאמר 'ברוך השם' הרי שבירך על התורה. [ובמסכת
 ברכות (כא, א) למדו ברכת התורה מפסוק אחר]. 21. ובטוב לבב. ובהרגשה
 טובה. הרי שעבודת ה' שעיקרה היא לימוד התורה, אמורה להיות בשמחה
 ובטוב לבב. 22. עבדו את ה' בשמחה. מתוך שמחה וטוב לב, שלא תהיה
 עבודתו כמשא עליכם. [ואף שנאמר גם: 'עבדו את ה' ביראה' (תהלים ב, יא),
 אין זה סתירה לשמחה, שצריך האדם להיות ביראה שמא הוא מתרשל בעבודת
 ה', אבל בשעת עשיית המצוה עצמה צריך לעשותה מתוך שמחה על שזכה
 לעבוד את בוראו (של"ה, שבועות תורה אור אות רנא)].

ד. שצריך לשמוח
 עמה. לימוד תורה
 צריך להיות בשמחה,
 לשמוח עם התורה!
 והיא ערובה המצלת
 את האדם מיצרו הרע,
 וכדאיטא במדרש רבה
 (בראשית פרשה כ"ב,
 והובא בנפח"ח ש"ד
 פל"א): "אם בא יצרן
 להשחיקך, שמחהו
 בדברי תורה". ובביאור
 'ראת חיים' (שעל
 נפח"ח שם, לרבי

²³וַאֲיָתָא בְּסִפְרֵי: זו דְּבַרֵּי תּוֹרָה.
 וּבְתִיב (דברים יז, יט): ²⁴וַהֲיִתָּה עִמּוֹ
 וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו.
 'וַהֲיִתָּה' - הוא ²⁵לְשׁוֹן חֲבוּר וְקִדּוּשִׁין,
²⁶כְּמוֹ (שם כד, ב): ²⁷וַהֲיִתָּה לְאִישׁ
 אַחֵר, 'שִׁצְרִיךָ לְשִׁמּוֹחַ עִמָּה, וְלִהְיוֹת
 עִמָּה' ²⁸וְלִחְבֵּר עִמָּה.

ישראל אליהו וינטרוב זצ"ל) ביאר זאת: האדם בטבעו רוצה להיות חפשי
 לעצמו ולא אסור תחת עול, והיצר הרע שאופיו פריקת עול רוכב על רצון זה
 ומסית לפרוק עול מלכות שמים ח"ו. וכשאדם עובד עבודתו ית"ש בלי שמחה
 מרגיש שעבודתו מתוך כפייה כעושה בעל כרחו, מה שאין כן כשעושה הכל

ביאורים

23. ואיטא בספרי. על איזה עבודה ('עבדו') מרמז הפסוק. 24. והייתה עמו
 וקרא בו כל ימי חייו. חובה שיהיו למלך שני ספרי תורה, אחד שיהיה מונח
 בבית גנזיו, ואחד שיהיה צמוד לחיקו תמיד. וזאת, כדי שילמד בו. 25. לשון
 חיבור וקידושין. בלשון הקודש לשון 'הייתה' משמעו קישור ודביקות, כמו
 אדם הנושא אשה. וזה שרמזה התורה שהמלך צריך לאהוב את התורה ולהיות
 דבוק בה, בנוסף לכך שהוא נושא עמו תמיד בפועל את ספר התורה. 26. כמו.
 שמצינו שלשון 'הייתה' משמש בתורה במשמעות של קידושין. 27. והייתה
 לאיש אחר. ותנשא לבעל אחר. 28. ולחבר עמה. שצריך האדם להתחבר עם
 התורה. [ראה לעיל (אות ט) שהתורה נקראת 'אשה', ואם כן, כמו שהאשה
 מתקדשת ומתחברת לבעלה, כך התורה מתחברת ומתקשרת עם הלומד
 אותה].

מעלות התורה

עיונים

מתוך שמחה אין מרגיש את העבודות כעול הנכפה עליו אלא הכל בשביעות רצון ומתענג על עבודתו יתברך, ואז שמחה זו מרגיעה גם כן את בעירת היצר הרע, דעיקר ההסתה לרע הוא שמדמיון לו שהרע יכול ליתן לו תענוג ושמחה, ואם לאו יחסר לו, וכשאדם בשמחה מרגיש שטוב לו ולא חסר לו כלום [אך באמת היצר הרע אין לו מה להציע, ואינו רוצה לתת כלום והכל רק דמיון].

ובעומק יותר, הנה אדם שהשתוקק לדבר מסויים, אחר שהשיגו בא על סיפוקו והוא מלא שמחה, וזהו ביאור דברי חז"ל דחדוותא דשמעתתא מכח היצר הוא, שמקודם התאוה והשתוקק למלא חסרונו בידיעת התורה וכשנתמלא שמח, וזה כשהיצר הרע אינו משתוקק לרע, ולעתיד לבא שיתבטל הרע זה יהיה כל תפקידו של היצר דיתאוה רק לטוב, אשר זהו באמת שרשו לא למען הכשיל בני אדם, אלא כדי שישתוקקו להשיג יותר שזוהו הבית קיבול לכל ההשגות, לכן העובד בשמחה ומצרף את שרש היצר הרע להמעשה, הרי הוא ממתקן שלא יתאוה לרע, ואז היצר הרע גם שמח שכבשוהו שזה עיקר תפקידו להעמיד האדם בפני נסיון כדי שיכבשנו וירבה שכרו, [אך זה רק בתחלתו כמבואר בסוכה נב, א דבתחלה היצר הרע דומה לחוט של בוכיא שאז הוא רק בכח לפעול רע כמו שנתבאר לעיל ש"א פ"ו בהג"ה, אבל אחר שחטא האדם והתעבה היצר הרע כעבודת העגלה אז נהיה כח הרע בפועל וחפץ באמת להכשיל ולהרוס את האדם]. עכ"ל.

[ומצינו שכנגד השמחה שאנו שמחים בתורה - התורה משמחת את בני ישראל השמחים בה, כפי שביאר בספר 'תפארת שלמה' (מועדים שב"ק) את מה שאומרים בתפילה, וז"ל: 'ונשמח בדברי תורתך' וכו' כי הם חיינו ואורך ימינו' (ברכת קריאת שמע של ערבית). רצה לומר, כי בני ישראל בלימודם הם משמחים את התורה, להכניס בה שמחה בהלל ושבח, כמה היא טובה כמה היא מתוקה [כוונת הברכה: 'ונשמח' כלומר נכניס השמחה 'בתלמוד תורתך' בתורה עצמה לשבחה כמה היא טובה ומתוקה], ועל ידי כן התורה חוזרת וּמְשַׁמַּחַת אותם [על ידי שמשמחים את התורה בשבחה אזי התורה חוזרת ומשמחת את האדם שמשמחה], על דרך 'הארון נושא את נושאי' (סוטה לה, א) [הארון היה נושא את נושאי, הגם שהם נושא את הארון אף על פי כן היה הארון נושא אותם, כן הוא בענין זה שעל ידי שמשמח את התורה - התורה משמחת אותן]. וזהו 'ונשמח בדברי תורתך' להביא השמחה בדברי תורה, אז 'כי הם חיינו' יומשך לנו ממנה חיות ושמחה, 'פקודי ה' שירים משמחי לב' (תהלים יט, ט). עכ"ד.]

עיונים

מעלות התורה

[יג]

וְיִבְרָא ¹**יִשְׁכַּר בַּח הַיֵּצֶר הָרָע.**
וְלִפְיֶקֶךָ נִקְרָא הַלְמוּד
'גִּירְסָא' - ²מִלְּשׁוֹן 'שְׂבִירָה', כְּמוֹ
'שְׂבִירָה' (תהלים קיט, ב): ³גִּירְסָה נִפְשִׁי
לְתַאֲבָה אֶל מִשְׁפָּטֶיךָ כָּכָל עֵת. וְכֵן
אָמְרוּ רַז"ל (ב"ב טז, א): ⁴נִקְרָא הַיֵּצֶר
הָרָע, נִקְרָא הַיֵּצֶר הָרָע, הַיֵּצֶר הָרָע.

החיד"א ב'פתח עינים' (קידושין ל, ב ד"ה בני) ביאר מדוע נקראת התורה **תבלין** כלפי היצר הרע, משום שאם זכה אדם ולומד תורה כראוי, נהפך

ביאורים

1. **וְיִבְרָא**. ככוח לימוד התורה. [וביחוד לימוד תורה המקושר באהבת תורה עד כדי שהיא נקראת שעשוע שלו, וכמו שכתב רבינו לעיל]. 2. **מִלְּשׁוֹן שְׂבִירָה**. שהתורה שוברת את יצר הרע. 3. **גִּירְסָה נִפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל מִשְׁפָּטֶיךָ כָּכָל עֵת**. נפשי [-] היינו נפש הבהמית] נשברת מתוך תאוותה אל משפטיך ללמדם בכל עת. [שאף בזמן היותי טרוד בעסקי העולם, אני מתאוה וחושק שאתפנה לעסוק בהם] [רש"י ורד"ק]. 4. **נִקְרָא הַיֵּצֶר הָרָע, הַיֵּצֶר הָרָע**. ברא הקב"ה את התורה כתבלין המרפא את האדם מהרהורי עבירה. [נקטה הברייתא לשון "תבלין", שכמו שהתבלין מתקן את המאכל ונותן בו טעם, כך מתקן לימוד התורה את הנאות העולם הזה שלא יביאו את האדם לידי עבירה (עיון יעקב)]. וכתב המסילת ישרים (פ"ה): "הנה פשוט הוא שאם הבורא לא ברא למכה זו [של יצר הרע] אלא רפואה זו [היא התורה], אי אפשר בשום פנים שיִרְפָא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשוב להינצל זולתה אינו אלא טועה". [וראה מה שכתב רבינו לעיל אות ז'].

מעלות התורה

עיונים

היצר הרע לטוב, ונמצא שהתורה היא כתבלין, כשם שהתבלין מתקן את התבשיל להיות ראוי לאכילה, כך התורה מתקנת את היצר הרע לעשות אותו טוב.

וכעין זה כתב ב'אור תורה' (לרבי יצחק אייזיק חבר זצ"ל, אות כא) וז"ל: "ענין התבלין הוא, כי באמת גם יצר הרע שנברא, הוא לטובת האדם, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ב"ר ט, ט): 'טוב' (בראשית א, לא) - זה יצר טוב, 'מאוד' (שם) - זה יצר הרע. שעיקר בריאת האדם היה שיהפוך הרע לטוב, וזה 'מאוד', ש'טוב' הוא טוב העצמי, ו'מאוד' זה רע המתהפך לטוב, והוא טוב יותר, כי לולי היצר הרע היה האדם כאחד ממלאכי השרת, שהיה מוכרח לכך להיות טוב, ולא ישובח. ועיקר שלימותו הוא שיהפוך כל מדה רעה שבו לטוב, הכל לצורך התורה ומצוותיה. דרך משל: הקנאה - לקנאות במידת צדיקים, והתאוה - גם כן למעשיהם [שמתאוה ומשתוקק מתי יגיעו מעשי למעשי הצדיקים], והכעס - לנקום ברשעים כמדתו של פנחס - 'בקנאו את קנאתי וכו' (במדבר כה, יא), וכן בכל דבר ודבר שיצר הרע מפתה אותו, יכול להפכו לטוב לתורה ועבודה, והכל על פי התורה, שבזה ידע היאך להשתמש בדרכי היצר הרע לעבודת השם יתברך ברוך הוא. והוא מה שאמר הכתוב (דברים ו, ה): 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך', ואמרו רז"ל (ברכות נד, א): 'בשני יצריך'. וזה נרמז בכתוב בפרשה ראשונה של מעשה בראשית: 'והארץ היתה תהו ובהו וחשך' וכו' (בראשית א, ב), ואמרו (ב"ר ג, ח): אלו מעשיהם של רשעים [המשך המדרש: 'ויאמר אלהים יהי אור' - אלו מעשיהן של צדיקים]. 'ויאמר אלהים יהי אור' (שם פסוק ו), שמן הוושך נעשה אור. ואם כן התורה באמת היא תבלין ליצר הרע, שהוא ממתקו, ומהפך מרירו למתיקו, וחושך לאור, כמו שכתבנו, עכ"ל. [וכמו שאמרו חז"ל בשלהי מסכת שבת שהנולד במזל מאדים יהיה או שוחט ומוהל או רוצח, והיינו שעבודת האדם לקחת את טבעו שטבע בו ה' יתברך ולנצלו לעבודת ה' (הטוב)].

ב'אגרת המוסר' לרבי ישראל סלנטר זצ"ל ביאר בעומק ובהרחבה ענין "תורה תבלין", ותוכן דבריו: מה שאמרו שהתורה היא תבלין ליצר הרע יש בזה שתי בחינות, והם כנגד שתי בחינות של היצר הרע, שכנגד בחינת היצר הרע **הסגולי** המסית את האדם לחטוא, מועיל לימוד התורה באופן סגולי, וכמו שאמרו במסכת סוטה (כא, א): 'תורה מגנא ומצלא', ואין חילוק באיזה דבר-תורה

עיונים

מעלות התורה

וגם ידוע, ש'הרפואה צריך להיות בדבר המתנגד לחולה, כדפי שיעמוד על ידה על קו המצאע, ויצר הרע נקרא 'רע' (קידושין ל, ב), והתורה נקראת 'טוב', כמו שאמרו (אבות פ"ו מ"ג): 'אין טוב אלא תורה',⁹ לכן נחלש היצר הרע¹⁰ על ידי כח התורה.

לעורר את האדם ליראת ה', הן באופן כללי שעל ידי שלומד תורה מתעורר בלבו יראת ה' לקיים כל המצוות, שהתורה מכנסת יראה בלבו, ובכך מתגבר על יצרו, והן באופן פרטי כשלומד את ההלכות הנוגעות לענין מסוים שנכשל בו, אזי אט אט יחדור בלבו ענין הזהירות בדבר זה, וכן בדיעת פרטי המצוות לאשורם, ועל ידי זה ינצל מלבוא לידי איסור בענין שהיה נגוע בו מתחילה, ע"כ. [ועיין מכתב מאלהו ח"ד עמ' 32 ואילך].

ביאורים

5. שהרפואה צריך להיות בדבר המתנגד לחולה. בסם התרופה יש נוגדנים למחלה המדכאים אותה.
6. כפי שיעמוד על ידה על קו המצאע. כשם שהתבלין מעמיד את התבשיל באופן הראוי, כך תורה שהיא 'טוב' היפך היצר הרע, ממתיקת ומחלשת את היצר ומביאה את האדם לקו האמצעי (רמ"ג).
7. נקרא רע. לפי שאין כוונתו להטיב לאדם אלא להרע לו ולהמיתו (מהרש"א קידושין ל, ב).
8. אין טוב אלא תורה. כלומר, מלת 'טוב' לא יונח כי אם על התורה, וכפי שנאמר על התורה: 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו' (משלי ד, ב).
9. לכן. כיון שהתורה נקראת 'טוב'.
10. על ידי כח התורה. כאשר אדם לומד תורה הנקראת 'טוב', כח התורה מחלשת את כוחו של היצר הרע הנקרא 'רע'.

מעלות התורה

עיונים

וְאָמְרוּ חֲזוּ לְ (סוכה נב, ב): ¹¹אם פָּנַע בְּךָ מַגּוּלָּה זֶה, מִשְׁכְּהוֹ ¹²לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, דְּכַתִּיב (משלי כה, כא): ¹³אִם רָעַב שִׁנְאָךָ ¹⁴הָאֲכִילְהוּ לָחֶם, וְאִין 'לָחֶם' אֵלָּא ¹⁵לְחֻמָּה שֶׁל תּוֹרָה. וְלִכְאוּרָה תִּמּוּנָה ¹⁶מֵאֵי לְשׁוֹן 'מִשְׁכְּהוֹ', הָא הִיצַר הָרַע נִמְשָׁךְ מֵאֲלֵיו אַחֵר הָאָדָם. וְגַם ¹⁷מֵה צָרִיךְ

ב. אם רעב שונאך האכילו לחם. המשך הפסוק "ואם צמא השקהו מים". בביאור הגר"א על משלי לפסוק זה פירש אותו כך: יש שני סוגי יצר הרע - הכעסני והתאווני, וכנגדם יש בתורה שני חלקים: חלק ההלכה וחלק האגדה. וצריך לנצל את כוחם של שני

היצרים לטובה, ועל כן אומר הפסוק: "אם רעב שונאך - האכילו לחם", ופירושו: אם יש לך יצר הרע כעסני, שזהו ענין הרעב - השתמש בו בחלק ההלכה, שבו מלחמתה של תורה. "ואם צמא - השקהו מים", ופירושו: ואם יש לך יצר הרע תאווני, שזהו ענין הצמא - השתמש בו בחלק האגדה, שהאגדות לבו של אדם נמשך ומתאוה להן, יוצא שעל ידי התורה נמתק היצר ונהפך לטובה.

יש גם לפרש את הפסוק כפשוטו: אין להתעלם מטבעו הגשמי של הגוף לחלוטין, אלא יש לספק לו מקצת תאוותו כדברים ההכרחיים, כגון לחם ומים, אך אם יספק לו יותר מההכרח - תאוותו רק תתגבר (ראה מהרש"א סוכה נב, א).

ביאורים

11. אם פָּנַע בְּךָ מַגּוּלָּה זֶה. אם פגש בך היצר הרע ומתגרה בך והוא מבקש להחטיאך.
12. לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. ללמוד תורה. 13. אם רעב שונאך. אם שונאך, יצר הרע, רעב ותאב לעבירה. 14. האכילו לחם. הטרח אותו בתורה.
15. לְחֻמָּה שֶׁל תּוֹרָה. התורה נקראת 'לחם', כלחם שהוא המזון לגוף האדם, כן התורה היא המזון לנשמת האדם (מהרש"א חגיגה יד, א). 16. מֵאֵי לְשׁוֹן מִשְׁכְּהוֹ. שמשמעותו שעל האדם למושכו לבית המדרש. 17. מֵה צָרִיךְ הָאָדָם לִיצַר הָרַע בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ. משום מה להכניסו תוך בית המדרש.

מעלות התורה

הָאָדָם לִיצַר הָרַע בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, הֲכִי הוּא לִיָּה לְמִימַר: ¹⁸לֵךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. ¹⁹גַּם מֵה שֶׁאָמַר: 'הָאֲכִילְהוּ לְחֻמָּה שֶׁל תּוֹרָה', ²⁰מֵה לוֹ לִיצַר הָרַע לְתוֹרָה. גַּם ²¹מֵה הוּא שֶׁאָמַר: ²²כִּי גִחְלִים אֶתָּה חֲתָה עַל רִאשׁוֹ' (שם פסוק כב).

וְשִׁמְעָתִי מֵאֲחֵי הַגָּאֹן ז"ל פְּרוּשׁ, 'אם פָּנַע בְּךָ מַגּוּלָּה זֶה', ²³יִצַר הָרַע, וְאִין אֶתָּה יָכוֹל לוֹ מִחֻמָּת שְׁמִתְנַבֵּר עָלֶיךָ, ²⁵מִשְׁכְּהוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, פְּרוּשׁ, שֶׁתֹּאמַר לוֹ: בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ אִמְלֵא רְצוֹנְךָ, בְּמֵה שֶׁאֲלַמֵּד שְׁלֵא לְשִׁמָּה רַק לְהִתְנַאֲוֹת, ²⁶וּבִזְזָה תַּנִּיחַ דַּעְתּוֹ ²⁷וְיִתְרַצָּה,

ביאורים

18. לְךָ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. ועוסק שם בתורה. 19. גַּם מֵה שֶׁאָמַר. בפירוש הפסוק 'האכילו לחם'. 20. מֵה לוֹ לִיצַר הָרַע לְתוֹרָה. הרי אדרבה מטרתו למנוע את האדם מלימוד התורה ומדוע שיקבל וירצה את התורה. 21. מֵה הוּא שֶׁאָמַר. בהמשך הפסוק של 'אם רעב שונאך' וגו'. 22. כִּי גִחְלִים אֶתָּה חֲתָה עַל רִאשׁוֹ. כאילו גחלי אש אתה אוסף ושופך על ראשו. כלומר, שנכווה ראשו ולא יכול להקים ראש נגדך מחמת זה. 23. יִצַר הָרַע. ה'מנוול' היינו היצר הרע, ורוצה להטותך מן התורה שלא תלמד כלל. [מנוול' היינו מלוכלך ומאוס, ונקרא היצר כן על שם שנכנס באדם כשיוצא ממעי אמו כמבואר בסנהדרין (צא, ב), וזהו מקום סרחון וטינופת (מהרש"א, קידושין ל, ב)]. 24. וְאִין אֶתָּה יָכוֹל לוֹ. אין אתה מצליח לגבור עליו. 25. מִשְׁכְּהוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. הבא אותו עמך לבית המדרש. 26. וּבִזְזָה תַּנִּיחַ דַּעְתּוֹ. שיפסיק להתגרות בך ולהטותך מן התורה שלא תלמד כלל. 27. וְיִתְרַצָּה. שלימודך יהא במטרה להתגאות.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

²⁸ ואחר כך - מתוך שלא לשמה
²⁹ בא לשמה (פסחים נ, ב), ³⁰ ותפטר
 ממנו לגמרי. וזה פרוש הפסוק:
³¹ אם רעב ^(ג) שנאף, ³² שהוא רוצה
 להחטיאך, 'האכלהו לחם' - לחמה
 של תורה, פרוש, ³³ עשה רצונו
 בלימוד שלא לשמה, ³⁴ ובכך אתה
 חותה גחלים על ראשו - כשתבוא
 אחר כך למדרגה שתלמד לשמה.

ג. שונאך שהוא רוצה
 להחטיאך. היצר הרע
 מכונה בשם 'שונא',
 וכפי שאמרו במסכת
 סוכה (נב, א): "שבעה
 שמות יש לו ליצר
 הרע וכו', שלמה קראו
 'שונא', שנאמר אם
 רעב שונאך וגו'".
 אין מי שראוי יותר
 להיקרא 'שונא' של
 האדם מאשר היצר
 הרע, המבקש תמיד
 להחטיאו. שכן כך
 אמרו חכמים במדרש:

"רבי שמעון אומר: מנין שהמחטיא את האדם [חמור] יותר מן ההורגו,
 שההורג הורגו בעולם הזה ויש לנהרג חלק לעולם הבא, והמחטיא הורגו

ביאורים

28. ואחר כך. היצר יתבטל, כי מתוך וכו'. 29. בא לשמה. וכשיבוא ללשמה
 כל מה שעסק קודם שלא לשמה הכל נתקדש ונטהר על ידי אותו העת שכוין
 לשמה (נפה"ת, בפרקים שקודם ש"ד, פ"ג). והנצי"ב (בשו"ת משיב דבר
 סי' מ"ד) פירש, דבא לשמה היינו שהבטיחו חז"ל למי שלומד שלא לשמה
 שסופו שיצא ממנו דור שילמד לשמה. 30. ותפטר ממנו לגמרי. דמילא
 יתבטל היצר, כי כח לימוד התורה לשמה מחליש ומבטל את כוחו של היצר
 הרע וכו"ל. 31. אם רעב שונאך. היינו היצר הרע הנקרא שונאך. 32. שהוא
 רוצה להחטיאך. בכל החטאים וכן בביטול תורה. 33. עשה רצונו בלימוד
 שלא לשמה. שתלמוד שלא לשמה [וזהו 'לחמה של תורה', עניינים הגשמיים
 הבאים מן התורה] - כי אם תתחיל ללמוד תיכף לשמה לא יניח לך לעשות זאת.
 34. ובכך. בכך שאתה מתחיל בלימוד שלא לשמה תבוא להיות חותה גחלים
 על ראשו כשתלמד בסופו של דבר תורה לשמה.

בעולם הזה ובעולם
 הבא". ומביא שם
 ראיה מכך שהמצריים
 והאדומיים שקדמו
 ויצאו מול עם ישראל
 בחרב - דור שלישי
 מותרים לבא בקהל,
 ואילו עמונים ומואבים
 שקדמו בעבירה
 להחטיא את ישראל
 - אסורים לעולם
 (במדב"ר כא, ד).

ובזה מתרין מה שהקשו התוספות
 בקא דאיתא בפסחים (שם)
 פרק מקום שנהגו: לעולם ילמד
 אדם תורה ³⁵ שלא לשמה, ³⁶ שמתוך
 שלא לשמה, בא לשמה, מהא
 דאיתא (ברכות יז, א) דכל הלומד
 תורה שלא לשמה ³⁷ נח לו שלא
 (במדב"ר כא, ד).

וכך כותב ב"חובת הלבבות" (שער יחוד המעשה פרק ה'): "בן אדם, ראוי
 לך לדעת, כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצרך, הנמסך בכוחות
 נפשך, והמעורב במגז רוחך... האורב לפתות פסיעותיך, ואתה ישן לו,
 והוא ער לך... לבש לך בגדי הידידות... ונכנס בכלל נאמניך ואנשי עצתך
 וסגולת אוהביך... והוא מורה אותך בחציו הממיתים לשרשך מארץ חיים
 וכו'".

עוד כתב שם: "ומן התימה, אחי, כי כל אויב שיש לך, כשתנצח אותו פעם
 ושיתם, ירף ממך... אבל היצר... ואם תנצחהו פעם אחת, יארוב לך כל ימך
 לנצח אותך, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (אבות ב, ד): אל תאמן בעצמך עד יום
 מותך, ואינו מקל בקטנה שבקטנות ענייניך לנצח אותך בה, כדי שתהיה לו
 מדרגה לנצח אותך במה שלמעלה ממנה". ועיין שם רשימה ארוכה של פיתויי
 היצר בענייני אמונה ועבודת ה'.

ביאורים

35. שלא לשמה. אפילו שלומד שלא לשמה, כלומר, שלא לשם שמים.
 36. שמתוך שלא לשמה בא לשמה. שמתוך לימוד שלא לשמה הוא בא
 בסופו של דבר לידי תלמוד תורה לשמה. [וגם כשלומד שלא לשמה בהכרח
 חלק מהזמן לומד לשמה (נפה"ת, בפרקים שקודם ש"ד, סוף פ"ג)]. 37. נח לו
 שלא נכרא. עדיף היה לו שלא נברא בעולם.

מעלות התורה

עיונים

נִבְרָא, דְּהֵינּוּ³⁸ מִי שְׂאִינוּ לִוְמַד בְּזֶה הָעֵינָן כְּדִי שְׂיִבֵּא מִתּוֹךְ זֶה לְשִׁמְהָ, וְהִכִּי פְּרוּשׁוֹ, לְעוֹלָם יִלְמַד אָדָם אֲפִילוּ שְׂלֹא לְשִׁמְהָ, שְׁמִתוֹךְ זֶה יָבֵא לְשִׁמְהָ,⁴⁰ וּפְרוּשׁוֹ, ^(ד')שְׂיִבֵּא כִּוְנָתוֹ כֵּן שְׂיִבֵּא מִזֶּה לְיָדֵי לְשִׁמְהָ.

ד. שיהא כוונתו כן שיבוא מזה לידי לשמה. אם חש אדם שאין לימודו ומצוותיו נעשים לשם שמים אלא לשם תועלת עצמית, כגון להתהדר בעיני אחרים, אל לו להימנע מהם משום כך, אלא לעולם יתמיד בהם, מאחר וזוהי הדרך לעלות למדרגת עשייה לשמה. כשם שלא ניתן לעלות אל עליית בית בלא בלא לעלות על מעלות הסולם, כך לא ניתן בדרך כלל לעלות למדרגת עשיית דברים 'לשמה' אם לא יעשה תחילה שלא לשמה (ענף יוסף סנהדרין קה, ב; נפש החיים פ"ג מה' פרקים" שקודם שער ד'). וב'מכתב מאלהו' (ח"ג עמ' 115) כתב, שלכך אמרו חז"ל "לעולם יעסוק וכו' שלא לשמה...", להורות, כי זוהי הדרך הרגילה; כל המעשים הטובים צריכים להתחיל שלא לשמה, וכך עולים אל ה"לשמה", ע"כ, ומבואר, שגדר "שלא לשמה", הוא שמתחילת עסקו בתורה שלא לשמה תהיה מחשבתו להגיע לידי לשמה. רבי שמחה זיסל זצ"ל מקלם דייק זאת ממה שאמרו "שמתוך" שלא לשמה, כלומר, שיעסוק בתורה "שלא לשמה" - באופן אשר על ידו יבא אל ה"לשמה". וב'מכתב מאלהו' (ח"א עמ' 24) כתב, שביאור הענין הוא, שלא כל "שלא לשמה" יביא לידי "לשמה", ורק אם עיקר השאיפה היא טהורה, ומסתייע ב"שלא לשמה" שיקל לו לעמוד כנגד יצרו הרע, באופן כזה יבוא אל ה"לשמה" (וכן כתב הגר"ח מוולאזין ב'רוח חיים' פ"א מי"ג).

ביאורים

38. דהיינו. במי נאמר 'נח לו שלא נברא'. **39. מי שלא לומד כזה הענין כדי שיבוא מתוך זה לשמה.** שאינו לומד במטרה וכשכוונתו כן שמהלימוד של שלא לשמה יבוא ללימוד לשמה. **40. ופרוש.** במה שאמר 'שמתוך זה יבוא לשמה'. **41. שיהא כוונתו כן שיבוא מזה לידי לשמה.** בעת שלומד שלא לשמה לומד עם כוונה ורצון להגיע מתוך לימוד זה לידי מדרגת לשמה.

עיונים

מעלות התורה

עוֹד אָמְרוּ חֲזוֹ"ל (איכ"ר פתיחה ב):⁴² הֲלֹאִי אוֹתִי עֲזָבוּ וְתוֹרַתִּי שְׁמָרוּ, כִּי הַמָּאוֹר שְׂפָה מְחִזְרִים לְמוֹטָב'. פְּרוּשׁ, הֲלֹאִי אוֹתִי עֲזָבוּ, ⁴³שְׂהִיָּה לִוְמַד שְׂלֹא לְשִׁמְהָ, כִּי הַמָּאוֹר ⁴⁴שְׂפָה מְחִזְרִין לְמוֹטָב, ⁴⁵לְבֹא מִתּוֹךְ כֶּךָ לְלַמֵּד לְשִׁמְהָ.

ה. היצר הרע מסולק ממך. במדרש (במדב"ר פר' יד) אמרו: "אם יגעת הרבה בדבריהם, הקב"ה מסיר יצר הרע ממך". "הקב"ה מסיר יצר הרע" - דבר זה מהיעוד הנבואי של לעתיד לבוא, ועל ידי עמל ויגיעה רבה

עוֹד אָמְרוּ חֲזוֹ"ל (קידושין ל, ב):⁴⁶ אִם תִּיטִיב שְׂאֵת' (בראשית ד, ז) - ⁴⁷אִם תַּעֲסִקוּ בַתְּוֹרָה, ⁴⁸שְׁנַקְרָאת 'טוֹב', ⁴⁹שְׂאֵת' - ^(ה)הַיֵּצֵר הָרַע מְסַלֵּק מִמֶּךָ. ⁵⁰וְאִם לֹא,

ביאורים

42. הלאי אותי עזבו ותורת שמרו. בפשטות כוונת מימרא זו: הלאי שהיו שומרים את תורתו ללמוד בה, גם אחר שעזבו אותו, דהיינו את קיום מצוותיו. אמנם רבינו מבאר ביאור נוסף בענין זה. **43. שהיה לומד שלא לשמה.** לימוד שלא לשמה חשובה היא כעזיבת ה', ואף-על-פי-כן עדיפה היא מאשר לא ללמוד כלל. **44. שבה.** שבתורה. **45. לבוא מתוך כך ללימוד לשמה.** מאור התורה יביא את הלומד תורה מתוך שלא לשמה - לידי לימוד לשמה. **46. אם תיטיב שאת.** פסוק זה נאמר באזהרת ה' לקין. **47. אם תעסקו בתורה.** מילת 'תיטיב' מתפרש על לימוד התורה, ו'אם תיטיב', אם תעסוק בתורה. **48. שנקראת טוב.** כנאמר על התורה: 'כי לקח טוב נתתי לכם' (משלי ד, ב). **49. שאת היצר הרע מסולק ממך.** רש"י שם פירש: 'שאת', כלומר, תתנשא ותתגבר על יצרך הרע. **50. ואם לאו.** ואם אין אתם עוסקים בתורה.

מעלות התורה

עיונים

⁵¹אתם נמסרים בידו, ⁵²שנאמר (שם): 'לפתח חטאת ריבין'. פרוש, ⁵³כשעומד לפתח, לצאת ולפרש מן התורה, אז היצר הרע ⁵⁴רובין עליו בארי הרובין על טרפו, והיצר הרע נמשל בארי, כמו שכתוב (תהלים י ט): ⁵⁵יארב במסתר באריה בסכה ⁵⁶יארב לחטוף עני יחטוף עני במשכו ברשתו'.

בתורה אפשר לזכות לזה גם בעולם הזה, שהיצר מתבטל ממנו וסר מאתו לגמרי. והנה ענין זה מוצאים אצל יעקב אבינו ע"ה: "מפני מה זכה יעקב לחיים שלא בצער ושלא ביצר-הרע בעולם הזה - ממה שעתידי הקב"ה ליתן אל הצדיקים לעתיד לבוא, מפני שהיה יושב בבית המדרש מקטנותו ועד זקנותו, והיה בקי במקרא ובמשנה בהלכות ובאגדות" (תדבא"ר פ"ה). והנה הורנו חכמינו ז"ל שכל אחד מיישראל אם יהיה עמל ויגע הרבה בתורה יסיר הקב"ה ממנו את היצר הרע בעולם הזה.

המהר"ל (תפא"י פכ"ה) וכן ה'כלי יקר' (ויקרא כג, טז) כתבו, שלכן ציווה השי"ת להקריב בחג השבועות זמן מתן תורה, קרבן שתי הלחם שהם של חמץ,

ביאורים

51. אתם נמסרים בידו. של היצר הרע לפתות אתכם לחטוא. 52. שנאמר. כמו שנאמר באותו פסוק: "ואם לא תיטיב, לפתח חטאת רובץ". 53. כשעומד לפתח לצאת ולפרש מן התורה. רבינו מפרש מילת 'לפתח' כפתח הבית המשמש ליציאה מהבית החוצה, כן זה האדם עוזב ופורש את התורה. 54. רובין עליו. נח ושוכן עליו. 55. יארב במסתר באריה בסכה. אורב הוא היצר במקום מסתורו כאריה בסבכי היער. 56. יארב לחטוף עני יחטוף עני במשכו ברשתו. ומטרתו לתפוס את המסכן וילכוד את החלש במשיכת רשת צידו. [היצר נמשל כארי: כמו ארי האורב לחטוף טרפו, כך היצר אורב לאדם מתי יפרוש מן התורה ומיד רובץ עליו לחטפו ברשתו].

עיונים

מעלות התורה

⁵⁷וכל משאו ומתנו אינו אלא כך, ⁵⁸שנאמר (בראשית ה, ז): ⁵⁹ואליך תשוקתו. ⁶⁰ואם אתה רוצה, ⁶¹אתה מושל בו, ⁶²שנאמר (שם): ⁶³ואתה תמשל בו' (קידושין ל, ב). ומלת 'אתה' רומז על התורה,

כי החמץ מרמז על יצר הרע (עיין ברכות יז, א: ומה מעכב, שאור שבעיסה, ופרש"י: יצר הרע שבלבנו המחמיצנו), ולכן בחג העצרת שהוא יום מתן תורה מקריבים חמץ, להורות שעל ידי התורה אין היצר הרע

יכול להזיק, ועם התורה אין לחוש ממנו ואין צריך להרחיקו, ואף שכוחו של היצר הרע גדול, כוחה של התורה יותר גדול שהתורה מבטלת כוחה.

ו. ואתה תמשל בו. סוף הפסוק בא להוסיף, שאפילו מי שכבר נמסר בידי יצרו ונכשל בעבירות, אם יעסוק בתורה, סופו למשול ביצרו ולחזור בתשובה (עיון יעקב). וזה לשון המאירי: "כל ששוקד על דרכי התורה, אפילו היו בידו עבירות מצד תוקף יצרו, ונתגדל על תכונות מידות רעות, התורה מגינה עליו, רוצה לומר, שאי אפשר שלא תדריכהו תורתו לשוב מהן, שלא ישתקע בהם". וכתב ה'מסילת ישרים' (פרק ה') בזה"ל: "אם הוא עוסק בתורה, בראותו דרכיה ציוויה ואזהרותיה, הנה סוף סוף מאליו יתחדש בו התעוררות שיביאהו אל

ביאורים

57. וכל משאו ומתנו אינו אלא כך. כל השתדלותו ועסקו של יצר הרע הוא להחטיא אותו. 58. שנאמר. כמו שנאמר בהמשך הפסוק של: "ואם לא תיטיב, לפתח חטאת רובץ". 59. ואליך תשוקתו. תשוקתו ותאוותו של היצר-הרע היא להכשיל אותו. [הכתוב מדבר על החטאת הרובץ, ואומר: אליך תשוקתו של החטאת, שהוא משמש כאן ככינוי ליצר-הרע, אשר תמיד משתוקק ומתאוה להכשילך בחטאים (עפ"י רש"י וגו"א)]. 60. ואם אתה רוצה. עסוק בתורה, ובכך. 61. אתה מושל בו. תתגבר עליו. 62. שנאמר. בסוף פסוק הנ"ל. 63. ואתה תמשל בו. אף על פי שהוא מתאוה להכשילך, אין הדבר תלוי אלא בך, שאם תרצה תתגבר עליו (עפ"י רש"י). [בעיון יעקב (קידושין ל, ב) כתב שסוף הפסוק בא להוסיף שאפילו מי שכבר נמסר בידי יצרו ונכשל בעבירות,

מעלות התורה

עיונים

א"ת מ'אתה' רומז על חכ"ב אותיות
⁶⁴מא' עד ת', והה' מרמז על חמש
 אותיות ⁶⁵מנצפ"ך. וכתב (משלי ב,
 יא): ⁶⁶מזמרה תשמור עליך ⁶⁷תבונה
 תנצרך.

⁶⁸ובכלל זה יוכל לידע, ⁶⁹כמה

הדרך הטוב, והוא מה
 שאמרו ז"ל (עיין איכה
 רבה פתיחה ב): הלואי
 אותי עזבו ותורתי
 שמרו, שהמאור שבה
 מחזירן למוטב."

כתב ה"חפץ חיים"
 בספרו "חומת הדת"
 (פרק ז') על הפסוק
 "הלה' תגמלו זאת עם
 נבל ולא חכם" (דברים
 לב, ו): "לכאורה 'נבל'

הוא יותר גרוע מאשר 'לא חכם', והיה לו לומר להפך - 'עם לא חכם והוא
 נבל'! אבל באמת ניחא, שידוע מה שאמרו חז"ל (פתיחתא איכ"ר ב) על הפסוק
 'ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו' (ירמיה טז, יא) - הלואי אותי עזבו ואת
 תורתי שמרו, שמתוך שהיו עוסקים בה היה המאור שבה מחזירן למוטב. וזוהי
 כוונת הכתוב 'עם נבל ולא חכם', והיינו [לא חכם] בתורה, שאם היו חכמים
 בתורה יש תקוה, שהמאור שבה יחזירן למוטב, אבל באין תורה, מה תקוה
 שישוב מנבלותו."

ביאורים

אם יעסוק בתורה סופו למשול ביצרו ולחזור בתשובה]. ⁶⁴מא' עד ת', שהם
 סה"כ כ"ב אותיות כנגד כ"ב אותיות התורה. ⁶⁵מנצפ"ך. אותיות הכפולות מ,
 ג, פ, כ, הנכתבות בסוף התיבה בצורה שונה ממה שנכתבות באמצעה (או
 בתחילתה). ⁶⁶מזמרה תשמור עליך. התורה תשמור עליך מיצר הרע, שעל
 ידה אתה מושל עליו והוא מסולק ממך. ⁶⁷תבונה תנצרכה. התבונה בתורה,
 היא שתנצור אותך. ובמדרש (משלי ב) אמרו: "תבונה תנצרכה", אם נתת
 צוארך בעולה של תורה, היא תנצרך. ⁶⁸ובכלל זה יוכל לידע. בדפו"ר: 'ומכל
 זה נוכל לידע, מה זכות יש לו לאדם בעסקו בתורה'. ⁶⁹כמה וכמה מצוות אדם
 מקיים בעסק התורה. שעל ידי התורה שובר יצרו ומקיים כמה מצוות, כגון:
 'אתה תמשול בו', 'מזימה תשמור עליך', 'האכילהו לחם' [מלבד כל המצוות

מעלות התורה

ובמה מצות אדם מקיים בעסק התורה. וכל זה נכלל
 במשנת רבי חנניא בן עקשיא (מכות פ"ג מט"ז), שרצה
 הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה
 ומצות, ⁷⁰כי על ידי זה מקימים הרבה מצות לאין קץ.

ביאורים

שמנה עד עתה] (רמ"ג). ⁷⁰כי על ידי זה. שעוסקים בתורה.

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

עיונים

[יד]

(א) וְגַם הַתּוֹרָה מִכִּפָּרַת עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, וְיִקְרָא ו, ב: 'זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה וְכו', וְאָמְרוּ חֲז"ל (מנחות ק, א): 'כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת עוֹלָה⁴ כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה, וְכָל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת חֲטָאֵת כְּאִלּוּ הִקְרִיב חֲטָאֵת'.⁵ וְאָמְרוּ גַם בֶּן בְּמִסְכַּת מְנַחֵת שָׁם: 'זֹאת הַתּוֹרָה לְעֹלָה לְמִנְחָה וּלְחֲטָאֵת וּלְאִשָּׁם' (שם

א. וגם התורה מכפרת על כל עוונותיו של אדם. כתב החפץ חיים (ליקוטי הלכות' הקדמה ראשונה בהג"ה): הנה הכתוב אומר (ירמיה כג, ט): "הלא כה דברי כהש נאם ה'", ולפעמים מכנה הכתוב דברי-תורה למקוה מים, וכדאיתא בספרי על הפסוק (משלי ה, טז): "יפוצו מעינותיך חוצה" - נמשלו דברי-תורה למים: מה מים מעלים הטמא

מטומאתו, כך דברי-תורה מעלים את האדם מטומאה לטהרה, שנאמר (תהלים יט, י): "יראת ה' טהורה". והנה מה שהכתוב מדמה לפעמים לאש, ופעמים למעין מים, יש לפרש באופן זה: ידוע שעל-ידי העוונות נמשכת רוח טומאה על האדם, וכדכתיב (ויקרא יא, מג): "ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם", ואמרו חז"ל (יומא לט, א): אדם מטמא

ביאורים

1. **שנאמר זאת תורת העולה.** דלכאורה תיבות 'זאת תורת' מיותרות, מפני שכבר נאמר (ויקרא ז, לו): 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת' וגו' (רבינו גרשום). 2. **ואמרו חז"ל.** שכתוב זה בא ללמדנו שכל העוסק וכו'. 3. **בתורת עולה.** בהלכות עבודותיה (רבינו גרשום). 4. **כאילו.** מעלה עליו הכתוב כאילו. 5. **ואמרו גם כן.** זו מימרת רבא שם. ובא ליישב לאיזה צורך נכתבה האות למ"ד בתיבות 'לעולה למנחה ולחטאת ולאשם', שהיה לו לומר: 'עולה ומנחה וחטאת ואשם'. ועל זה אמר שהכתוב בא ללמדנו שהעוסק בתורה וכו'.

עצמו מלמטה, מטמאין אותו מלמעלה [רוצה לומר: שכיון שבמעשיו המשיך על עצמו רוח הטומאה, נותנים רשות לִסְטְרָא אחרא שימשיך עליו עוד יותר ויותר]. ולכן אמר לנו הכתוב, שאף לאחר שעשה עוונות ונתרחק מה', ונתלבש עליו רוח הטומאה, אל יתייאש האדם עצמו לומר: "פשעינו וחטאתינו עלינו, ובם אנחנו נמקים, ואיך נחיה" (יחזקאל לג, י) - עיין שם במה שהשיב להם יחזקאל על זה], אלא יראה לשוב מדרך הרע הזה, ויתדבק בתורת ה' שהיא מקור הטהרה, ותיכף ומיד יטהר, כאדם שנגע בשרץ והשליך השרץ מידו, ונכנס למקוה-מים ונעשה טהור גמור, כאילו לא היה עליו רוח הטומאה מעולם [וזהו שסיים שם הכתוב (פסוק טז): "כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה לו" ביום שובו מרשעו].

ואולי יאמר האדם, הלא מקוה-מים אינו מטהר אלא הטומאה החיצונה שיש על האדם, ואני יש לי עוונות היותר גדולות, שמטמאות כל אברי נפשי מבפנים ומבחוץ [וכדאיתא בזהר הקדוש שיש עוונות שעל ידן נטמאו כל איבריו]. ולזה אמר הכתוב: "הלא כה דברי כהש נאום ה'", וידוע שכח האש לטהר ולהכשיר את הכלי שנבלע בו איסור בכל דפנותיו, והבליעה היתה חזקה מאוד, כגון שנבלע על-ידי האש, ולכלי כזה אינו מועיל הגעלה אף במים היותר רותחים, ומכל מקום כשמלבנו באור תכף נתכשר. כי כח האור להסיר ממנו כל בליעת פיגולו שהיה מובלע בתוכו עד כה. כן הוא ממש כח התורה הקדושה להסיר מנפשו כל כוחות הטומאה המובלעות בה. וזהו מה דאיתא באבות (ו, א): "ומכשרתו להיות צדיק" וכו', והיינו, כמו הכשר ממש, וכמו שכתבו הספרים הקדושים... שהתורה היא כמו מקוה-מים לטהר את הטומאה הרוחפת על נפשו מבחוץ, ואפילו אם הִרְבָּה אשמה, ונטמאו כל אברי נפשו מבפנים ומבחוץ, יִרְבֶּה הרבה והרבה בעסק התורה שנמשלה לאש, ויועיל לו להכשיר נפשו, ולפלוט ממנה כל כוחות הטומאה המובלעים בה. וכדאיתא בתנחומא: אם חטא אדם ונתחייב מיתה לשמים, מה יעשה ויחיה? אם לָמַד לשנות פרק אחד - יִשְׁנָה שני פרקים, ואם דף אחד - שני דפי' [אך כל זה הוא, לאחר ששב מדרכו הרעה, דאי לאו הכי הרי הוא כטובל ושרץ בידו]... כי בענין התורה יש שמועיל לו כמו מקוה-מים, ויש שמועיל לו כמו הכשר על-ידי אש, והכל הוא תלוי לפי ענין התדבקותו לתורה.

מעלות התורה

עיונים

ז, (ז), ⁽²⁾הַעֲוֹסֶק בַּתּוֹרָה, ⁷אֵינוֹ צָרִיךְ
⁸לֹא מִנְחָה וְלֹא עוֹלָה וְלֹא חֲטָאֵת
 וְלֹא אֲשֶׁם, ⁹שֶׁהִיא עוֹלָה עַל כָּל
 הַקִּרְבָּנוֹת.

ב. העוסק בתורה אינו צריך לא מנחה ולא עולה וכו'. רבי חיים מוולאז'ין (בספר 'פנש החיים' (שער ד פרק ל-לב) מפרש זאת לדרכו: כל עיקר הפגם

הנוצר מהחטא, הינו בשרשו העליון של האדם, בעולמות העליונים. ואילו

ביאורים

6. העוסק בתורה. בכל חלקי התורה, ולא דוקא בתורת הקרבנות [כן כתבו בחקרי לב או"ח סי' ב; לב חיים לרבי חיים פלאגי" ח"א סי' יב. אולם החפץ חיים' בליקוטי הלכות (זבח תודה ד"ה אמר, ע"פ ילקו"ש ירמיה רמז שכ"א) מעיר, שהכוונה ללימוד סדר קדשים והסוגיות השייכות אליו העוסקות בענייני עבודת המקדש דווקא וכנ"ל במימרא הקודמת, וכגון אם התחייב עולה יעסוק בפרשת עולה וכדומה]. 7. אינו צריך. מכפר בלימודו על חטאיו, ושוב אינו צריך לא מנחה ולא עולה וכו' לכפר על חטאיו. 8. לא מנחה ולא עולה ולא חטאת ולא אשם. שכן לימוד התורה בא במקום הקרבת הקרבנות. [רש"י פירש, שדורשים את לשון הכתוב 'לעולה למנחה', שהתורה היא בעבור העולה והמנחה שהיה צריך להביא, היינו שיצא בלימוד התורה ידי חובת כפרתו. ומדברי רבינו גרשום נראה, שהאות למ"ד של 'לעולה' נדרשת כאילו כתוב 'לא עולה', כלומר שאינו צריך עולה כי התורה מכפרת במקומה]. 9. שהיא עולה על כל הקרבנות. התורה עולה בדרגתה על כל הקרבנות, וכפרה על ידי לימוד תורה חשובה יותר מכפרה על ידי קרבן. [אמנם החפץ חיים (ליקוטי הלכות שם) מציין, שבזמן שבית המקדש היה קיים, לא היה יכול אדם לפטור את עצמו מקרבן שהוא מחויב בו, על ידי לימוד התורה, וכך גם בוודאי יהיה כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו, שזוהי גזירת המלך לקיים מצוותיו במעשים, אולם בזמן הזה שאין אדם יכול להביא קרבנות, התיקון המושג על ידי לימוד תורה הוא גדול יותר מהקרבת הקרבנות בזמן שבית המקדש היה קיים. וכן כתב בשו"ת 'הר צבי' (או"ח ח"א סי' א), שאין הכוונה שנעשה פטור לגמרי מקרבן, אלא שתורתו מגינה עליו עד שבייא קרבנו].

מעלות התורה

עיונים

הקרבן עם התשובה, באים לתקן את רישומיו הרעים שם, בהיותם מסוגלים לתקן - רק באותו פרט שעיוות וקלקל בעונו. אבל התורה, אשר קדושתה גדולה מכל המצוות, ומקורה גבוה ממקור כל שאר המצוות ואף הן עצמן תלויות בה ומושפעות הימנה, בכוחה לכפר על כל העוונות כולן. ולא זו אף זו, כל עיקר התשובה מאהבה, שהיא התשובה האמיתית, אינה אלא רק על-ידי עסק התורה באופן הראוי.

זאת משום, שהתורה בהיותה ממקור יותר עליון, עולה היא על כולנה לתקן כל הפגמים, ולבנות את כל ההריסות שגרם האדם בחטאיו, ומשפיעה שפע של קדושה והארה על הכל. לכן פשוט אפוא, "שכל העוסק בתורה, אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם", ע"כ.

והנה לשון הגמרא במנחות שם הוא: "אמר ריש לקיש, כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה ומנחה וכו' אמר רבא האי 'לעולה למנחה', עולה ומנחה מיבעי ליה, אלא אמר רבא, כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא אשם". ויש להבין מה הוסיף רבא בדרשתו על מה שאמר ריש לקיש לפניו.

וביאר החפץ חיים' (זבח תודה, ותורה אור פ"א), דהנה כל מקום שאנו אומרים שהעושה זאת "כאילו עשה" דבר פלוני, מובנו הוא, שאותו דבר פלוני הוא העיקר, אלא שאף זה נחשב כמותו. - אם לענין עונש, כגון "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה", שפשוט הוא שעבודה זרה היא העבירה העיקרית והחמורה, ואם לענין שכר, כגון "כל הממלא גרונו של תלמידי חכמים יין, כאילו מנסך על גבי המזבח". לפיכך כיון שאמר ריש לקיש כי כל העוסק בתורה "כאילו" הקריב קרבן, הרי במשמע שעיקר העבודה היא הקרבנות, ואילו התורה רק טפילה לה. לכן בא רבא ומדגיש שאדרבא, מעלת לימוד התורה עדיפה היא מההקרבה עצמה, וכל העוסק בתורה "אינו צריך לא עולה ולא מנחה".

והטעם הוא, שאור התורה עולה על הכל, רק שבעת שניתן לקיים המעשה ממש, אין ביכולת האדם לפטור עצמו בלימוד, והוא חייב לקיימן ככל המצוות המעשיות שגזר הקב"ה לקיימן במעשה דווקא, אבל בזמן הזה שאי אפשר לקיים מצות הקרבנות, נעשה התיקון לחטא על-ידי התורה, עוד יותר מאשר על-ידי הקרבנות, ע"כ.

וב'אור תורה' להגרי"א חבר (אות י"ט) ביאר: "כי התורה ניתנה באש, וכן מצינו בכל מקום בש"ס (חגיגה ט, א) שהיתה אש מלהטת סביבותיהם שהיו עוסקים

מעלות התורה

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

לְטַהֲרָהּ, ²⁸אֵף דְּבָרֵי תוֹרָה מַעֲלִים
אֶת הָאָדָם ²⁹מִכַּף חֻבָּה לְכַף זְכוּת.

לנחלים, כי באו בזה
ללמדנו שגם תורה
שלא לשמה מטהרת
טומאת הנפש, וכמו

נחלים שכדי לטהר בהם אינם צריכים להיקוות במקום אחד אלא הם מטהרים גם כשהם זוחלים כטבעם בלא תנאי מוקדם, כך התורה מכפרת אפילו שלא לשמה. וז"ל: הענין, כי אמרו רבותינו ז"ל (מקואות פ"א מ"ז-ח): 'המעין מטהר בזוחלין, והמקוה באשבורן', הרי שמים המכונסים אין מטהרים אלא באם נקוו מעצמם ועומדים במקום אחד, אבל הנהרות הם מטהרים את האדם דרך זחילתם והמשכתם, ולא נעשו מעולם לשם טהרה, ואף על פי כן, מטהרים את האדם מידי טומאה.

וכמו כן אף מי שלומד תורה שלא לשמה, הוא גם כן מעלה גדולה, כמו שאמרו (פסחים נ ב): 'לעולם ילמוד אדם שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה', והמאור שבה הוא מחזירם למוטב (איכ"ר פתיחתא ב), ונמצא, שדברי תורה מטהרים את האדם מידי טומאת נפשו אף שלא בכוונה כלל, כמו הנחלים, ודו"ק. עכ"ד.

ובדרוש לשבת תשובה (שנת תר"ט אות ח) ביאר בעל ה'אור תורה' שהדמיון לנחלים הוא, דמעין מטהר בכל שהוא, וכך הוא בתורה, כל אדם העוסק בה לפי יכולתו והשגתו אף שגם עוסק לפרנסתו, המאור שבה מחזירתו למוטב דהתורה מטהרת אפילו בכל שהוא.

ובשיח יצחק (ח"ב עמ' מא) ביאר באופן אחר, דהתורה נמשלה דווקא למעין מים חיים, שכמו שטבילת זב היא דווקא במים חיים, וכן טהרת טומאת מת באפר פרה וטבילת הציפור במצורע הוא במים חיים, משום שטומאות אלו שורים בכל הנפש ולכן כדי לטהרם צריך מים חיים שאין להם הפסק, וכן היא התורה שהיא כוללת כל חלקי הבריאה והנפש, בכוחה לטהר ולכפר גם את החטאים הפוגמים את כל חלקי נפש האדם.

ביאורים

²⁸ אֵף דְּבָרֵי תוֹרָה. אף אהלים של תורה (היינו בתי מדרשות) שעוסקים בהם בתורה. ²⁹ מִכַּף חֻבָּה לְכַף זְכוּת. שאם חטא ושב בתשובה ולומד תורה, הקב"ה מכפר לו. [התורה אינה רק משמרת אדם מלחטוא, אלא גם אם כבר

ה. ישנה שני פרקים.
בתנא דבי אליהו (רבה פ"ה) איתא: "אדם שעבר עבירות הרבה ונקנסה עליו מיתה עד ד' דורות וכו' וחזר ועשה תשובה וקרא

יַעֲזֹר אֶמְרוּ חַו"ל (ויק"ר כה, א):
³⁰אֵם נִתְחַיֵּב אָדָם מִיתָה
לְשָׁמַיִם, ³¹מָה יַעֲשֶׂה. ³²אֵם רָגִיל
לְשָׁנוֹת פֶּרֶק אַחֵר, ³³יִשְׁנָה שְׁנֵי

תורה נביאים כתובים ושנה מדרש הלכות ואגדות ושימש חכמים, אפילו נגזרה עליו מאה גזירות, הקב"ה מעבירן ממנו". ובמדרש (שוח"ט תהלים קיט) אמרו: "אפילו דינו יוצא למיתה, התורה שלמד בה משיבה את נפשו".

עוד אמרו במדרש (שוח"ט משלי, יא): "'וצדקה תציל ממות' (משלי י ב), אמר רבי חנינא בן דוסא, אין לך צדקה שמצלת את האדם מדינה של גיהנם אלא תורה בלבד, אפילו נתחייב תלמיד חכם לדבר עבירה יכולה להציל אותו". וכתב ב'חתם סופר' (פר' דברים): "עיקר התשובה היא עסק התורה ללמוד וללמד, ולא עשיית צדקה וכו' שאם היה אפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק לא מהני לו כל צדקות שבעולם!"

בספר 'בני יששכר' (מאמרי תשרי סוף מאמר ד') כתב חידוש בשם החיד"א זצ"ל, דהנה במסכת יומא (פו, א) מובא ארבעה חילוקי כפרה. והיינו שהעובר בלאוין שיש בהם מלקות, תשובה תולה ויום הכיפורים או מיתה מכפרים. ובחייבי כריתות או מיתות בית דין, תשובה ויום הכיפורים תולים ויסורים ממרקים, ועל עון של חילול השם, תשובה, יום הכיפורים ויסורים תולים ומיתה ממרקה, עיי"ש. וחידש החיד"א, שהלומד תורה לשמה, אין צריך לכל הארבעה חילוקי כפרה, אלא בלימוד התורה לשמה יחד עם תשובה לחוד, מתכפרים לו כל

ביאורים

נכשל וטימא את נפשו בחטא, התורה מזככתו ומטהרתו. וזהו הדמיון לנחלים: מה נחלים מטהרים את האדם אחרי שנטמא, אף אהלים - תורת ה' - מחזירתו לטהרתו אחרי שחטא (מעון הברכות). ³⁰ אֵם נִתְחַיֵּב אָדָם מִיתָה לְשָׁמַיִם. אם נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיתה בידי שמים. ³¹ מָה יַעֲשֶׂה. שיתכפר ויחיה. ³² אֵם רָגִיל לְשָׁנוֹת פֶּרֶק אַחֵר. אם היה רגיל בכל יום ללמוד במשנה פרק אחד. ³³ יִשְׁנָה. מעתה ילמד בכל יום.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

פְּרָקִים, וְאִם רָגִיל לְלַמֵּד דָּף אֶחָד, וְאִם רָגִיל לְלַמֵּד שְׁנֵי דָפִין.³⁴

העוונות אף החמורות ביותר, ואין צריך עוד ליסורים או למיתה שיכפרו לו, ע"כ.

ובאמת שכבר שנינו בספרי (דברים לב, ב), שלמרות שיש עבירות שאינן מתכפרות אלא ביסורים או במיתה, מכל מקום הוקשו דברי תורה לשעיר המשתלח, - מה שעיר המשתלח מכפר על כל העבירות אף ללא יסורים או מיתה, אף דברי תורה כן. ונמצא שעל ידי לימוד התורה [ביחד עם תשובה] ניתן לכפר אף על העבירות החמורות ביותר (ועיין שערי תשובה ד, יא; נפש החיים ד, לא).

ביאורים

34. ואם רגיל ללמוד דף אחד. ואם היה רגיל ללמוד בכל יום דף אחד.
35. ילמד שני דפין. מעתה ילמד שני דפין בכל יום.

[טז]

א. אין הגלויות מתקבצים אלא בזכות התורה. כתב ה'אור החיים' (שמות כז, כ) וז"ל: "הובא בספר זוהר חדש (ח"א טו, א), כי ארבע גלויות של ישראל, כל אחד מהם נגאלו ממנו בזכות אחד: גלות הראשון נגאלו בזכות אברהם אבינו ע"ה,

עוֹד אָמְרוּ חֲזו"ל (שם ז, ג): (א) אֵין הַגְּלוּיִת מִתְקַבְּצִים אֶלָּא בְּזִכּוּת הַתּוֹרָה, שְׁנֶאֱמַר (הושע ח, י): גַּם כִּי יִתְּנוּ כְּנֻזִּים, עֲתָה אֶקְבְּצֵם. כִּי יִדּוּעַ שְׁשָׁלֹשׁ גְּלוּיֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ בְּעֵין עֲבוּדָה זָרָה גְּלוּי עֲרִיזוֹת שְׁפִיכוֹת

שני - נגאלו בזכות יצחק, שלישי - בזכות יעקב, הרביעי תלוי בזכות משה.

ביאורים

1. אין הגלויות מתקבצים. לארץ ישראל לבנות את בית המקדש. 2. בזכות התורה. בזכות לימוד התורה של עם ישראל. 3. גם כי יתנו כנזים, עתה אקבצם. במסכת ב"ב (ח, א) דורשת הגמרא פסוק זה: "אמר עולא: פסוק זה בלשון ארמית נאמר (המילה 'יתנו' נדרשת כמשמעה בארמית 'ישנו' - ילמדו. וכך אומר הכתוב): אי תנו כולהו, עתה אקבצם". ופירש רש"י: אם כל ישראל או רובם יהיו שונים ועוסקים בתורה בגלות בין העמים, בקרוב אקבצם לארץ ישראל. 4. ששלוש גלויות הראשונים. גלות בבל, מדי, ויון. והגלות האחרונה היא אדום (עיין ב"ר מד, יז). 5. היו בעין עבודה זרה גלוי עריות שפיכות דמים. "מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו, עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים" (יומא ט, ב). וגלות באה עליהן, כמו ששינונו: "גלות באה לעולם על עבודת כוכבים, גלוי עריות ושפיכות דמים" (אבות ה, ט). [המהר"ל (נצח ישראל ד) מבאר את חומרתן של העבירות הללו: האדם יש בו שלשה חלקים: שכל, נפש, וגוף. עבודה זרה היא עבירה בשכל, שמאמין בשכלו בעבודה זרה; גילוי עריות הוא עבירה בגוף, שמטמא את גופו בזנות; שפיכות דמים היא עבירה בנפש, ששופך דם נפשו של האדם. והעובר את שלש העבירות הללו בטל ממנו לגמרי שם "אדם"].

מעלות התורה

עיונים

דמים, וְנִגְאָלוּ בְּזָכוֹת אֲבָרֵהֶם יִצְחָק ולזה נתארך גלות, כי כל עוד שאין עוסקים

בתורה ובמצוות, אין משה חפץ לגאול עם בטלים מן התורה.

ובמדרש תנחומא (פר' נח סי' ג) איתא, שהגאולה העתידה מתחלת מבבל מאותן ישיבות שהיו הגוים בתורה יומם ולילה ולא שלט בהן לא אדום ולא יון, ומשם עולים לירושלים שנאמר 'ועלו מושיעים בהר ציון' וגו' אותה שעה יון, והיתה לה' המלוכה.

וראה בנחל קדומים (בראשית אות ח) שכתב: 'ורוח אלהים מרחפת על פני המים', אמרו רז"ל (ב"ר ב, ד): זה רוחו של משיח. ואפשר, כמו שאמרו בזוהר חדש הנ"ל שגלות זה האחרון, הגאולה תהיה בזכות משה רבינו ע"ה, והוא תבע יקרא דאורייתא, לכן צריך לעסוק בתורה להיגאל, וזהו שכתוב 'ורוח אלקים מרחפת' - רוחו של משיח, וזה תלוי 'על פני המים', אין מים אלא תורה, שבזכות עסק התורה יבא המשיח.

וה'אור החיים' (בראשית מט, יא) כתב: "כי הלא ידעת דברי הזוהר הקדוש (ח"ב קכ, א) כי משה הוא הגואל אשר גאל את אבותינו, הוא יגאל אותנו וישיב בנים לגבולם, דכתיב (קהלת א, ט): 'מ'ה ש'היה ה'וא שיהיה' ראשי תיבות: משה. ולא יקשה בעיניך דבר זה באמרוך, הלא מלך המשיח משבט יהודה, מזרעו של דוד המלך ע"ה, ויש אומרים (סנהדרין צח, ב): דוד עצמו מלך המשיח, דכתיב (יחזקאל לו, כד): 'ועבדי דוד מלך עליהם' כמשמעו, ואם כן היאך אנו אומרים שהוא משה הבא משבט לוי? יש לך לדעת, כי בחינת נשמת משה ע"ה היא כלולה משנים עשר שבטי ישראל, כי כל השישים יבואו היו ענפיה עליו השלום [ענפי נשמתו של משה ע"ה], וענף שבטו של דוד במשה הוא, ולזה תמצאנו בארץ מדבר [ע"פ לשה"כ (דברים לב, י): 'מצאנו בארץ מדבר'] שהיה מלך וכהן ולוי ונביא וחכם וגביר, שהיה כולל כל הענפים שבקדושה [כל מעלות הקדושה שנתברכו בהם בני ישראל כל אחד כפי מעלתו, כולם נתקבצו במשה, לפי שנשמתו כללה את כל הענפים כולם], ולעתיד לבא תתגלה בעולם שורש המלכות שבמשה שהוא עצמו מלך המשיח והוא דוד והוא ינון ושילה", עכ"ד.

ביאורים

6. ונִגְאָלוּ בְּזָכוֹת אֲבָרֵהֶם יִצְחָק ויעקב. גלות הראשון נגאלו בזכות אברהם אבינו ע"ה, גלות שניה נגאלו בזכות יצחק, ומהשלישי נגאלו בזכות יעקב.

מעלות התורה

וְיַעֲקֹב. וְגָלוּת הַזֶּה הָאֲחֵרוֹן, הוּא בְּעוֹן לְשׁוֹן הָרַע וְשִׁנְאָת חֲנָם,⁸ **שֶׁהוּא הַפֶּךְ הַתּוֹרָה. וְהָיָה הַגָּאֹלָה**⁹ **בְּזָכוֹת מֹשֶׁה, וּבְזָכוֹת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה עַל יָדוֹ,**¹⁰ **וְלִכְךָ**¹¹ **זֶה הַקֵּיִן נִסְתָּם מִכָּל עֵיִן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמֹשֶׁה (דברים לד, ו):**

ביאורים

7. בְּעוֹן לְשׁוֹן הָרַע וְשִׁנְאָת חֲנָם. "מקדש שני וכו' מפני מה חרב, מפני שהיתה בו שנאת חנם" (יומא ט, ב). וכתב בהקדמה לספר חפץ חיים שכוונת הגמרא ב"שנאת חנם" היא גם לחטא לשון הרע שבא מתוך שנאה, וכפי שביארה הגמרא שם ששנאת חנם היינו שדוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם, כלומר, שמדברים לשון הרע זה על זה. **8. שֶׁהוּא הַפֶּךְ הַתּוֹרָה.** במסכת ערכין (טו, ב) אמרו: "מה תקנתו של מספרי לשון הרע? אם תלמיד חכם הוא, יעסוק בתורה." עיי"ש. ובביאור הגר"א למשלי א, כג כתב, שדברים בטלים וליצנות הם היפך התורה. ובספר שמירת הלשון (שער התורה פ"א) ביאר, כי לימוד תורה הוא תיקון כללי ללשון הרע, כי הלא "מות וחיים ביד לשון", ואם כן מי שמדבר לשון הרע קנה לו המות הנצחי. ואילו תורה היא חיים, ולכן יעצו הכתוב, שמי שרוצה לרפאות את לשונו - יאכל מעץ החיים שהוא התורה, ואכל וחי לעולם. **9. בְּזָכוֹת מֹשֶׁה וּבְזָכוֹת הַתּוֹרָה.** כן הוא בזוהר חדש ח"א טו, א: ר' יוסי בן חלפתא הוה יתיב קמיה דר' יצחק, אמר ליה: מידי שמיע ליה למר על מה אתארך יומא דמשיחא מן גלותא דא? אמר לו: לא אתארך אלא על **ביטול אורייתא**, דהכי שמענא מרב המנונוט סבא, תלתא גלויות גלו ישראל, וחזרו בזכותהון דתלתא אבות, וגלותא רביעאה בזכותא דמשה יתחזרון. תא ואחזי לך, לא איתגלו ישראל אלא על ביטול תורה, שנאמר: 'ויאמר ה' על עזבם את תורת', אמר הקב"ה: בגלויות הראשונות חזרו בזכות אברהם יצחק ויעקב, עכשיו הם חטאו בתורה שנתתי למשה ונקראת על שמו שנאמר: 'זכרו תורת משה', כד יתובין ויתעסקון בתורתו, בזכות משה אני גואלם", עיי"ש (רמ"ג). **10. וְלִכְךָ.** כיון שהגאולה האחרונה היא בזכות משה. **11. זֶה הַקֵּיִן נִסְתָּם מִכָּל עֵיִן.** סיום הגלות האחרון דהיינו זמן הגאולה שאנו מצפים לו, נעלם מכל אדם, שדבר זה לא גילה הקב"ה לשום אדם שבעולם אימתי הוא זמן הגאולה.

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

¹² וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ.

וְאִיתָא בְּזֶהר הַקְדוּשׁ (רע"מ ח"ג קנ"ג, א) ¹³ עַל פְּסוּק (שמות ה, יז): ¹⁴ 'נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים', וְזֶה קָאִי עַל גְּלוּת הָאֲחֵרוֹן. וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: 'נִרְפִּים אַתֶּם' מֵאֲוִירֵיתָא, ¹⁵ וְלִכְן (שם פסוק ט): 'תִּקְבְּר הָעֶבֶדְהָ עַל הָאֲנָשִׁים' – בְּמָסִים וְאֲרֻנִּיּוֹת.

ביאורים

12. וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ. וכך גם זמן הגאולה האחרונה שתהיה בזכות משה, אינה ידועה והיא סתומה ונעלמת. [כמו שסיום תקופת שימוש של משה רבינו בעולם הזה נסתר מעיני האדם, כן סיום שליחותו שליחותו (היינו שבזכותו תהיה הגאולה העתידה) נסתר מעין כל]. ¹³ עַל פְּסוּק. שם נאמר שמושה ואהרן באו אל פרעה ומסרו לו את דברי ה' המצווה עליו להרשות לבני ישראל לצאת למדבר ולזבוח לה', פרעה מסרב ומוסיף להכביד את עולו על ישראל, ומעתה ציווה על הממונים עליהם שלא יוסיפו לתת להם תבן ללבנים, אלא ילקטוהו בעצמם, כדי שלא יוסיפו לבקש לזבוח לאלהיהם. ומוסיף ואומר: **14. נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים.** כלומר, אתם בטלנים שמחפשים תירוצים להתחמק מן העבודה, ולכן אתם אומרים 'נלכה נזבחה לה'. הוזהר דורש פסוק זה על גלות האחרון. ¹⁵ וְלִכְן תִּכְבֵּר הָעֶבֶדְהָ עַל הָאֲנָשִׁים בְּמָסִים וְאֲרֻנִּיּוֹת. הוזהר מבאר ענין זה על העשירים שאינם לומדים ואינם מחזיקים מכספם את לומדי התורה, ואומר הוזהר שאותם אנשים שיש באפשרותם להחזיק תורה בכספם ולא עשו כן, הרי שהם לא ירוויחו מכך, כיון שאת הכסף שהם היו אמורים להחזיק בו תורה, יצטרכו לשלם למיסים וארנוניות.

א. אימתי מלכות גזרת גזרה על ישראל ומצלחת בזמן שמשליכים דברי תורה לארץ. איתא במדרש רבה (תולדות פ' ס"ה): "אמר רבי אבא בר כהנא, לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי. נתכנסו כל עובדי כוכבים אצלו (אבנימוס) אמרו לו: תאמר שאנו יכולים לידווג לאומה זו (-לערוך נגדם מלחמה ולנצחם)? אמר: לכו וחזרו על בתי-כנסיות ועל בתי-מדרשות שלהם, ואם מצאתם שם תינוקות בקולן, אין אתם יכולים להזדווג להם, שכן הבטיחן אביהם ואמר להם: "הקל קול יעקב" – בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשוי, ואם לאו, "הידים – ידי עשוי" אתם יכולים להם..."

[טז]
וְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ [וְהוּא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה בְּפִתְיַחַת אִיכָה רַבְתִּי, בְּפִתְיַחַת ב' שֶׁל ר' אָבָא בַר כַּהֲנָא, שֶׁפִּתַּח בְּפִסּוּק: 'מִי הָאִישׁ הַחֲכָם' כו', עֵינִי שָׁם בְּלִשׁוֹן הַמִּדְרַשׁ שֶׁהוּא בְּאִרְיכוּת, מִתּוֹךְ מִדְּבַשׁ וְנִפְתַּח צוּפִים וְיֻנְעִים לְנִפְשָׁךְ]: ^(א) **אִימְתִי מְלָכוּת גְּזִירַת גְּזִירָה עַל יִשְׂרָאֵל וּמִצְלַחַת, בְּזִמָּן שֶׁמְשַׁלְיָכִים דְּבָרֵי תוֹרָה לְאֶרֶץ, ³ שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ה, יב):**

וחזרו על בתי-כנסיות ועל בתי-מדרשות שלהם, ואם מצאתם שם תינוקות בקולן, אין אתם יכולים להזדווג להם, שכן הבטיחן אביהם ואמר להם: "הקל קול יעקב" – בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשוי, ואם לאו, "הידים – ידי עשוי" אתם יכולים להם..."

גם מדברי בלעם ניכר כי ידע דבר זה בבירור. כן כתב בתנא דבי אליהו (רבה כא, ד): "מאי מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל" (במדבר כג, י)? אלא, כמה עפר יש בהם בישראל [ובפירוש ישועות יעקב: כמה בתי-כנסיות ובתי-מדרשות]

ביאורים

1. **אימתי מלכות גזרת גזרה על ישראל ומצלחת.** אימתי מלכות הרשעה גזרת גזירה רעה על ישראל וגזירתה מצלחת? 2. **שמשליכים דברי תורה לארץ.** שיש ישראל אינם מכבדים את התורה לקיים מצוותיה ולהגות בה תמיד בקביעות. 3. **שנאמר.** שאמר הכתוב בחזון דניאל על מלכות הרשעה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

⁴ וַיִּצְבֹּא ⁵ תִּתֵּן עַל הַתִּמְד ⁶ כְּפִשְׁעוֹ
⁷ וַתִּשְׁלַח אֶמֶת אֶרְצָה, ⁸ זוּ הַתּוֹרָה,
⁹ דְּכִתִּיב (משלי כג, כג): ¹⁰ אֶמֶת קִנְה
 וְאֵל תִּמְכֹּר. ¹¹ וְכִתִּיב (הושע ה, ג):
¹² זֶנַח יִשְׂרָאֵל טוֹב, אוֹיֵב יִרְדְּפוּ,
¹³ וְאֵין 'טוֹב' אֶלָּא תּוֹרָה.

שהם עוסקים בהן בדברי תורה, שהם מגינים על ישראל ודומים לכלי זיין...".
 כתב הרמ"א בספר 'תורת העולה' (פרק כ'): "לכן מקובל גם כן שהמנונה היתה מצוירת במגן [של] דוד, להיות כי זכות

התורה... עם עקרי הדת, היו עומדים לדוד במלחמותיו, ולכן היתה המנונה [שהיא רמז לחכמת התורה] למגן ולמחסה עליו".

ב'נועם אלימלך' (פר' ויגש) כתב: "הנה יש לתת טעם לשבח, מה זה לשון 'סִפָּר' ('ספר התורה' - דברים לא, כו, ועוד) - שהתורה נקראת 'ספר' ונראה, שספר הוא לשון מדינות העומדים על הסִפָּר. כמו שִׁהְסִפֵּר שומרת את המדינה שלא יבוא שום שונא על המדינה, ואם צריך אדם למדינה צריך לילך דרך הספר, כך התורה היא הספר שלנו שהיא משמרת אותנו".

ביאורים

4. ויצבא. היינו מלכות הרשעה. 5. תנתן על התמיד. אלו ישראל שנצטוו להגות בתורה תמיד, דכתיב 'והגית בו יומם ולילה'. 6. כפישעו. בפשעה של תורה, שפשעו בה מלהגות בה תמיד. 7. ותשלך אמת ארצה. שמשליכין דברי תורה לארץ. והמשך הפסוק 'ועשתה והצליחה' - המלכות גוזרת ומצליחת (עיי"ש במדרש). 8. זו התורה. אין 'אמת' אלא תורה. 9. דכתיב. על התורה כתוב. 10. אמת קנה ואל תמכר. על התורה פזר ממוןך, ואל תזניח בסיבת רווח ממון את התורה. הרי שהתורה נקראת 'אמת', וממילא מה שכתוב 'ותשלך אמת ארצה' היינו בעבור שלא קיימו עם ישראל את התורה והתירשלו מלימודה, הצליחה המלכות לגזור על עם ישראל גזירות קשות. 11. וכתיב. שבעוון ביטול תורה מצליחה מלכות הרשעה להרע לישראל. 12. זנח ישראל טוב אויב ירדפו. בעוון שעם ישראל זנח את 'הטוב', שיגנו אויביו ורודפיו. 13. ואין טוב אלא תורה. שנאמר בשבח התורה (משלי ד, ב): "כי לקח טוב

ב. ויבוא עמלק ודרשו רז"ל על ידי שרפו ידיהם מן התורה. הנה בפסוק כתוב: "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים" (שמות יז, ח). ודרשו במדרש תנחומא: "אין 'רפידים' אלא שרפו ידיהם מן התורה,

¹⁴ וַיִּכְתִּיב (שמות יז, א): וַיִּסְעוּ כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וכו'
 וַיַּחֲנוּ בְּרַפִּידִים, וַיִּסֹּם (פסוק ח):
 וַיִּבֹא עֲמָלֵק, ¹⁵ וַדְּרִשׁוּ רִז'ל
 (מכילתא בשלח מסכתא דעמלק): עַל יְדֵי שְׂרָפּוֹ יְדִיהֶם מִן הַתּוֹרָה.¹⁶

ולפיכך בא עמלק עליהם, וכן אתה מוצא שאין השונא בא אלא על ידי רפיון ידים מן התורה, שנאמר (דהי"ב יב, א): 'ויהי בהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת ה' וכל ישראל עמו', ומה עונשו, 'עלה שישק מלך מצרים על ירושלים' וגו'".

לכאורה, מה הראיה מהפסוק בדברי הימים, והלא מלשון חז"ל "שרפו ידיהם" משמע שאין המדובר בעזיבה מוחלטת, אלא ברפיון ידים, ואילו בפסוק נאמר

ביאורים

נתתי לכם, תורת אל תעזבו". [הוא המשך המדרש שם, שכשישראל זונחים את התורה הנקראת 'טוב', שנאמר: 'כי לקח טוב נתתי לכן', האויב רודף אותם]. 14. וכתיב. כאן ממשיך רבינו להוכיח ענין זה שהאויבים מצליחים לרדוף את עם ישראל מחמת שריפו ידיהם מעסק התורה. 15. ודרשו רז"ל. לשון הכתוב הוא: 'ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים', ולכאורה כיון שכבר נקרא שם המקום 'מסה ומריבה' (לעיל שם פסוק ז') לא היה לו לקרואו כאן 'רפידים', ולכן דרשו שנקרא כאן 'רפידים' - שבמילה זו נרמזת סיבת הדבר מדוע בא עמלק להילחם עם ישראל, לפי שרפו ידיהם מן התורה (מהרש"א ח"א, שבת קיח, ב). 16. שרפו ידיהם מן התורה. כיון שרפו ידיהם של ישראל מן עסק התורה [ברפידים] נדרש 'בגלל רפידים', כלומר, בגלל שרפו ידיהם מן התורה, בא עמלק להילחם עם ישראל. וכך לשון המכילתא (מס' דעמלק א): "אי אפשר לישראל בלא תורה, ולפי שפירשו מדברי תורה [שהתעצלו ללמוד את דברי התורה שנתן להם ה' במרה (ראה שמות טו, כה)], לכך בא עליהם השונא".

מעלות התורה

עיונים

"עזב את תורת ה'", משמע עזיבה מוחלטת. וביאר הגאון רבי שמואל רוזבסקי זצ"ל, שכך היא דרכו של אדם. תחילתו "רפיון" וסופו "עזיבה" מוחלטת, דעמיא עמיא ואולא. יתירה מזאת, עצם הרפיון כבר נחשב כ"עזיבה", כי בדבר שאדם דבק בו בכל עוז אי אפשר שישלוט בו הרפיון, ובדבר הנוגע לחיי האדם לא שייך בו רפיון, כי בוודאי יתאמץ בכל כוחו, ואם אמנם היתה התורה בבחינת "כי הם חיינו", לא היה שייך בה רפיון כלל. ואכן מצינו אצל האבות (סנהדרין צו) ש"רצו לפני הקב"ה כסוסים". הרי שהדגישו חז"ל ש"רצו", וזאת כדי לבטא את החשיבות שייחסו לכך. ואף שידעו שהדרך ארוכה לשלימות, וקשה היא ההליכה "בין בצעי המים", מכל מקום לימדונו חז"ל שבלי "ריצה" - היפך ה"רפיון" לא היו משיגים כלום (זכרון שמואל).

והנה במלחמת עמלק כתיב: "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל" (דברים יז, יא). והאיר ה'חפץ חיים', שהנה לא נאמר "כאשר הרים" בלשון עבר, אלא לשון עתיד - "כאשר ירים משה ידו", לומר לך, שכך הוא בכל דור ודור, "כאשר ירים משה ידו", כלומר, כשיתגבר כח התורה, אז "וגבר ישראל", ואם לאו ח"ו, אז "וגבר עמלק".

כתב רבי אלחנן וסרמן זצ"ל ב"קובץ מאמרים": "ידוע שבמלחמה צריך כל צד לדעת איה נמצא מקור כוחו של הצד שכנגדו, אולי יוכל להחלישו שם. וגם אנו צריכים לידע במה כוחו של עמלק גדול, ובאיה אופן ניתן להחלישו. ודבר זה גילתה לנו התורה, בכתוב 'וילחם עם ישראל ברפידים' ודרשו חז"ל שנומרו לנו בזה, מפני מה היה כח בעמלק להילחם עם ישראל - מפני שרפו ידיהם מדברי תורה.

למדנו מזה, כי סיבת כוחו ועוצמתו של עמלק, הוא ברפיונו בלימוד התורה. ואם כן, כל מה שמתגבר אצלנו הרפיון בדברי תורה, כך מתגבר כוחו של עמלק, ולהיפך, אם נתחזק בלימוד התורה ייחלש כחו של עמלק. ואם כן עלינו להתאמץ בכל עוז להפיץ את לימוד התורה, ללמוד לעצמו ולגדל בניו לתלמוד תורה ולהחזיק בידי אחרים הלומדים, וזהו חיצו מות לעמלק. וכל אדם מ ישראל הלומד תורה או מחזיקה, מחליש במידה ידועה כחו של עמלק, ויש לו איה חלק במצוות מחיית עמלק", עכ"ד.

והנה במלחמת עמלק נאמר: "ויאמר משה אל יהושע, בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק" (שמות יז, ט). שואל ה'חפץ חיים': אם צויהו משה "בחר לנו

עיונים

מעלות התורה

¹⁷ עֹד אָמְרוּ חֲז"ל (מגילה יא, א):
¹⁸ בַּעֲצָלָתִים יִמָּךְ הַמִּקְרָה'
(קהלת י, יח) - בְּשִׁבִּיל עֲצָלוּת שֶׁהִיא
לְיִשְׂרָאֵל שְׁלֹא עֲסָקוּ בַתּוֹרָה, ¹⁹ נַעֲשֶׂה
שׁוֹנָאוֹ שֶׁל הַקֶּב"ה מָךְ, וְאִין מָךְ'
אֲלֵא עֲנִי, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (ויקרא כז, ח):
²⁰ וְאִם מָךְ הוּא מַעֲרַכְךָ, וְאִין
'מִקְרָה' אֲלֵא הַקֶּב"ה, ²¹ שֶׁנֶּאֱמַר
(תהלים קד, ג): ²² הַמִּקְרָה בְּמִים
עֲלִיּוֹתָיו.

ובשבילך, בזכות התורה שברך.

ביאורים

¹⁷ עֹד אָמְרוּ חֲז"ל. כאשר רצה רבי אלעזר לדרוש בענין מגילת אסתר היה פותח את דרשתו בביאור מקרא זה. ¹⁸ בַּעֲצָלָתִים יִמָּךְ הַמִּקְרָה. פשטות ביאור מקרא זה הוא: אם מתעצל אדם לתקן פרוצות קטנות בתקרתו, בסופו של דבר תשפל התקרה ותיפול. אמנם רבי אלעזר דרש את הפסוק על היהודים בדורו של המן הרשע שהתעצלו בעסק התורה. ¹⁹ נַעֲשֶׂה שׁוֹנָאוֹ שֶׁל הַקֶּב"ה מָךְ. לפיכך נעשה הקב"ה כמי שאינו יכול להושיעם מגזירתו של המן, ומבחינה זו נקרא כאן הקב"ה 'מך' מלשון עני [וחלש], כביכול אינו יכול להושיע. [שונאו של הקב"ה" - הכוונה להקב"ה בעצמו, אלא שאין זה ראוי לייחס להקב"ה שום חסרון, אפילו בלשון בני אדם, לפיכך נאמר הדבר בלשון נקיה "שונאו של הקב"ה"]. ²⁰ וְאִם מָךְ הוּא. ואם עני הוא. ²¹ שֶׁנֶּאֱמַר. על הקב"ה. ²² הַמִּקְרָה בְּמִים עֲלִיּוֹתָיו. העושה תקרת עליותיו במים.

מעלות התורה

עיונים

וְכָתִיב (קהלת ו, ז): **'כָּל עֵמֶל הָאָדָם לְפִיָּהוּ, בְּשִׁבְלֵי שְׂמֵכֶמֶל הָאָדָם אֶת עֵצְמוֹ מִדְּבַרֵי תוֹרָה, וּמִשִּׁיחַ שִׂיחָה בְטִלָּה, (ג) גֹּרֶם לְעֵצְמוֹ כָּל הָעֵמֶל. וְזֶה שְׂכָתוֹב (משלי כא, כג): 'שֹׁמֵר פִּי וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצְוֹת נִפְשׁוֹ', כְּמוֹ שְׂכָתוֹב (תהלים לד, יד): 'נֹצֵר לְשׁוֹנָה מֵרָע וּשְׁפָתָיֶיהָ מִדְּבַר מֵרָמָה'.**

ג. גורם לעצמו כל העמל. בכח התורה להציל את האדם מייסורים שונים, כמובא במדרש רבה (האזינו י'): "רבנן אמרי: מבקש אתה שלא לחוש באזניך ולא באחד מאבריו? הטה אזנך לתורה ואתה נוחל חיים. מניין? שנאמר: 'הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם' (ישעיה נה, ג). עוד מצאנו במדרש

(ויק"ר שמיני י"ב): "הדא הוא דכתיב: 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', תני חזקיה, נעשו דברי תורה עטרה לראש, מונייק לצואר, מוליגא ללב, קילורית לעיניים, כוס עיקרין לבני מעיים...". וכדברי הגמרא בברכות (ה, א): 'כל העוסק בתורה, יסורין בדילין ממנו'.

ובתנא דבי אליהו (רבה יח, נה) איתא: "מכאן אמרו, אם יש בו באדם דרך ארץ ומקרא בלבד (- תורה שבכתב) מוסיים לו מלאך אחד לשומרו, שנאמר 'הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך' (שמות כג, כ), קרא אדם תורה נביאים וכתובים, מוסיים לו שני מלאכים, שנאמר: 'כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל

ביאורים

23. **ומשיח**. ומדבר בפיו (זהו 'לפיהו'). 24. **כל העמל**. כל הצרות והייסורים. [פירוש הכתוב כן: 'כל העמל' - כל הצרות הבאים על האדם, הוא מחמת 'לפיהו' - מחמת שאינו שומר את פיו מלדבר דברים בטלים]. 25. **שומר פיו ולשונו**. מלדבר דברים אסורים ובטלים. 26. **כמו שכתוב**. שמצינו בכתוב ששמירת פיו ולשונו נאמר על שמירה מדיבורים אסורים ובטלים, ועל האדם לנצור לשונו מדברים אלו.

מעלות התורה

עיונים

דרכיך' (תהלים צא, יא), אבל קרא אדם תורה נביאים וכתובים, ושנה משנה ומדרש, הלכות ואגדות, ושימש תלמידי חכמים (- לימוד גמרא), הקב"ה משמרו בעצמו, עכ"ל. הלכך אמרו חז"ל (פסיקתא זוטא, ואתחנן): **"דברי תורה מצילים את בעליהם מכל צרה"**, כי אם שומרו הוא ה' יתברך, מי יכול לו!

הנה אמרו חז"ל (בר"ר פרשה צב, א): "אין לך אדם בלא ייסורים, אשריו לאדם שייסורים באים עליו מן התורה [פירוש שסובל עבור התורה ומצוותיה]". עכ"ל. בספר 'ברכת פרץ' (פרשת מקץ) ביאר, שהייסורים מוכרחים לאדם, הן לכפרת עוונותיו, והן למען השגת התורה והעולם הבא, והקב"ה שולח אותם בדקדוק עצום מאוד, רק כפי המוכרח לאותו אדם. ועל כך נאמר במדרש 'אשרי מי שייסורים באים עליו מהתורה', שכיון שעל כל אדם נקצב ייסורים, מי שיש לו ייסורים מהתורה - שמתאמץ ללמוד גם בזמנים קשים וגם כשאין לו כוח, מורידים לו מקצבת הייסורים שהיו אמורים לבוא עליו.

היינו שהצער שבא עליו מחמת לימוד התורה מתוך הדחק וכדומה, אינו צער נוסף לקצבה, אלא שהוא מנכה מהחשבון, והצער הזה הוא גם רווח עצום שאין לתאר שהרי מקבל שכר על הצער - 'לפום צערא אגרא', וזהו שאמרו 'אין לך אדם שאין לו ייסורים אשרי מי שייסוריו מן התורה'. עכ"ד.

ורמז לזה ה'ישמח משה' (פרשת בשלח) בלישנא דקרא (בראשית ג, יט): "בזיעת אפין תאכל לחם", דלתיבת "לחם" יש שתי משמעויות, חדא כפשוטו, זה הלחם אשר הוא אוכל, ואידך כמדרשה דקאי על התורה, ככתוב (משלי ט, ה): "לכו לחמי בלחמי", ועל כך נאמר שגור על האדם אחר חטא עץ הדעת שיתייגע על הלחם, יש בידו לבחור על איזה "לחם" ברצונו להזיע, כי אם יאה כל עמלו בתורה יזכה לפרנסה בהרחבה ולא יצטרך לעבוד קשה על פרנסת מטה לחמו.

חז"ל אמרו (ברכות יז, א) "אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה", לכאורה היה צריך להיכתב: "אשרי מי שגדל ועמל בתורה" - ללא הו"ו הנראית מיותרת. מדוע נכתב 'עמלו'?

ביארו המפרשים שחז"ל באו ללמדנו, שהעמל לכל אחד ואחד הוא אישי, בהתאם למה שנגזר עליו. ומאחר שנגזר על האדם סך מסויים של עמל, אשריו ואשרי חלקו אם הוא עושה זאת על ידי עמל התורה. באופן כזה הרווח שלו הוא רווח כפול - גם את עצם התורה וגם את מילוי חובת העמל.

מעלות התורה

עיונים

וז"ל הילקוט שמעוני (תהלים אות תתנ): "אמר רבי ביזנא, אין אדם בעולם בלא יסורין, חושש בשנו אינו יכול לישן, בעינו אינו יכול לישן, יגע בתורה אינו ישן, זה ער וזה ער, הוי 'אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו'". עכ"ד. והיינו שיכול האדם להמיר את מנת היסורין שנגזר עליו בעמלו ויגיעו בתורה, וכנ"ל.

עיונים

מעלות התורה

[ז]

עוֹד אָמְרוּ חֲז"ל (ע"ז ג, ב): 'וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כְּדָגֵי הַיָּם' (חבקוק א, יד), מִה דָּגִים שָׂכִים, כִּי כִּי שְׂפֹרְשִׁים מִן הַמַּיִם, מִיָּד מֵתִים, (א) אָף תִּלְמִידֵי חֲכָמִים, כִּי שְׂפֹרְשִׁים מִן הַתּוֹרָה, מִיָּד מֵתִים.

א. אף תלמידי חכמים כיון שפורשים מן התורה מיד מתים. צריך ביאור, בשלמא בדגים רואים אנו כי בהוצאתם מן המים מיד הם מתים, אבל תלמיד-חכם הפורש מן התורה, כשפורש מן התורה לכאורה אין עיינו רואת שהוא מת?

וביאר ב'אור תורה' (ליקוטים אות ב), וז"ל: "המשיל תלמוד תורה לדגים שבים, שבאם יוצאים רגע אחד מן המים, מיד מתים, כמו כן הפורש מן התורה רגע אחד, נפסק חיותו, כי עיקר חיות איש הישראלי אינו אלא בתורה, שאין לישראל מציאות בטבע כלל, רק בריאה חדשה ממש על ידי התורה, שהיה בזה חידוש הבריאה. ומי שאינו עוסק בתורה, נפסק חייו, שבאמת עיקר האדם הוא הרוח, שבו נקרא 'אדם', אבל נפש היסודי הוא רק נפש הבהמית שיוצא מן הארץ, כמו שנאמר (בראשית א, כד): 'תוצא הארץ נפש חיה', ואמרו (ב"ר ז, ה): 'זו נפשו של אדם הראשון', ואינו בגדר 'אדם' כלל".

ביאורים

1. ותעש אדם כדגי הים. למה נמשלו בני אדם כדגי הים? [הריא"ף (על עין יעקב) ביאר, שהוקשה לגמרא שהיה לפסוק לתלות דגים בבני אדם, ולא להיפך, שהרי בני אדם הם עיקר הבריאה, והדרך היא שקטן נתלה בגדול. והחיד"א בפתח עינים פירש, שהוקשה לגמרא, מדוע נאמר בפסוק 'כדגי הים', היה לו לומר 'ותעשה אדם כדגים', אלא ודאי בא הפסוק ללמדנו, שהאדם הושווה לדגים לענין פרישה מן הים]. 2. כיון שפורשים מן התורה מיד מתים. התורה נמשלה למים (ראה ע"ז ה, ב), וכשם שדגים אינם יכולים לחיות אלא בתוך מים כך בני אדם אינם יכולים לחיות אלא כשהם עוסקים בתורה (מהרש"א, מהר"ל שם). [אף על פי שאינם מתים ממש, מכל מקום רשעים בחייהם נקראים מתים

מעלות התורה

עיינים

מעלות התורה

³ וְזֶהוּ שֶׁכְּתוּב (רברים ח, יא): **ה'שֹׁמֵר לֶךְ פֶּן תִּשְׁכַּח** ⁵ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, ⁶ הָאֵם אֲפֹשֶׁר לְהַעֲלוֹת עַל הַלֵּב שִׁישְׁכַח הָאָדָם שֶׁהוּא חַי, ⁷ וְיִנְעוּץ סִפִּין בְּכַמְנֵי אוֹ בְּלִבּוֹ אוֹ שִׁיפִיל אֶת עֲצָמוֹ ⁸ לְתוֹךְ הָאֵשׁ, וְזֶהוּ: הַשֹּׁמֵר ⁹ לֶךְ דוֹקָא, שִׁישְׁמֵר ¹⁰ אֶת עֲצָמוֹ מִמָּוֶט, שְׁלֵא יִשְׁכַּח הַתּוֹרָה ¹¹ וְעַל יְדֵי זֶה יִפְסַק חַיּוּתוֹ.

ביאורים

(ברכות יח, ב), ולכן נמשלו לדגים שגם הם בצאתם מן המים יש בהם קצת חיות, אך חיות זו אין בה ממש ונקראים כבר אז מתים (פתח עינים). בבן יהוידע פירש, שמה שאמרה הגמרא שבני אדם שפורשים מן התורה 'מתים', אין הכוונה על פרידת הנפש מן הגוף, אלא על ירידת הנפש לשפל המדרגות שגם זה נקרא מיתה, כמו שביאר האר"י ז"ל את דברי הגמרא (ברכות יח, ב): 'רשעים בחייהם קרויים מתים', שנפשם של הרשעים יורדת לגיהנום בעודם חיים בעולם הזה, עכ"ד. ולהלן (אות כו) כתב רבינו שהכוונה שמיד הוא מת ונידון בגיהנום, עי"ש ביאור מאמר זה בהרחבה. ³. וזהו **שכתוב**. ענין זה שהפורש מן התורה פוסקת חיותו, מרומז בכתוב. ⁴. **השומר לך פן תשכח**. שלכאורה תיבת 'לך' מיותרת. ⁵. **את ה' אלהיך**. ונכלל בזה איסור שכחת התורה, שהתורה הוא שם הוי"ה, שכולה שמותיו של הקב"ה (זוהר ח"ב קכד, א). ⁶. **האם אפשר וכו'**. מיישב שלכן נאמר 'לך', שכשם שלא יתכן שישכח אדם כי הוא חי, כך לא יתכן שישכח אדם את התורה, שהרי התורה היא עצם חיותו של האדם, והשוכח את התורה הוא כאדם השוכח שחי הוא. ⁷. **וינעוץ וכו'**. על ידי שישכח שהוא חי ינעץ במו ידיו סכין בבטנו או בליבו. וכמו שזה לא יתכן, כך לא יתכן שישכח התורה ועל ידי זה תפסק חיותו. ⁸. **לתוך האש**. כך לא ניתן להעלות על הלב שיפוש אדם מן התורה וישכחנו, שהרי התורה היא חיותו האמיתית. ⁹. **לך דוקא**. שזה דבר הנוגע לך ולחיותך. ¹⁰. **את עצמו**. את חיותו. ¹¹. **ועל ידי זה יפסק חיותו**. רבינו מפרש 'השומר לך', שמור על עצמך וחיך, ומזהיר הכתוב, כי כמו שלא יעלה על לב האדם לשכוח שהוא חי ולהמית את עצמו, כן השמר

ב. רוב אכילה ושתיה. בתנא דבי אליהו (רבה פרק כ"ו) כתב: ואם לא זכה אדם וכו' מכל מקום יבקש רחמים על אכילה ושתיה יתירה שלא יכנסו לתוך מעיו וכו', מעשה ברבי יהודה הנשיא שאמר בשעת מיתתו, גלוי וידוע לפני הקב"ה שעמלתי בתורה בכל עשר אצבעותי ולא

אך לְכַאֲזֹרָה ¹² קָשָׁה, מַה שֶּׁכְּתוּב: **ה'שֹׁמֵר לֶךְ פֶּן תִּשְׁכַּח**, אִיךְ שִׁיךְ ¹³ אֲזַהֲרָה בְּשִׁכְחַת דְּבָר ¹⁴ שְׂאִינוּ מְסוּר בִּידוֹ שֶׁל אָדָם. וְנִרְאָה דְּהַכִּי פְרוּשׁוֹ, הַשֹּׁמֵר לֶךְ מִן הַדְּבָרִים הַגּוֹרְמִים שִׁכְחָה, וְהוּא ¹⁵ רַב אֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה, וְרַבּוּי כֶּסֶף וְזָהָב, וְנַחֲלָאוֹת וְקַנְיָנִים, וְכַמּוֹ שֶׁכְּתוּב (שם פסוק יב):

אכלתי ולא נהניתי בעולם הזה אפילו באחת מאצבעותי, ומעולם לא אמרתי: אלך ואוכל ואשתה ואהנה מן העולם הזה וכו' אלא לא עשיתי לי אכילה ושתיה רק כדי חיותי ועסקתי בתורה כל ימי חיי. ובמסכת כתובות (קד, א) אמרו: בשעת פטירתו של רבי, אמר: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שיגעתי בתורה בעשר אצבעותי, ולא נהנתי אפילו באצבע קטנה. וכתבו התוספות (ד"ה לא נהנתי) בשם המדרש: עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו, ומייתי הן עובדא דרבי, עכ"ל. ודבריהם מכוונים לדברי התנא דבי אליהו הנ"ל, ומבואר בזה, שעידוני הגוף מפסידיים את האדם לקנות התורה.

וז"ל רבינו בחיי (בראשית כה, כז עה"פ 'ויהי עשו איש יודע ציד'): דבר ידוע,

ביאורים

לך שלא תשכח את התורה [וכמו שכתב לעיל אות ד', שכל מקום שנאמר 'שמירה' קאי על תלמוד תורה] ותפסק חיותך ח"ו, שכיון שפורשים מן התורה מיד מתים (רמ"ג). ¹². **קשה**. עדיין קשה להבין. ¹³. **אזהרה בשכחת דבר**. להזהיר "לא לשכוח", דזה דבר - ¹⁴. **שאינו מסור בידו של אדם**. שאין אדם שלט על זכרונו. ¹⁵. **רוב אכילה ושתיה**. ריבוי אכילה ושתיה מעבר לנצרך הוא מהדברים הגורמים שכחת התורה.

מעלות התורה

עיונים

פֶּן תֹּאכַל וְשָׂכַעְתָּ וּבָתִּים טָבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁכַּחְתָּ, וּבִקְרָדָּה וּבְאַנְדָּה יִרְבֶּיךָ וְכִסֶּף וְזָהָב יִרְבֶּה לָּךְ, וְכָל אֲשֶׁר לָךְ יִרְבֶּה, וְרֶם לְכָכָךְ¹⁷ וְיִשְׁכַּחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ. וְגַם¹⁸ רַבּוּי גְדֻלָּה, וְשִׁנְאָמֶר (שם יז, ב) בְּמִלָּךְ²⁰ לְבַלְתִּי רוֹם לְכָבוֹ מֵאַחֲרָיו וּלְבַלְתִּי סוֹר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וְשְׂמֹאל²¹.

וְגַם^(ב) רַבּוּי דְאִנְהָ, כְּמוֹ שְׂכָתוֹב

כי השתדלותו של אדם במאכל ובמשתה והיותו משתעשע בציד שהם תענוגי הגוף בעולם הזה, הלא היא סיבה לבזות את עבודת השם יתברך ויראתו, לעשותם טפל, ותענוגי הגוף עיקר, וזאת היתה מידתו של עשיו, הוא שאמר "ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה". בקובץ אגרות 'חזון איש' (ח"א אגרת כ') כתב: להיזהר מאד מאד מאכילת תענוג, ואם בטומאת הגוף יש "ראשון לטומאה" ויש "אב הטומאה" ויש "אבי אבות", בטומאת הנפש של מילוי התאוה באכילת תענוג, מתאחד ראשון לטומאה ואב הטומאה ואבי אבות הטומאה, דבר זה מן השפלים מאד, מעכבים את הלימוד, וכדאמרו במדרש והובא בתוספות כתובות (קד, א) עד שאדם מתפלל וכו'.

ג. ריבוי דאנה. במסכת סנהדרין (כו, ב) אמרו: "מחשבה מועלת אפילו לדברי

ביאורים

16. ורם לכבך. תתגאה. 17. ושכחת את ה' אלהיך. וסבירא ליה לרבינו ששכחה זו כוללת גם שכחת התורה [אף שבקרא כתיב שכחת ה' יתברך].
18. ריבוי גדולה. גאווה וכבוד. 19. שנאמר במלך. אסור למלך להרבות כסף וזהב יותר ממה שצריך להנהגת המלוכה. 20. לבלתי רום לבבו מאחיו. כדי שלא יתגאה בלבבו על בני עמו. 21. ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל. ושלל ישנה ממצוות ה' להוסיף עליהן או לגרוע מהן. ומפרש רבינו שנכלל בזה, שאם ירום לבבו ישכח את התורה והמצוות.

מעלות התורה

עיונים

תורה". ופירש רש"י וכן פירש הריב"א (בתוספות), שמחשבה שאומרת הגמרא היינו דאגת לב האדם, שמחשב ודואג על מזונותיו מאין יבוא עזרו ופרנסת בני ביתו, מחשבה זו מועילה מרוב עוצמתה לשכח ממנו כל שאר מחשבות בכל עניני העולם, ואף מחשבת דברי תורה שיגע עליהם על מנת להשרישו בלבו לקנין נצח, גם כן משתכחים מלבו, עיי"ש שלמדו זאת מפסוק.

וכיון שדאגת הפרנסה מבטלת עסק התורה, מצינו שהתורה מבטיחה ללומדיה עושר כדי שיהא ספק בידם ללמוד ללא טרדות ודאגות, כמו שנאמר "היתה כאניות סוחר" (משלי לא, יד) ופירש רש"י שמדובר על התורה, שמביאה ללומדיה ברכה ומזון. וכן פירש רבי יהודה החסיד (בספר 'חסידים' סי' שט): "היתה כאוניות סוחר" - הקב"ה ממזין לעוסקים יומם ולילה בתורה כל צרכיהם וכו', וכל שיעסוק בתורה תדיר הקב"ה שולח לו מלאכים מרחוק להביא לו כל צרכיו, לכך תורה נקראת לחם. ע"כ. ובמדרש תנחומא (כי תשא): "כל העוסק בתורה - פרנסתו מן התורה ומתעשר ומצליח" עיי"ש שהאריך בזה. וכן כתוב במדרש (ילקוט המכירי תהלים א) אמר ר' אבדימי בר חמא: כתיב 'כי אם בתורת ה' חפצו', כל בעלי אומנויות פרנסתן ממלאכתן, יוצר פרנסתו ממלאכתו, חרש פרנסתו ממלאכתו, אבל העוסק בתורה עושה לו הקב"ה חפצו וממזין לו פרנסתו, שנאמר: 'כי אם בתורת ה' חפצו'.

כתב החסיד יעב"ץ (אבות פ"ג מ"ה) רעיון נפלא מאחד מגדולי הדור. דוד המלך אומר בתהלים (א, ב-ג): "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יגהה יומם ולילה, והיה כעץ שתול על פלגי מים, אשר פריו יתן בעתו, ועלה לא יבול וכל אשר יעשה יצליח". ויש לתמוה, וכי כיצד יצליח עץ השתול על פלגי מים, הלא עץ שישתלוה על מים בלבד מרוב הלחות לא יתן פרי, ועליו יבלו מרוב חולשה, ואיזה מלאכה שיעשה מעץ זה לא יצליח כיון שעץ חלש הוא, ואם כן מה משבח ומפאר דוד המלך את התלמיד חכם העוסק בתורה יומם ולילה לדברים האלו?! אלא כוונת הדברים כן, העוסק בתורה יומם ולילה ואינו שם ליבו אל פרנסתו הקב"ה דואג לו ושולח לו ברכה בביתו, והיה כעץ - שאף על פי שהוא שתול על פלגי מים ועל פי דרך הטבע לא יתכן שיתן פרי, בעתו, עם כל זה יתן פריו בעתו ועלה לא יבול וכל אשר יעשה יצליח.

וכתב ה'אור החיים' הק' (דברים כב, יג) שמי שירצה לטעון שאין התורה נותנת פרנסה ללומדיה ואין רואה סימן ברכה באמצעות התורה והגם שעוסק בה

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

(ישעיה נז, יא): **וְאֵת מִי דָאגְתְּ וּתִירָאִי כִּי תִכְזְבִּי וְאוֹתִי לֹא זָכַרְתְּ.**
וְגַם פִּתְחָד מִשּׁוֹנָאִים, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (שם נא, יג): **וְתִשָּׁכַח ה' עֵשֶׂךָ נוֹמָה שָׁמַיִם וַיִּסַּח אֶרֶץ וּתִפְחַד תַּמִּיד כָּל הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת הַמִּצִּיק.**

אין נפתחים לו שערי פרנסה טובה, עתיד הקב"ה לתבוע עלבונה של תורה. ומוסיף עוד (דברים לב, ב) שאין הקב"ה שואל מאדם ללמוד תורה עד שמכין לו כדי פרנסתו, והוא מה שפירשנו במאמר התנא (אבות ג, כא) "אם אין קמח אין תורה", פירושו: אם ראית שאין קמח דע שאין תורה. ובמדרש שמואל (אבות ג, יז) מביא זאת בשם האלשיך ז"ל: וזה שאמר "אם אין קמח אין תורה", כלומר, כל העולם אומרים אם אין קמח אין תורה וחושבים את זה להתנצלות, ואמר התנא שהאמת היא להיפך כי ביטול התורה היא הסיבה לביטול קמח, וזה שאמר אם אין קמח.

ביאורים

22. **וְאֵת מִי דָאגְתְּ וּתִירָאִי כִּי תִכְזְבִּי וְאוֹתִי לֹא זָכַרְתְּ.** רש"י מפרש: ה' אומר לכנסת ישראל: ממי פחדתם ודאגתם שיפגע בכם שבגללו הפסקתם לעבוד את ה', ולא זכרתם שה' הוא שעוור לכם תמיד. ורבינו מפרש שהדאגה גרמה לך לשכוח את ה'. ושכחת ה' כלולת בתוכה את שכחת התורה, - הרי שדאגה מבשר ודם גורמת לשכוח את התורה. 23. **וְתִשָּׁכַח ה' עֵשֶׂךָ נוֹמָה שָׁמַיִם וַיִּסַּח אֶרֶץ, וּתִפְחַד תַּמִּיד כָּל הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת הַמִּצִּיק.** פשוטו של מקרא: הנביא אומר: למה שכחת את ה' שברא אתכם ורק אליו יש להתפלל שיושיעכם, הוא שִׁפְרָשׁ את השמים וביסס את הארץ ובידו לגאול אתכם. ובמקום להישען עליו פחדת מן האומות המשעבדות אתכם. והיינו שכשהאדם שוכח את הקב"ה ואינו בוטח בו, ממילא הוא מפחד מן הצרה. אבל רבינו מפרש להיפך: מה גרם לך לשכוח את ה', משום שפחדת ודאגת מחמתו של המציק, ועל זה נצטוונו 'השמר לך פן תשכח', שלא תבוא לשכוח את הקב"ה על ידי פחד מבשר ודם (רמ"ג). ושכחת ה' כלולת גם את שכחת התורה, וכו"ל.

ד. כיון שהאדם פורש מן התורה מיד הוא נדבק בעבודה זרה. בספר 'אשר לשלמה'

24. **הִיתָכֵן שֶׁבִשְׂבִיל פְּרוּטָה אַחַת שֶׁהָאָדָם דּוֹאגַּנְג שְׁלֹא יֵאבֵד מִמֶּנּוּ, וַיִּשְׁלֶיךָ מִמֶּנּוּ כִּיסּוֹ עִם אֲבָנִים מִזְבוֹת וּמִרְגְּלִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּרֹאשִׁית חֲכָמָה' שֶׁעַר הַקִּנְדָּשָׁה, 25. עֵינַי שָׁם, וְאִיךָ בִּשְׂאֵט נִפְשִׁי, יֵאבֵד 27. הִנֵּה שֶׁל תֹּרָה, וַיִּדְבֵּק 28. לִקְלִיפָה רַחֲמָנָא לְצִלָּן, בְּדֹאִיתָא בְּסִפְרֵי (פר') עֵקֶב פִּיִּסְקָא מִגַּ הֵל' טז): 'הִשְׁמָרוּ לָכֶם 29. פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶּם 30. וְסִרְתֶּם 31. וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם' (דברים יא, טז), (י) כִּיּוֹן שֶׁהָאָדָם**

ביאורים

24. **הִיתָכֵן שֶׁבִשְׂבִיל פְּרוּטָה אַחַת** סכום ממון פעוט, ילך ויאבד סכום גדול מאוד, כך אין הגיון להתעסק בהבלי עולם הזה על חשבון לימוד התורה, מאחר שבכך הוא מאבד דברים הרבה יותר חשובים מהדבר שבו הוא מתעסק. 25. **עֵינַי שָׁם.** לא מצאנו שם. ויתכן שכוונתו למה שכתב שם בשער הענוה פרק ג': אמשול לך משל, לאדם שהיה לו שתי מרגליות, האחת 'לא תסולה בכתם אופיר', שווה אלף אלפים דינרי זהב, והאחרת שוה אלף זהובים, וגזלו ממנו את השניה. היתכן שיתעצב האיש ההוא, אחר שנשארה המרגלית האחרת הראשונה אשר לא יחסר כל בה. וכן האנשים אשר נפשם קדושה מאוד, והגיעו לראות עולמם בחייהם, לא יחשו אל אבדת טובות זה העולם, וכולם כקליפת השום בעיניהם, אל ריבויים לא ישמחו, ואל העדרם אל ידאגו, עכ"ל. ורבינו מפרש את הנמשל על אדם שדואג על עניני עולם הזה או משונאים, שהדאגה עצמה תביא אותו לשכוח את ה', ואיך ישליך מרגליות עבור דאגת פרוטה אחת (רמ"ג). 26. **בִּשְׂאֵט נִפְשִׁי.** מתוך לזלוז ובזיון. 27. **הִנֵּה שֶׁל תֹּרָה.** כבודה של תורה. 28. **לִקְלִיפָה.** לכוחות הרע והטומאה. 29. **פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶּם.** מרוב שובע. 30. **וְסִרְתֶּם.** בתחילה יתפתה ליבכם 'לסור' ולפרוש מלימוד התורה, ומתוך כך תבואו לידי - 31. **וְעַבַּדְתֶּם**

מעלות התורה

עיונים

(ח"ג, בהקדמה) כתב: שמעתי בשם מרן החפץ חיים זצ"ל, שמבואר כאן יסוד נפלא: שלימוד התורה אינו רק בבחינת "מעלה" שעל ידה זוכים לכל המעלות, אלא שלא יתכן כלל להתקיים בלי עיסוק בתורה. שמי שאינו עוסק בתורה, הרי הוא קרוב לעבוד עבודה זרה. ויש רק שתי דרכים: או שלומד ועוסק בתורה ואז הוא איש המעלה, או שאינו עוסק בתורה ואז הוא חלילה קרוב לעבוד עבודה זרה, ודרך אמצעית אין, עכ"ל.

והוסיף לבאר זאת על פי דברי הגמרא (סנהדרין עו, ב) שהמחזיר אבידה לכותי עליו הכתוב אומר "למען ספות הרוה את הצמאה, לא יאבה ה' סלוח לו" (דברים כט, יח), ופירש רש"י: "רוה" - אלו עכו"ם ששבעים ואינם צמאים ליוצרם, "צמאה" - זו כנסת ישראל שצמאה ותאבה ליראת יוצרה ולקיים מצוותיו. ומבואר כאן שישיראל ואומות העולם חלוקים בעיקר מהותם, הגויים שבעים, וישראל צמאים, ואם לא ימצאו מים חיים ירוו צמאונם במים מעופשים ובאזשים!

ועדיין עיקר הדבר טעון הסבר, הלא בדרך כלל דרכו של היצר בהסיתו את האדם לעבירה, שהיום אומר לו עשה כך ומחר עשה כך, עד שאומר לו לך עבוד עבודה זרה (שבת קה, ב), ואם כן מדוע בדברי תורה נאמר כאן שכיון שפורש מהם, מיד הולך ומתדבק בעבודה זרה?

והביאור הוא, כמו שהביא רבי אלחנן וסרמן הי"ד ב'קובץ מאמרים' (ח"א עמ' רלג) מפי רבו החפץ חיים, אם שני אנשים או עמים לוחמים זה עם זה, ואחד גבר על רעהו, עדיין אינו מובטח בניצחון, כי עוד אפשר שיתאושש המובס ויגבר על הנמצח של היום. לא כן כאשר גבר האחד על יריבו, וגם נטל הימנו את נשקו, שאז הניצחון הוא אכן אמיתי, כי מעתה לא יוכל עוד לקום עליו ולנצחו. כיצא אכן במלחמת היצר, שאף אם הסית יצר הרע את האדם לדבר עבירה וגבר עליו, עדיין לא נצחו לחלוטין, כי אם יקום עליו בחזרה וישוב בתשובה שלימה, הניצחון יהיה שלו. לא כן אם הסיתו היצר שלא ללמוד תורה, הרי לקח ממנו את כלי מלחמתו, כמאמר חז"ל "בראתי לו יצר הרע, ובראתי לו תורה תבלין" (קידושין ל, ב), לכך ברור שבסוף יבא לידי עבודה זרה, מה שאין כן בשאר עבירות.

ביאורים

אלהים אחרים. עבודה זרה. [אלהים שהם אחרים לעובדיהם וכנכרים להם, לפי שאינם עונים לצווקים אליהם (רש"י בשם ספרי)].

מעלות התורה

³² פורש מן התורה, מיד הוא נדבק בעבודה זרה. וכן הוא אומר (שם ד, כג): 'פן תשכחו את ברית ה' אלהיכם אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל' ³³ תמונת כל', ³⁴ וכתוב (שם יא, כח): 'וסרתם מן הדרך'.

זרה ידוע, ³⁵ אפילו הפחות שבשראל, אם יאנסוהו לעבד עבודה זרה, בודאי ימכור את עצמו למיתה בכמה מיתות משונות, ולא יעבד עבודה זרה, ואיך ³⁶ בשאט נפש, ³⁷ בשביל הכלי העולם הזה המדומים, ³⁸ תעבד עבודה זרה, ויביא את עצמו ³⁹ לכל מיני מיתות ויסורים משונות, על ידי פרישתו מן התורה רחמנא לצלן.

ביאורים

³² פורש מן התורה. ואינו עוסק בה. ³³ תמונת כל. בצורת כל דבר. ³⁴ וכתוב וסרתם מן הדרך. כוונת רבינו שגם בתחילת פרשת ראה, ששם היא פרשת הברכות והקללות כתוב לשון זו של "וסרתם מן הדרך" שהכוונה על עבודה זרה כמבואר שם בפסוקים, והוא אותו ענין המבואר בפרשת עקב, ולמדנו מכאן, שהסר מן התורה נדבק בהכרח בעבודה זרה ח"ו, וכמו שכתב רבינו לעיל. ³⁵ אפילו הפחות שבשראל. אפילו האדם הנמצא בדרגה רוחנית נמוכה. ³⁶ בשאט נפש. מתוך זלזול ובזיון. ³⁷ בשביל הכלי העולם הזה המדומים. כדי לפרוש מן התורה ולהתעסק בתענוגי העולם הזה שהם הבל וריק, והם באמת תענוגים מדומים ושקריים החולפים מהר ואינם. ³⁸ תעבד עבודה זרה. שהרי הפורש מן התורה נדבק בע"ז, וכן"ל. ³⁹ לכל מיני מיתות ויסורים משונות. שנאמרו בתורה על עובדי עבודה-זרה. והיינו, שכמו שכל

מעלות התורה

עיונים

וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (ר"ב"ר ה, ח. אם אתה משמר את נרי אני אשמור את נרך. המדרש שם ממשיך: מהו "כי נר מצוה ותורה אור",
יֵא, כב), ⁴¹אָמַר בַּר קַפְרָא, הִנֵּפֶשׁ וְהַתּוֹרָה ⁴²נִמְשָׁלוּ בִּנְר, אָמַר הַקֵּב"ה: נְרִי בְּיָדְךָ, וְנִרְךָ בְּיָדִי. נְרִי בְּיָדְךָ - ⁴³זו תּוֹרָה, ⁴⁴כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (משלי ו, כג): ⁴⁵כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אֹר, וְנִרְךָ בְּיָדִי - ⁴⁶זו הִיא הַנִּשְׁמָה, ⁴⁷כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (שם כ, כז): ⁴⁸נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם'. ^(ה)אִם אֵתָה

ביאורים

אדם מוכן למסור עצמו למיתה ובלבד שלא יעבוד עבודה-זרה, כל שכן שלא יפרוש מן התורה ועל ידי זה יידבק בעבודה-זרה ויביא על עצמו כל המיתות (רמ"א). **40. כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת.** לשון "שמירה" האמור כאן אצל המצוות, משמעו שלא ישתכחו הדברים ממנו אלא ישתמרו בזיכרונו, והוא על ידי לימוד התורה. וכפל כאן הכתוב 'שמור תשמרון', להזהיר שמירות הרבה, שצריך האדם להיזהר בתלמודו לחזור עליו שוב ושוב, כדי שלא ישתכח ממנו (רש"י בשם הספרי). **41. אמר בר קפרא.** בא לפרש מהי כפילות הלשון 'שמור תשמרון'. **42. נמשלו בנר.** לנר. **43. זו תורה.** שהיא נרו של הקב"ה ובידו של אדם לקיימה ולשמרה. **44. כמו שכתוב.** מוכיח מהכתוב שהתורה נמשלה לנר. **45. כי נר מצוה ותורה אור.** אותם העוסקים בתורה הם מאירים בכל מקום. משל למי שעמד באפילה ונר בידו, ראה אבן ולא נכשל, ראה ביב ולא נפל, למה? על שהיה בידו נר, שנאמר (תהלים קיט, קה): 'נר לרגלי דברך ואור לנתיבתי' (שמו"ד לו, ג). **46. זו היא הנשמה.** שהקב"ה משמרה בגופו של אדם, כנאמר (איוב יב, י): "אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש". **47. כמו שכתוב.** מוכיח מהכתוב שהנשמה נקראת 'נר'. **48. נר ה' נשמת אדם.** והפסוק מסיים: "חופש כל חדרי בטן" - כמו שדרך העולם לחפש בחושך על ידי הנר, כך מחפש ה' כל מחשבות חדרי בטן על ידי נשמת האדם, כי היא

מעלות התורה

עיונים

כלומר, מדוע דימה את התורה והמצוה לנר ולאור? אלא, הרבה פעמים שאדם מחבב בלבו לעשות מצוה, ויצר הרע שבתוכו אומר: מה לך לעשות המצוה ומחסר את נכסיך, עד שאתה נותן לאחרים תן לבניך, ויצר טוב אומר: תן למצוה, ראה מה כתיב "כי נר מצוה" - מה הנר הזה כשהוא דולק אפילו אלף אלפים קרוינין [נרות שעוה] וסבקיין [נרות חלב], לכך נאמר: "כי נר מצוה ותורה אור", ע"כ.

ביאר בספר "נחלת אליעזר" את דברי המדרש, על פי דבריו של רבי ישראל מסלנט זצ"ל: במלחמת היצר צריך להילחם בשני מישורים: האחד, הוא להגדיל היראה, והשני - הוא להקטין הניסיון. ביאור הדברים: דרך משל בעת שאדם עושה מצוה או עוסק בתורה, מביא לו היצר מחשבות שהוא מחסר בכך את ממונו ומקשה עליו לעשות המצוה או לעסוק בתורה. מה הפתרון לזה? יבין, שהתורה היא אור והמצוה היא נר, ו"מה הנר הזה כשהוא דולק אפילו אלף אלפים קרוינין וסבקיין מדליקים הימנו אורו במקומו" - כלומר אפילו שהשתמשו הרבה מאור הנר לא מתמעט אורו, כך מקיום התורה לעולם לא יפסיד ולא יחסר ממנו מאומה. וכשיתבונן במחשבה זו יקל עליו לעשות המצוה ולעסוק בתורה, כי עיקר עבודת היצר הרע היא לפתות את האדם ולהראותו שהוא מפסיד מהמצוה. ולכן בתחילה צריך האדם לחשוב "הפסד מצוה כנגד שכרה", כלומר, אפילו אם יתכן שיהיה לו הפסד כתוצאה מקיום המצוה, הרי השכר הוא תמיד יותר גדול, והמצוה כדאית לו.

אמנם זה רק בגדר של 'להגדיל היראה', אבל מלבד זאת יש עוד דרך של 'להקטין הניסיון' ולהבין שאינו מחסר כלום מנכסיו, וכפי שהמשיל זאת הסבא מנובהרדוק זצ"ל, לאדם שמצא ביום השבת סכום כסף גדול בעת לכתו בדרך, בעודנו עומד ליד המציאה חש במבוכה, מצד אחד היצר הרע מחבבה לו ומתאר לפניו כמה יגדל עושרו ואושרו אם יטול את המטבעות, ומאידך, היצר טוב אומר לו שלא יחלל את השבת, וכך הוא מתמודד בין שתי הבחירות. אך לו יצויר שלפתע יגלה שהסוף מזויף, מיד תפקע עוצמת הניסיון ויברח ממחשבת היצר הרע כמטחויו הקשת.

כן הוא גם בכל הנסיונות, היצר הרע מגדיל לאדם את הניסיון, אבל האמת היא שכל הניסיון נאחז על זיוף, וזו המשמעות "ותורה אור" שיהיה אצלו התורה כמו 'אור', וכמו אור שכמה וכמה אנשים נהנים ממנו ולא מחסרים ממנו כלום,

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

מִשְׁמֹרֶת⁴⁹ אֶת נְרִי, אֲנִי אֲשַׁמֵּר⁵⁰ אֶת נֶרְךָ.

יְיָהוּ שִׁבְתוֹב (דברים ד, ט):⁵² רַק הַשְּׁמֹר לְךָ וְשִׁמֹּר נִפְשְׁךָ מֵאֵד,⁵³ פְּרוּשׁ, תִּשְׁמֹר⁵⁴ מִה שְׁמַטָּל עָלֶיךָ לְשִׁמּוֹר,⁵⁵ וְעוֹד, תִּשְׁמֹר אֶת נִפְשְׁךָ, שֶׁתִּנְצֵל מִכָּל הָעוֹנֵשִׁים הַמְּגִיעִים אֶל הַנֶּפֶשׁ עַל כְּטוֹל תוֹרָה, כְּמוֹ שִׁבְתוֹב (במדבר טו, לא):^(א) כִּי דָבָר

כך האדם העוסק בתורה אינו מחסר מעצמו כלום, ויבין שמקיום התורה יבוא לו רק אור, ולעולם לא יפסיד. ומה שנדמה לו הפסד הרי לא דובים ולא יער. אין כאן אלא ניסיון בעלמא, שכל מה שירויח על חשבון עסק התורה או קיום המצוות - לבסוף יפסיד הכל. ומה שחושב שמנע מעצמו רווח מפני קיום התורה - לבסוף יראה שיצמח מזה רווח גדול.

ו. כי דבר ה' בזה. ובהמשך כתב רבינו מחז"ל שפסוק זה נאמר על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. והנה יש להבין, מדוע מי שמתאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק בה מכנהו התורה בשם "דבר ה' בזה"? כתב הגר"א (ליקוטי הגר"א ריש תיקון"ז): עד כמה גדול העלבון והביזיון של מי

ביאורים

יודעת הכל ומעידה עליו בדין (מצו"ד). 49. את נרי. זו התורה. 50. את נרך. זו הנשמה. 51. וזהו שכתוב. וזהו ביאור הכתוב. 52. רק השמר לך ושמור נפשך מאוד. המשך הכתוב: "פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך". 53. פרוש. של "השמר לך". 54. מה שמוטל עליך לשמור. דהיינו את התורה [- נרי בידך], שאם תשמור את התורה, "ושמור נפשך מאוד" - הקב"ה ישמור את נשמתך, וכנ"ל (רמ"א). 55. ועוד. מפרש את המשך הפסוק: "ושמור נפשך מאוד" - מן העונשים המגיעים על ביטול תורה.

שאינו מתעסק בתורה, כבר הפליגו חז"ל ואמרו "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת אומרת אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה" (אבות ו, ב). ומה טיבו של עלבון זה שעולבין בתורה - שאף על פי

ה' בזה ואת מצותי הפר הכרת תכרת, ⁵⁶הכרת' בעולם הזה, ⁵⁷תכרת' לעולם הבא, ואיתא בגמרא (סנהדרין צט, א), ⁵⁸שזה קאי על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ^(א) ואינו עוסק.

ששכרה של תורה גדול ועצום הוא מאד, מניחים אותה בקרן זוית ואין חפצים בה. אות היא, שבזויה היא בעיניהם, ועל כן קרא עליהם את הפסוק: "כי דבר ה' בזה".

ז. על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. במסכת חגיגה (ה, ב) אמרו: "שלושה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום, על שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק...". ביאר החפץ חיים בספר 'תורת הבית' (פרק ה'): הקב"ה היודע באמת האושר המגיע לנפש האדם מלימוד התורה, ורואה בכל שעה איך מוציא האדם שעויותו היקרות שיש בידו להביא בהם אוצר של תורה שהוא אושר נצחי לנפשו, שאין ערך אליו מכל אושר ותענוג הנמצא בעולם, והוא מבלה עתותיו היקרות בדברים שאין בהם יתרון לנפשו כלל, והקב"ה שהוא בבחינת אב לישראל כמו שכתוב (דברים יא, א): 'בנים אתם לה', הוא מצטער ובוכה על אבדן אושר בניו החביבים אבידה נצחית שלא ימצאו אותה עוד לעולם, שמקום קניית התורה רק בזה העולם הוא, כיודע - כי לא בשמים היא. והאיש הנללב עליו

ביאורים

56. הכרת בעולם הזה. שימות טרם שיגיע זמנו (רמב"ן), ושלא יקום לתחיית המתים (יד רמה). 57. תכרת לעולם הבא. נפשו תיכרת מחיי העולם הבא, שאין לו חלק לעולם הבא. 58. שזה קאי. הפסוק "כי דבר ה' בזה" מדבר במי שיכול לעסוק בתורה - 59. ואינו עוסק. בה, אלא מתעסק בדברים בטלים. [והוא נקרא מבזה את דבר ה', כי עושה את תלמודו טפל לדברים בטלים (מהרש"א)].

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

עוֹד אָמְרוּ חֲז"ל (ב"ב עט, א): ⁶⁰**כָּל**
הַמִּרְפָּה עֲצָמוּ מִדְּבָרֵי תוֹרָה,
⁶¹**נוֹפֵל בְּגִיהָנָם. עוֹד בְּמִמְרָא (שם): כָּל**
הַמִּרְפָּה עֲצָמוּ מִדְּבָרֵי תוֹרָה, ⁶²**אִישׁ**
אוֹכְלָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טו, ז):

להתבונן בזה בכל עת, שבאותה שעה שהוא יושב בטל בחברת מריעים ושמים יחד בסיפוריהם או קורא במכתב עתים וכיוצא בזה, בסיפורים שאינם נוגעים כלל לעסקיו, באותה שעה הקב"ה

שהוא יצר נשמתו והביאו לעולם הזה לטובתו - יושב ובוכה על איבוד זמנו, שהיה אפשר לו אז לעסוק בתורה ולסגל לנפשו אוצרות של פנינים ואבנים טובות שיאירו לו לנצח בכבוד וגדולה - והוא מחליף את כל זה בדברים שאינם יתרון כלל לנפשו, ואדרבה מביא צרות על נפשו משחוק וליצנות ולשון-הרע שהוא עתיד ליתן דין וחשבון על הכל. והאיש המתבונן בזה היטב, לא יַעֲרַב לו כלל הנאה בחברת מריעות וקריאת דברים שאין דרוש לו, רק בכל עת ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו ישים לבו אולי בידו לעסוק בתורה בזה השעה שהוא אושרו וחיוו לנצח, עד כאן דבריו הנפלאים.

ה. אִשׁ אוֹכְלָתוֹ. יש להבין, מדוע מי שמרפה עצמו מדברי תורה נענש דוקא בעונש של אש גיהנם תאכלם? ביאר בספר 'חכמת המצפון' (וישלה): הדנה כלי שנבלע בדופנו איסור, יכולים להכשירו על ידי ששימו את הכלי במים ורותחין וכוכלו כן פולט, אבל אם כלי נטרף על ידי אש בלא מים, כגון, שצלו בשר

ביאורים

60. כל המרפה עצמו מדברי תורה. אפילו שלומד ומקיימה, אלא שהוא ברפיון ובדרך עראי (מהרש"א ברכות סג, א). **61. נוֹפֵל בְּגִיהָנָם.** שנאמר "אדם תועה מדרך השכל, בקהל רפאים ינוח" (משלי כא, טז). כלומר: אדם שפורש מן התורה, שהיא דרך השכל, ינוח בעדת רפאים - הכוונה למתים שבגיהנום שנרפו ונחלשו על ידי המיתה. **62. אִישׁ אוֹכְלָתוֹ.** פירוש, האש שולטת בנשמתו ואוכלת ומקלקלת אותה כשיורדת לגיהנום, לפי שהנשמות יורדות בעולם הזה לנהר דינו לרחוץ ולהעביר מהם כתם חלודת העוונות, כמו שכתוב בזוהר פרשת ויקהל, עיי"ש (עץ יוסף).

טריפה במחבת בלא מים, בזה לא מהני הגעלה אלא צריך ליבון דווקא, והיינו כבולעו באש יבשה

⁶³**מִהָאֵשׁ יֵצְאוּ וְהָאֵשׁ תֹּאכְלֵם.**
⁶⁴**לִכְן יֵצְרָה עֲצָמוּ וְאֵת שִׁכְלוֹ מֵאֵד**
בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה, וְטוֹב לוֹ.

בלא מים, כך פולטו באש יבשה דווקא והיינו ליבון. וכן הוא ברוחניות, אם אדם עובר עבירה הרי הוא מטמטם את ליבו, ונכנסת טומאת העבירה באיברי הנפש, וצריך להכשיר את טמטום הלב ולהוציא את הטומאה מאיברי נפשו. וההכשר הוא עשיית מצוה, וזה כהגעלה שמכניס את הכלי במים ורותחים והכלי הוכשר. אבל יש חילוק איך עשה את העבירה, כי אם עשה את העבירה בחמימות גדולה באש בוערת של תאוה וכדומה, לא מהני להוציא את הטומאה בעשיית מצוה כנגדה, אלא צריך תורה דווקא בליבון של אש התורה, וכדכתיב 'הלא כה דברי כאש נאום השם', וזהו מאי דאמר רב יהודה אמר רב: כל הפורש מדברי תורה אש אוכלתו, שנאמר 'ונתתי את פני בהם מהאש יצאו והאש תאכלם', כלומר, כיון שיצאו ופירשו עצמן מן התורה שהיא אש, אם כן אין להם אש להסיר מהם טומאתם וטמטום לבם, ולכן אש גיהנם תאכלם, אבל עם אש התורה יוכשרו כל הפעלים כמו שאמרנו מקודם.

ביאורים

63. מִהָאֵשׁ יֵצְאוּ וְהָאֵשׁ תֹּאכְלֵם. הם פרשו מן התורה, שנמשלה לאש, וכמו שנאמר "הלוא כה דברי כאש" (ירמיה כג, כט), "מימינו אש דת למו" (דברים לג, ב), לפיכך תאכל אותם אש הגיהנום (ראה רשב"ם). **64. לִכְן יֵצְרָה עֲצָמוּ וְאֵת שִׁכְלוֹ מֵאֵד** בדפוס ראשון הנוסח: "יצרף עצמו ושכלו מאור התורה". והיינו, שאש התורה תצרף ותזכר את שכלו, ולא יצטרך שאש הגיהנום תצרפנו (רמ"ג).

מעלות התורה

עיונים

[יח]

עוד איתא (איכ"ר פתיחה ב): ^(א) **ויתר**
חקק"ה ² **על עבודה זרה וגלוי**
עריזות ³ **ושפיכות דמים, ולא ויתר על**
עון בטול תורה, שנאמר (ירמיה ט, יא-
יב): 'על מה אבדה הארץ' - 'על
עזבם את תורת'.

גם איתא במדרש (מכילתא בשלח):
⁵ **ויבא עמלק וילחם עם ישראל**

א. ויתר הקב"ה על
 עבודה זרה וכו' ולא
 ויתר על עון ביטול
 תורה. יש להבין מדוע
 ביטול תורה כל-כך
 חמור בעיני חז"ל, עד
 שאמרו: ויתר הקב"ה
 על גילוי עריזות,
 שפיכות דמים ועבודה
 זרה, ולא ויתר על עון
 ביטול תורה, הלא
 שלש עבירות הללו
 דינן "יהרג ואל יעבור",
 ואילו תלמוד תורה
 לענין זה הוא מצוה
 ככל המצוות, שיעבור
 ואל יהרג?

ביאר רבי אלחנן וסרמן זצ"ל ('קובץ מאמרים ואגרות', ח"א עמ' רלג): שאף
 אם הכשיל היצר את האדם בעבירות החמורות ביותר, עדיין יכול האדם לשוב
 ולנצחו על-ידי כח התורה. מה שאין כן אם נטל הימנו את נשקו וכלי מלחמתו,
 שהוא לימוד התורה [נכמאמר חז"ל: "בראתי לו יצר הרע, ובראתי לו תורה
 תבלין" (קידושין ל, ב)], הרי אינו יודע אפילו מה מותר ומה אסור, ומגיע עד כדי
 עבודה זרה (וראה עוד לעיל בעיונים עמ' 70 ד"ה כיון שהאדם).

ביאורים

1. ויתר הקב"ה. לישראל שלא להחריב את הארץ. 2. על. עון. 3. ושפיכות
 דמים. שהיה הדור של חורבן הבית הראשון פרוץ בשלש עבירות אלו, כנדרש
 בגמרא (יומא ט, ב) מן המקראות. 4. על עזבם את תורת. ואילו על עבודה
 זרה ועל גילוי עריזות ועל שפיכות דמים לא נאמר כאן, אלא: 'על עזבם את
 תורת', שעל שלשת העבירות ויתר הקב"ה, אך לא על ביטול תורה. 5. ויבא
 עמלק וילחם עם ישראל ברפידים. הזכיר הכתוב ששם המקום נקרא 'רפידים',

מעלות התורה

ברפידים (שמות יז, ח), ⁶ **שרפו ידיהם מן התורה.**

7 וכתוב (ישעיה ה, כד): ⁸ **כאכל קש לשון אש** ⁹ **והשש**
להבה ירפה שרשם כמק יהיה ¹⁰ **ופרחם כאבק**
יעלה פי מאסו את תורת ה', ¹¹ **ואיתא במדרש (איכ"ר**
שם): ¹² **קש' זה עשו, ו'אש' זה יעקב.** ¹⁴ **חקש יאכל את**

ביאורים

ולא כפי שקראו משה (לעיל שם פסוק ז) בשם: 'מסה ומריבה', ודרשו מכך
 חז"ל, שנקרא כאן "רפידים" ללמד שרפו ידיהם מן התורה, ומשום כך בא
 עמלק להילחם עמם (מהרש"א ח"א שבת קיח, ב). 6. שרפו ידיהם מן התורה.
 'ברפידים' - 'בגלל רפידים', כאן נרמז סיבת הדבר מדוע בא עמלק להילחם עם
 ישראל, כיון שרפו ידיהם של ישראל מעסק התורה. וכך מבואר במכילתא (מס'
 דעמלק א): אי אפשר לישראל בלא תורה, ולפי שפירשו מדברי תורה, לכך בא
 עליהם השונא. [עוד אמרו שם, שישראל התעצלו ללמוד את דברי התורה
 שנתן להם ה' במרה (ראה שמות טו, כה)]. ובתנחומא (סי' כה) איתא: אי אפשר
 לישראל לחיות אלא אם כן מתעסקים בדברי תורה, ולפי שפירשו ישראל
 מדברי תורה לפיכך השונא בא עליהם. 7. וכתוב. הנביא ישעיהו, בחזון תוכחתו
 אל ישראל הוא אומר - 8. כאכול קש לשון אש. קש הנשרף באש. 9. והשש
 להבה ירפה, שרשם כמק יהיה. וכעשב המתפורר בלהבה, כך כוחם ירקב.
 10. ופרחם כאבק יעלה. וגדולתם תתמוגג כאבק. 11. ואיתא במדרש.
 המדרש שם מקשה על לשון הכתוב 'כאכול קש לשון אש', וכי יש קש אוכל
 אש, והלא דרכה של לאכול את הקש, והפסוק אומר 'כאכול קש לשון אש'
 כאילו הקש אוכל את האש?! אלא דרוש כך: 12. קש זה עשו. 'קש' - זה ביתו
 של עשו, שנאמר (עובדיה א, יח): 'והיה בית יעקב אש, ובית יוסף להבה, ובית
 עשו לקש'. 13. ואש זה יעקב. 'לשון אש' - זה ביתו של יעקב, כאמור באותו
 פסוק: 'והיה בית יעקב אש'. 14. הקש יאכל את האש. הכתוב בא לומר לך,
 שבית עשיו שהיה צריך להיות קש לפני אש של בית יעקב, בעת פורענות על

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

הָאֵשׁ, ^{15(ב)}אֵימָתִי - 'כִּי מָאֲסוּ אֶת תּוֹרַת ה'". ¹⁶שָׂרְשָׁם פֶּמֶךְ יִהְיֶה' - ¹⁷שְׁלֹא יוֹעִיל זְכוּת אֲבוֹתָם.

ב. אימתי כי מאסו את תורת ה'. ב'אור תורה' (אות לג) ביאר ענין זה, וז"ל: "ענין מה שנמשל עשיו לקש [קש זה ביתו של עשיו, שנאמר

(עובדיה א, יח): 'ובית עשו לקש']", כמו שאמרו במדרש (ב"ר פג, ה): 'המוץ והתבן היו מדיינים זה בזה' וכו' [וז"ל המדרש: התבן והקש והמוץ מדיינים זה עם זה, זה אומר: בשבילי נזרעה השדה, וזה אומר: בשבילי נזרעה השדה. אמרו החיטים: המתינו עד שתבוא הגורן, ואנו יודעים בשביל מה נזרעה השדה. באו לגורן ויצא בעל הבית לזרותה, הלך לו המוץ ברוח, נטל את התבן והשליכו על הארץ ונטל את הקש ושרפו, נטל את החיטים ועשה אותן כרי, וכל מי שרואה אותן מנשקן, היך מה דאת אמר: 'נשקו בר פן יאנף'. כך אמונת העולם, הללו אומרים: אנו עיקר, ובשבילנו נברא העולם, והללו אומרים: בשבילנו נברא העולם, הדא הוא דכתיב: 'כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש וליהט אותם היום הבא', ועליהם הוא אומר: 'תזרח ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם', אבל ישראל 'אתה תגיל בה' בקדוש ישראל תתהלל', כי כמו שהקש הוא רק שומר לחיטה שהיא העיקר, כמו כן כל מציאות של עשיו בעולם הזה, להיות שומר לישראל שהם עיקר הפרי, ולהיות להם רצועות מרות [מעולם רצועות מרות היה עמלק לישראל" (במדב"ר יט, כ), כמו שכתוב (בראשית כז, מ): 'והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך', שאין לעשיו שום מציאות בעולם הזה, מאחר שנולד מיצחק ורבקה שעקרים היו, וישראל חיותם בתורה, ועשיו נברא להיות לגדר סביבו לכל יפרוץ את הגדר, וכשפוסק מדברי תורה אז ניתן לעשיו שליטה להיות מושל עליו. ולכן אי אפשר

ביאורים

ישראל יהיה הוא אוכל את יעקב. **15. אימתי.** בזמן - **16. שרשם.** אלו האבות שהם שורשיהם של ישראל, שמהם צמח עם ישראל. **17. שלא יועיל זכות אבותם.** [דורש תיבת 'כמק' מלשון המקה והמסה]. וזהו 'כמק יהיה' - ייחלש שרשם, כלומר זכות אבותם, להיות כדבר הנימוק, ולא יהיה בכוח זכות זו להגן על ישראל.

להם לשמש בכתר אחד, כמו שאמרו (מגילה ו, א): 'אמלאה החרבה' (יחזקאל כו, ב) - אם מליאה זו, חרבה זו. [וז"ל הגמרא, שם: "קסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם: חרבו שתיקן, אל תאמן. ישבו שתיקן, אל תאמן. חרבה קסרי וישיבה ירושלים, חרבה ירושלים וישיבה קסרי, תאמין. שנאמר: 'אמלאה החרבה', אם מליאה זו, חרבה זו. אם

עֹד אֵיתָא בַּמִּדְרָשׁ (איכ"ר שם): 'הֶקֶל קוֹל יַעֲקֹב וְהִידִים יְדֵי עֵשָׂו' (בראשית כו, כב), כָּל זֶמַן שֶׁקוֹלוֹ שֶׁל יַעֲקֹב ¹⁸מִצְפָּצֵף בְּכַתִּי בְּנִסְיוֹת וּבְכַתִּי מִדְרָשׁוֹת, ¹⁹אֵין הִידִים יְדֵי עֵשָׂו. וְלִכְאוּרָה קִשְׁה, כִּי הַמִּדְרָשׁ הוּא הַפֶּךְ הַמִּקְרָא, שֶׁמִּשְׁמַעוֹת הַמִּקְרָא הוּא, בְּשִׁקְלוֹ שֶׁל יַעֲקֹב מִצְפָּצֵף, אִז 'וְהִידִים יְדֵי עֵשָׂו' שׁוֹלְטוֹת, ^{20(ג)}וְהַדְרָשׁ הוּא הַפּוֹכֵם.

מליאה זו, חרבה זו". וכאשר מאסו תורתה, אז יאכל הקש את האש... "עכ"ד. **ג. והדרש הוא הפוכם.** בפירוש רש"י בב"ר סה, כ ביאר, דכתיב 'הקל' חסר וא"ו, אם יעקב הקל קולו, מיד הידים ידי עשיו. ובמשנת ר"א באיכ"ר שם פירש, שיצחק אמר כן בלשון תמיהה, איך יתכן ש'הקול קול יעקב' וגם 'הידים ידי עשיו', דזה אי אפשר, שהרי כל זמן שקולו של יעקב מצפצף בוודאי אין ידי עשיו שולטות (רמ"ג).

ובספר 'משלחן גבוה' (בראשית כו, כב) הביא בשם 'העילוי מפולטבה' לבאר, שחז"ל דרשו דבריהם מתוך הנהגתו של יצחק אבינו, שכן לכאורה תמוה, יצחק מבקש להעניק את ברכתו לעשיו, והנה בא יעקב לפניו והתמונה המתגלית אינה ברורה כלל, מחד גיסא קולו של יעקב, ומאידך גיסא ידיו של עשיו. הדעת נותנת שהיה על יצחק לעכב מעט את הברכה ולהמתין עד שיתברר הענין, ומדוע מיהר ונתן לו

ביאורים

18. מצפצף. בקולו בדברי תורה. **19. אין הידים ידי עשו.** שולטות ביעקב. **20. והדרש הוא הפוכם.** כשקולו של יעקב מצפצף אז אין הידים ידי עשיו,

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

וְנִרְאָה דְּהִכִּי פְּרוּשׁוֹ, דְּלִכְאוּרָה קִישָׁה, כִּי בַּפְּסוּק בְּתִיב:
הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב, וְהִידִים יְדֵי עֲשׂוֹ,²¹
וְלֹא הִכִּירוּ כִּי הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֲשׂוֹ²²
וְכוּ', וְסוּף הַפְּסוּק: 'וְיִבְרַכְהוּ', וְלֹא
כָּתַב²³**שׁוּם בְּרָכָה, אֶלָּא מִתְחִיל**
בַּפְּסוּק שֶׁל אַחֲרָיו: 'וַיֹּאמֶר אֵתָּה זֶה
בְּנִי עֲשׂוֹ וְכוּ', וְאַחֵר כֶּף בְּתִיב:

ברכתו מיד? אלא מכאן למדו חז"ל, שמכיון שהיה כאן "קולו של יעקב", "אין הידים ידי עשיו" מעכבות ואינן עושות רושם כלל, ולכן החליט יצחק אבינו ונתן לו את ברכתו מיד. [אמנם רבינו במע"ת מבאר באופן אחר וכמו שממשיך].

'רֹאה רִיחַ בְּנֵי בְּרִיחַ שְׂדֵה' כו', 'וַיִּתֵּן לָהּ הָאֱלֹהִים' וכו',
וְאִם כֵּן מַה בִּרְכוּ²⁵**בְּרֹאשׁוֹנָה. לִכֵּן מִפְּרִשׁ הַמִּדְרָשׁ דְּהִכִּי**

ביאורים

ובדרך כלל הדרש מוסיף על הכתוב, אבל לא הופך את הפשט ודורש היפוכו.
 21. הקול קול יעקב והידיים ידי עשו. יצחק מישש את יעקב, ואמר: הקול דומה יותר לקולו של יעקב, אך הידים שעירות כידיו של עשו [כי רבקה אמו כרכה על ידיו ועל צווארו את עורות הגדיים].
 22. ולא הכירו כי היו ידיו כידיו עשו. יצחק לא זיהה את יעקב מפניו שידיה היו דומות לידיו של עשיו אחיו שהיו מכוסות שיער.
 23. שום ברכה. ובמה ברכו? 24. ואחר כך כתיב: ראה ריח בני וכו'. לשון הפסוק: "ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני" וכו'. 25. בראשונה. 'ויברכהו' שבסוף הפסוק "ולא הכירו" וכו'. ומפרש רבינו שכאן התכוון יצחק לברך את עשיו בברכה אחרת (בחשבו שהוא עשיו), שאם יעקב לא יעסוק בתורה בקולו, אזי לא יהיו ידי עשיו ליעקב, אלא אדרבה ידי עשיו ישלטו עליו. אכן משתמע בהדיא מדבריו של יצחק אבינו, שבשעה שקולו של יעקב יצפץ בתורה אזי כוח ידי עשו יהיו בידו של יעקב ולא יוכל שום אדם לשלוט עליו (רמ"ג).

ד. יסורים גדלים
 הימנו. כתב הרי"ף
 בספר עין יעקב (ברכות

ד. יסורים גדלים
 הימנו. כתב הרי"ף
 בספר עין יעקב (ברכות
 26. דברכו בשניהם, 27. והוא
 קולו של יעקב, דהינו למוד התורה,
 ואז יהיה לו גם כן 'הידים ידי עשו',
 28. ויהיה לו כח כמו עשו, ולא יוכל שום אדם ואיב
 לשלם עליו. ואם חס ושלום לא יהיה לו קולו של יעקב,
 אז לא יהיה לו תידיים ידי עשו, שיפרו ידיו, וישלטו עליו
 האויבים. והשתא ניחא המדרש הנ"ל, כל זמן שאין
 קולו של יעקב מצפצף בבית הפנסת ובבית המדרש אז
 נשאר הידים לעשו, אבל כשקולו של יעקב מצפצף, אז
 יהיה הידים של עשו ליעקב, ויהיה הכח אליו, ולא יוכלו
 הידים של עשו לשלוט עליו.

עוד איתא בגמרא (ברכות ה, א): כל העוסק בתורה,
יפירות גדלים הימנו, שנאמר (איוב ה, ז):
30. ובני רשף יגביהו עוף, 31. ואין 'עוף' אלא תורה.

ביאורים

26. דברכו בשניהם. שברכו בברכה נוספת מלבד הברכה של 'ויתן לך' וכו', והוא: שבשעה שיעקב לא יעסוק בתורה אז ידי עשיו ישלטו עליו, וכו"ל.
 27. והוא קולו של יעקב. שבשעה שיעקב יעסוק בתורה בקולו. 28. ויהיה לו כח כמו עשו. הידים של עשיו יהיו ליעקב ויהיה הכוח אליו, וכמו שממשיך ומפרש. 29.
 יסורים גדלים הימנו. מופרשים ממנו. 30. ובני רשף יגביהו עוף. ה"עוף" מסלק את בני ה"רשף". 31. ואין 'עוף' אלא תורה. ואין פירוש המלה "עוף", אלא תורה,

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

וְכָל מִי שֶׁאִפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, ה, א): "יסורים בדלים ממנו" היינו שגם אם היסורים כבר שלטו בגופו, זכות התורה אעפ"כ הם בדלים ממנו ועוזבים אותו בזכות התורה, ולכן לא אמרו "ניצול מן היסורים", ודבר זה מפורש בתורה, "כי אני ה' רופאך", דהיינו לבטל את היסורים שכבר שלטו בו. במסכת עירובין (נד, א) אמרו: "חש [כאבים] בראשו וכו' חש בכל גופו יעסוק בתורה". וכתב המהרש"א (שבת סז, א), הטעם שאמרו כאן "יעסוק בתורה", ולא "יעסוק בדברי תורה" כמו שאומרים בברכת התורה, כי גם כשאי אפשר לו לעסוק בדיבור של תורה, כגון בחולי שהדיבור קשה לו, מכל מקום יעסוק בתורה במחשבה או במעשה הנוגע לתורה, ואז ינצל מכל מכאוביו. ח"ל ה'תנא דבי אליהו' (רבה פ"ו): "הביאני המלך חדריו" (שה"ש א, ג) כשם שיש להקב"ה חדרי חדרים בתורתו [שהם הסודות הנשגבים והעליונים שגנו בתוך התורה (מאורי אש)], כך יש להם לתלמידי חכמים, לכל אחד ואחד, חדרי חדרים [של עומק ופנימיות] בתורתו, ואם ראית שהיסורים ממששים ובאים עליך, רוץ לחדרי דברי תורה, ומיד היסורים בורחים ממך, שנאמר (ישעיה נו, כ): 'לך עמי בא בחדריך' וגו', לכן נאמר 'הביאני המלך חדריו'". וכתב בעהרות 'הקדמות ושערים' (על ספר נפה"ח ד, טו, הערה ה): "אחרי שכבוד ה' חופף עליו, ככל שהוא מתעמק יותר בתורה ולומד יותר בעיון ובהעמקה, הרי הוא בא בחדרי המלך, כמו שנאמר בשה"ש 'הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בו', כמו חדר לפנים מחדר, שהחדר הפנימי שמור ביותר, ואין המלאך יכול לשלוט בו, כדאיתא (מלכים ב ב) שלא יכל המלאך להפריד בין אלישע ואליהו שהיו עוסקים בתורה. וכן מלאך המוות לא יכל ליטול נשמתו של דוד המלך שהיה עוסק בתורה", עכ"ה. והיינו שכיון שהוא עוסק בתורה בחדריה הפנימיים שאין שום מקטרג יכול להימצא שם, ממילא היסורים בדלים ממנו.

ביאורים

שנאמר (משלי כג, ה): "התעיף עיניך בו, ואיננו" (ומפרשים פסוק זה על התורה, שאם מתרשלים מלימודה אפילו מעט, היא משתכחת מיד), ואין "רשף" אלא יסורים, שנאמר (דברים לב, כד): "מזי רעב ולחומי רשף", והואיל והמלה "רשף" סמוכה ל"רעב" משמש פירושה - יסורים כעין יסורי רעב. ונמצא, שיש ללמוד מן המקרא 'ובני רשף יגביהו עוף', שהתורה מצילה גם מן היסורים (גמ' ורש"י שם).

ה. אם ראית יסורין ממשמשין וכאין עליך ריוץ לדברי תורה ומיד יסורין בורחין ממך. צריך ביאור, מי אלו אותם היסורים שהם רק בבחינת "ממששים

³² ואינו עוסק, הקב"ה מביא עליו ³³ יסורים מכערים, ³⁴ ועוזרים אותו, ³⁵ שגאמר (תהלים לט, ג): ³⁶ ואין טוב' מטוב וכאבי נעפר', ³⁶ ואין טוב' אלא תורה.

וְאִיתָא בְּתַנְתָּא דְּרַבִּי אֶלְיָהוּ (פרק ו): ^(ה) אִם רָאִיתָ יִסּוּרִין

ביאורים

³² ואינו עוסק. ומתרגל מלימודה ואינו עוסק בה. ³³ יסורים מכוערים. הם נגעים (תוס' שבת נה, א ד"ה אין). ובבן יהוידע כתב ש"יסורים מכוערים" הכוונה ליסורים שיש בהם ביטול תורה, או לעניות, שכן תמיד יהיה העני מכוער בעיני הבריות, הן בחכמתו כמאמר הכתוב (קהלת ט, טז): 'וחכמת המסכן בזויה', והן במלבושיו, שאף אם ילבש בגדים יקרים יהיו הכל סבורים שהם בגדים פשוטים. ³⁴ ועוזרים אותו. 'עכור' הוא ההיפך של 'צלול', כלומר, שייסורים אלו גורמים לאדם שלא תהא דעתו צלולה. (על פי רש"י בראשית לד, ל). והרד"ק (שם) פירש, ש'עכירה' היא לשון 'השחתה', ולפי זה הכוונה כאן שהיסורים משחיתים אותו. ובשפתי חכמים (ברכות שם ד"ה אלא) כתב, שכוונת הגמרא היא, שאדם זה אינו זוכה להיות מאלו השמחים ביסורים, שעליהם נאמר (שופטים ה, לא): 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו', וכמו שדרשו חכמים במסכת שבת (פח, ב). ³⁵ החשיתי מטוב וכאבי נעכר. שעל ידי ההחשיתי ושתקתי מ"טוב" שהיא התורה [שנקראת 'טוב' שנאמר (משלי ד, ב): 'כי לקח טוב נתתי לכם, תורתי אל תעזובו', 'כאבי נעכר' - באו עלי ייסורים מכוערים ועכורים. [רש"י מפרש: "וכאבי נעכר - מכה עכורה", ובמצודת ציון פירש "נעכר" מלשון השחתה, כמו "עכרתם אותי" (בראשית לד, ל)]. ³⁶ ואין טוב אלא תורה. ואין פירוש המלה 'טוב', אלא 'תורה', שנאמר (משלי ד, ב): 'כי לקח טוב נתתי לכם, תורתי אל תעזובו', הרי שהתורה קרויה 'לקח

מעלות התורה

עיונים

³⁷ מִמִּשְׁמָשִׁין וּבִאֵין עֲלֶיךָ, רֹוִין
לְדַבְּרֵי תוֹרָה, וּמִיִּד יִסּוּרִין בּוֹרְחִין
מִמֶּךָ, שֶׁנֶּאֱמָר (ישעיה כו, כ): ³⁹ לֶךְ
עִמִּי בֹא בְחֶרְדִּיךָ וְכוּ'. עוֹד בְּגִמְרָא

ובאים" ועדיין לא באו,
ומי הודיע לו לאדם על
עומדם לבא?
בספר 'תורתך
שעשועי' (ח"א עמ'
תס"ז) ביאר, שהכוונה
לאותם יסורים

שנראים כמשמשים ובאים, שהאדם מטבעו דואג דאגת מחר, וכשאין לו פת
בסלו כבר רואה את עצמו בדמיונו מחזור על הפתחים, וכעין זה בכל מיוחד
הכי קטן שמרגיש בגופו, וד"ל, ולכן אמרו "אם ראית" בדמיון אותם "יסורים
משמשים ובאים", "רוץ לחדרי תורה" ומיד הם בורחים, כי לכל תלמיד חכם
ישנם חדרי חדרים בתורה, הם המקומות שבהם לבו חפץ והם שורש נשמתו
(כמש"כ הח"ח בשם עולם שער החזקת התורה פי"ג) ובהם הוא מחדש בתורה
ונכנס לפני ולפנים, ונשמתו משוררת בהם לקונה 'נגילה ונשמחה בך', וכדאיתא
בליקוט סוף פרשת פנחס: 'בך' - בתורתך, 'בך' - בישועתך, וכשממלא את חדרי
לבבו בשמחת התורה, אינו מניח מקום לאותם מחשבות ודמיונות, ואותם
יסורים ש"משמשים ובאים", בורחים וכלים מאליהם.
וכן איתא באבות דרבי נתן (פ"כ א'): כל הנותן דברי תורה על לבו, מבטלים
ממנו הרהורי חרב הרהורי רעב וכו' שנאמר 'פקודי ה' ישרים משמחי לב'. וכן
ייסד הפייטן בפרשת לכתך בראשית: "משמחת לב ועצב מסירה, ישעשו נפשם
בם לתפארה".

ביאורים

טוב, [טעם הדבר שנוגע ביסורים, לפי שהוא התבטל מן התורה בשעה שיכול
היה לעסוק בה, לפיכך מביא עליו הקב"ה יסורים, שאפילו אם ירצה עכשיו
לעסוק בתורה לא יוכל לעשות זאת מכובד היסורים (פירוש הרי"ף על עין
יעקב)]. ³⁷ מִמִּשְׁמָשִׁין וּבִאֵין. שמתקברים ובאים. ³⁸ רֹוִין לְדַבְּרֵי תוֹרָה. מהר
ללמוד תורה. ³⁹ לֶךְ עִמִּי בֹא בְחֶרְדִּיךָ. והמשך הפסוק: "וסגור דלתך בעדך חבי
כמעט רגע עד יעבור זעם". ו'חדריך' הם חדרי התורה של כל אחד. [שהרי אי
אפשר לפרש כפשוטו שילכו להסתתר בחדרים סתם, שמי פתי יחשוב שיוכל
לברוח מפחד ה' וזעמו, ואיזה עצה אמר בזה הנביא לישראל, ובהכרח שהכוונה

עיונים

מעלות התורה

ו. יתלה בביטול תורה.
יש להקשות: הרי
הדברים אמורים במי
"שפשפש ולא מצא"
בידו עוון, ואיך יתכן
שיש בידו עוון חמור
של ביטול תורה, הרי

(ברכות שם): 'אם רואה אדם שישורין
פֶּאִין עָלָיו, ⁴⁰ יִפְשֹׁפֶשׂ בְּמַעֲשָׁיו.
⁴¹ פֶּשֶׁפֶשׂ וְלֹא מָצָא, ⁴² יִתְּלֶה בְּבִטּוֹל
תּוֹרָה'.

אין לך "מצא" גדול מזה! יש מתרצים, ש"פפשפש ולא מצא" אין פירושו שלא
מצא כלל עוון בידו, אלא שלא מצא עוון המתאים ליסורים שבאו עליו, לתלות
שהם באים עליו בדרך "מדה כנגד מדה", ולכן יתלה בביטול תורה, שקדושת
התורה מחייבה את כל אברי גופו של האדם, וכל יסורים שבאים עליו בכל איבר

ביאורים

לחדרי תורה. מענה אליהו אות ז). [ויש מפרשים שכוונת הכתוב שאמר "בא
בחדריך" היינו היכנסו לבתי הכנסת ובתי המדרש]. הרי, שבזכותם ניצל האדם
בשעת זעם. ⁴⁰ יִפְשֹׁפֶשׂ בְּמַעֲשָׁיו. יחפש במעשיו איזה עבירה עבר שבשבילה
ראויים לבוא עליו יסורים אלו. [מעיקרי הדת, להאמין שכל מה שיקרה לאדם,
מטוב ועד רע, הכל מושגח מאתו יתברך השגחה פרטית" (לשון המאירי שבת
נה, א. ועיין בהרחבה ברמב"ם הלכות תענית א, ב-ג, וברמב"ן שמות יג, טו, בסוף
דבריו). ומשום כך מי שבאים עליו יסורים ודאי מן השמים נגזר שיבואו, וצריך
לפשפש במעשיו שהרי היסורים באים כעונש על חטא וכדי שיתקן וישפר
האדם את מעשיו]. ⁴¹ פֶּשֶׁפֶשׂ וְלֹא מָצָא. פפשפש במעשיו ולא מצא עבירה
שבשבילה ראויים יסורים אלו לבוא עליו. [מדרכי ה' לענוש את החוטא "מידה
כנגד מידה", היינו שיש קשר בין החטא ובין העונש (למשל: כשחטא באבר
מסוים במיוחד, נענש באבר זה, עיין סוטה ח, ב - ט, א ועוד מקומות). אחד
לטעמים לזה הוא שעל ידי כך יכול אדם ללמוד מהיסורים היכן חטא, ומה עליו
לתקן ('נפש החיים' שער ד פרק כט). ופעמים שאינו מוצא חטא באותו האבר
שבו הוא סובל]. ⁴² יִתְּלֶה בְּבִטּוֹל תוֹרָה. יתלה את הייסורים שבוודאי באו
מחמת עוון ביטול תורה. מפני שהוא חטא כללי והוא כנגד כל הגוף, ואם לא
מצא עוון באבר מסוים שהוא סובל, יתלה בביטול תורה שהוא חטא כללי, והוא
כנגד כל אברי הגוף.

מעלות התורה

עיונים

וּבְאֲבוֹת (פ"ג מ"ה) אֵיתָא: ^{43(t)}כָּל

הַמִּקְבֵּל עָלָיו עַל תּוֹרָה,

מַעֲבִירִים מִמֶּנּוּ ⁴⁴עַל מַלְכוּת וְעַל

ואיבר יש לתלותם
בביטול התורה (נפש
החיים שער ד פרק כט,
ובספרו רוח חיים על
אבות ד, יא).

עוד יש מפרשים: אם פשפש ולא מצא עבירה בידו, יתלה את זאת שלא מצא (לא את היסורים!) בביטול תורה. עכשיו סבור הוא שכל מעשיו הם כשורה וכהוגן ואין בידו שום עוון, אך אילו היה לומד תורה כראוי, היה מוצא שכמה דברים שהוא עושה אינם על פי דין ואכן יש עבירות בידו (ביאורי הגר"א).

ז. כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. בספר 'כתר ראש' (הנהגות רבי חיים מוולאז'ין זצ"ל) כתב באות ע"א, וז"ל: "אמר רבינו, דבר מנוסה, כשישכים אדם בבוקר ויקבל עליו ביום ההוא עול תורה באמת ובלב תמים, היינו שיגמור בליבו שלא ישמע לשום דבר ולא יבטלנו שום סדרה, אז יסור ממנו הביטולים, ובוודאי יצליח ביום ההוא בתורה, וכפי תוקף קבלת עול התורה בבוקר, וכפי חיזוק ההסכמה, כן יעזרהו ה' בו ביום, וכן יסורו הטרדות ממנו", עכ"ל. ובספרו 'נפש החיים' (שער ד' פרק ט"ז) כתב: "כפי ערך הקיבול אשר יקבל עליו עול תורה באמת ובכל כוחו, כן לפי זה הערך יסירו ויעבירו ממנו טרדת עניני זה העולם, והשמירה העליונה חופפת עליו, והוא כבן המתחטא על אביו, ואביו עושה לו רצונו ומשלים לו כל חפצו", עכ"ד. וביאור דבריו, שהלומד תורה לשמה אהוב לפני ה' יתברך, כמו שאומרים בברכות קריאת שמע: "אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת, תורה ומצוות חוקים ומשפטים אותנו למדת", ובתפילת י"ח: "השיבנו אבינו לתורתך", וממשיך על עצמו הנהגת רחמים גמורים כאב המרחם על בנו, שרואה כל מעשיו בעין טובה ומלמד עליו זכות. וכשמפסיק ללמוד תורה, עוזב מדרגת אב לבנו, וחוזר להנהגת "קרבתנו מלכנו לעבודתך" שהיא הנהגת המלוכה והמשפט, ומסור לדינים וליסורים. (הקדמות ושערים על נפה"ח).

ה. ועול דרך ארץ. היינו עול הפרנסה. רש"י על הפסוק "מלא העמר ממנו

ביאורים

43. כל המקבל עליו עול תורה. המקבל על עצמו להתמיד בלימוד התורה.

44. עול מלכות. ה' ימנע ממנו את טרחות השלטון ושעבודו. 45. ועול דרך

עיונים

מעלות התורה

למשמרת לדורותיכם" **דִּרְךְ אֲרִיץ. וְאָמְרוּ (שם פ"ד מ"י):**

⁴⁶**הָיוּ מְמַעֵט בְּעַסְקָה, וְעַסְקָה בַּתּוֹרָה,**
ירמיהו, כשהיה ירמיהו

מוכיחם 'למה אין אתם עוסקים בתורה', והם אומרים: [אם] נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה, מהיכן נתפרנס? הוציא להם צנצנת המן [שהיה גנוז מימי משה], ואמר להם: "אתם ראו דבר השם" (ירמיה ב, לא), 'שמעו' לא נאמר, אלא 'ראו' [לפי שהראה להם את צנצנת המן, ואמר]: 'בוה נתפרנסו אבותיכם [במדבר]. הרבה שלוחים למקום להכין מזון ליראיו [העוסקים בתורה. מצו"ד], ע"כ. וביאר הנצי"ב ב"העמק דבר" שם: "ויאמר משה - לכל ישראל, להודיעם מזה מוסר ותוכחה לשקידת התורה, שהרי לא ניתן המן אלא בשביל זה, כדנתיא במכילתא: "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן", ומשום הכי איתא במסכת תענית (ט, א) בשביל משה ירד המן, שמשנה נתן נפשו שיהיו ישראל שוקדים בתורה כאשר יבואר בספר דברים. והוכיח לישראל מזה שצויה ה' להניח למשמרת מלא העומר להראות לדורות כי הקב"ה מסייע למי שנותן נפשו לשקידת התורה. ואף על גב שאינו באופן נעלה כזה שיהיה מן יורד בנס נגלה, מכל מקום השגחתו הפרטית ישנו בכל דור שלא יהיו מפריעים לשקידה, ומסירים ממנו בנס נסתר עול דרך ארץ, הוא עסק פרנסה", עכ"ל.

וכתב הרמב"ם (סוף הלכות שמיטה וויובל): "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי עולם אשר נדבה רוחו אותו, והבינו מדעו להיבדל ולעמוד לפני ה' ולשרתו לעבדו לדעת את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלקים, ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני אדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים וללויים".

ביאורים

ארץ. ה' יקל מעליו את עמל וטורח הפרנסה ושאר טרדות הזמן (פירוש הרמב"ם). שמאחר שעשה את התורה עיקר ואת מלאכתו עראי, מעבירים מעליו טרדות אלו, כדי שלא יצטרך להתבטל מלימודו (רבינו יונה). 46. היו ממעט בעסקה. המְעַט לעסוק בעסקי סחורת ומלאכתך. 47. ועסקך בתורה. ויהיה עיקר עסקך בלימוד התורה.

מעלות התורה

⁴⁸ וְאִם בְּטִלְתָּ מִן הַתּוֹרָה, ⁴⁹ יֵשׁ לְךָ בְּטָלִים הֶרְבֵּה כְּנֶגְדְּךָ, – ⁵⁰ פְּרוּשׁ, ⁵¹ הַכֶּת שֶׁל הַסֵּטְרָא אַחְרָא, הֵם מְבַטְלִים אוֹתוֹ, ⁵² וְאִם עֲמַלְתָּ בַתּוֹרָה, ⁵³ יֵשׁ ⁵⁴ שָׂכָר הֶרְבֵּה לְתֵן לְךָ.

כְּדֵאִיתָא בִּירוּשְׁלָמִי (פאה פ"א ה"א): ⁵⁵ בְּתוֹב אֶחָד אוֹמֵר (משלי ג, טו): 'וְכָל חֶפְצֶיךָ לֹא יִשְׁווּ כָּה', וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (שם ה, יא): ⁵⁶ 'וְכָל חֶפְצִים לֹא יִשְׁווּ כָּה'. אֵלָּא 'כָּל חֶפְצֶיךָ' – ⁵⁷ אֵלּוּ אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת שֶׁלֶךָ, אֵינָם

ביאורים

⁴⁸ ואם בטלת מן התורה. מחמת עסקין וכדומה. ⁴⁹ יש לך בטלים הרבה כנגדך. יעמדו לך הרבה מפריעים שיסייעו לבטל אותך מן התורה. ⁵⁰ פרוש. מי הם ה"בטלים" שיבטלון. ⁵¹ הכת של הסטרא אחרא. צד הטומאה. ⁵² ואם עמלת בתורה. אם בטלת מעסקין כדי לעסוק בתורה. ⁵³ יש. להקב"ה. [שהקב"ה בכבודו ובעצמו משלם שכר לעוסקי תורתו, ולא על ידי מלאך ולא על ידי שליח. ובזה יתירה מדה טובה על מדת פורענות שבה נפרע הקב"ה על ידי שלוחיו, כפי ששינו ברישא 'יש לך בטלים הרבה נגדך' (רבינו יונה, רע"ב)]. ⁵⁴ שכר הרבה ליתן לך. ישלם לך ה' כנגד זה ממקום אחר (רש"ש). או הכוונה שיקלו מעליך את טורח הפרנסה, ומלאכתך תיעשה על ידי אחרים [ותוכל לעסוק בתורה] (תפא"י). ועוד, שבאותו מעט עסק שאתה עוסק לפרנסתך, תרוויח בו הרבה, עד שתצליח במעשיך בעולם הזה, ותזכה לחיי העולם הבא (ספורנו). ⁵⁵ כתוב אחד אומר. בענין שבח התורה. ⁵⁶ וכל חפצים לא ישוו כה. משינוי לשון הכתובים אנו למדים שפסוקים אלו מתייחסים לדברים שונים (יפה מראה). ⁵⁷ אלו אבנים טובות ומרגליות. "חפצין" המוזכרים בפסוק הראשון, הם עושר העולם הזה שיש לו לאדם.

עיונים

מעלות התורה

ט. כל המצוות אינם שוות אפילו לדבר אחד מלימוד התורה. הנה הא דאמרין שלימוד תורה שווה יותר מכל המצוות, אין הכוונה שהיא קודמת לשאר כל המצוות רק משום ריבוי המצוות שיש בתלמוד תורה [שמקיים מצות עשה של תלמוד תורה בכל תיבה ותיבה], אלא עיקר הטעם הוא מצד מעלתה העצמית, שמצוות תלמוד תורה נשגבה מצד עצמותה מכל המצוות, ומשום כן היא קודמת לשאר המצוות, וטעם הריבוי הוא טעם נוסף. ועל כן אפילו אם יצויר אופן שיהיה באיזו מצוה ריבוי מצוות יותר מתלמוד תורה, גם אז תהיה מצות תלמוד תורה קודמת מצד מעלתה העצמית. וזה לשון הגר"א בשנות אליהו במסכת פאה על הא דתנן שם: "ותלמוד תורה כנגד כולם", וז"ל: "השכל מחייב בזה, מפני שכל תיבה ותיבה מצוה בפני עצמה, היא מצוה גדולה, והיא שקולה כנגד כולם", ע"כ. היינו שמצוות תלמוד תורה של תיבה אחת גם כן שקולה כנגד כל המצוות כולן מצד איכותה (בנין עולם פ"א).

כתב בספר "נפש החיים" (בפרקים שלפני שער ד', פרק ב') ש"תלמוד תורה כנגד כולן" הוא לא דווקא בתלמוד תורה שלומד לשמה, אלא אפילו בלימוד שלא לשמה, דהיינו שכל המצוות שנעשו לשמה בקדושה וטהרת המחשבה אינן שוות לדבר אחד מן התורה אפילו מלימוד שלא לשמה, והוכיח כן מהגמרא בערכין טז, ב, ע"ש בדבריו.

ביאורים

⁵⁸ אפילו לדבר אחד מן המצוות. אינם שוות אפילו למצוה אחת. ⁵⁹ חפצי שמים. מצוות ומעשים טובים, דכתיב (ירמיה ט, כג): "כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאום ה'", הרי שמצוות ומעשים טובים נקראים "חפץ". ⁶⁰ אפילו לדבר אחד מלימוד התורה. שלימוד התורה אפילו בשיעור הקטן ביותר, שקול יותר מכל המצוות ומעשים טובים.

מעלות התורה

עיונים

גם ^(א) **אינו נקרא 'אדם' אלא על ידי**
למוד התורה, כמו שכתוב
(במדבר יט, יד): 'זאת התורה ⁶¹אדם כי
ימות באהל' וכו', ⁶²ואם לאו, נקרא
'בהמה', כמו שכתוב (ירמיה לא, כו):
⁶³וְזָרַעְתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית

י. אינו נקרא אדם
 אלא על ידי לימוד
 התורה. בביאור 'אור
 תורה' (אות לח) כתב,
 כי ארבעה שמות
 יש באדם: אנוש,
 גבר, איש, אדם. והם
 ארבעה חילוקים גם
 כן בנפש שבו... ובחינה
 הרביעית [שהיא

הדרגה הגבוהה ביותר] היא "אדם", והוא הצדיק הגמור הדבק בתורה ואינו
 סר ממנו לעולם, שבוזה הוא מתגדל ומתקדש לגמרי והוא מרוחק לגמרי מעניני
 העולם הזה, והוא הדבוק בשמו יתברך, ובזה נקרא "אדם" מלשון "אֲדָמָה
 לעליון", וזכה לזה יעקב בזכות שהיה יושב אהלים והשלים מדרגת אדם. וכן
 משה רבינו (תהלים סח, יט): "עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם",
 עכ"ל. וראה עוד בביאור הגר"א משלי ח, ד.

והנה אדם שלא למד ואינו יודע את התורה, אינו נקרא "אדם", כדאיתא
 במהרש"א (סנהדרין צט, ב), וז"ל: "כי טרם היותו יודע דרכי התורה, מותר
 האדם מן הבהמה אין, ובידיעתו דרכי התורה תבדל יצירתו מכל שאר בעלי
 חיים ונעשה אדם, שזאת היתה תכלית בריאתו". ולכן המלמד את בן חברו
 תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו (שם), שהרי רק עכשיו נעשה אדם,
 ולפיכך נזקף לזכות המלמדו כאילו עשאו. וז"ל המהר"ל ב"נתיבות עולם" (נתיב
 התורה פ"ח): "כל המלמד את בן חברו תורה, כאילו עשאו. שכאשר מלמד
 תורה לאחר, אותו אדם מקבל השלמה על ידו, כי האדם השלמתו בתורה, כי
 לפני זה אינו נחשב בריה, רק כאילו אין בו ממש, והוא עשאו".

ביאורים

61. אדם כי ימות באהל. במסכת ברכות (סג, ב) דרשו מפסוק זה: "שאין דברי
 תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה". כלומר, התורה מתקיימת
 באדם שממית עצמו מרוב עמל באהלה של תורה. ומבואר שהממית עצמו על
 התורה, הוא הנקרא 'אדם'! **62. ואם לאו.** מי שאינו לומד תורה. **63. וזרעתי**

מעלות התורה

יהודה זרע אדם וזרע בהמה'.

ביאורים

וכו'. במסכת סוטה (כב, א) אמרו: לא קרא ולא שנה, עליו הכתוב אומר:
 'וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה'. ופירש רש"י
 במסכת חולין (ה, ב) ש'זרע בהמה' הם הבורים ועמי ארצות. וביאר המהרש"א
 (סוטה שם), שמי שאינו יודע אפילו מקרא, נחשב כבהמה שאינה יודעת כלום.
 פסוק זה משווה את החכמים ל'אדם' ואת הבורים ל'בהמה', והיינו, שהקב"ה
 מבטיח שהן החכמים והן הבורים ינתן להם זרע להפירותם ולהרבותם.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

[יט]

עֹדֵר יָדוּעַ, שָׁכַל מִי שְׁאִינוּ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נִקְרָא: ¹פֶּעַל מוֹם. ²כְּסִיל. ³וּפְתִי. ⁴וְלִין. רָשָׁע. ⁵מִתְעַב. ⁶עֹדֵר. 'פֶּעַל מוֹם' – כְּמוֹ

א. וְלִין. הגר"א במשלי (ט, ח) כתב שחכם בתורה הוא היפך הלך, כדמוכח מהא דתנן (אבות ג, ב) שנים שישבו ואין ביניהם דברי-תורה הרי זה מושב לצים. עיי"ש. והנה איתא במסכת סנהדרין (צט, א) על הפסוק "כי דבר ה' בזה" (במדבר טו, לא), רבי נהוראי אומר: כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק (זהו בכלל דבר ה' בזה). והטעם לזה דמכיון שבידו ללמוד ובשאת נפש אינו נותן לבו לכך, הרי זה בזה דבר ה'. וכן כתב הגר"ז (הלכות ת"ת פ"ג ה"ה), וז"ל: דבר ה' בזה, כלומר, שדבר ה' אינו יקר וחשוב בעיניו כל כך לעסוק בו וכאילו מתלוצץ מדברי תורה. עכ"ל. ובתוספות יום טוב (אבות ג, ב) כתב בשם 'מדרש שמואל', דהרי זה דומה לאדם שאומרים לו מנה זהובים שעה אחת, וכל מה שתקנה יהיה שלך, והוא יושב בטל ועוסק בדברים אחרים, שאין לך זלזול גדול מזה בחשיבות הזהובים. וכמו כן היודע את שכרו של העוסק בתורה, ובטל ממנה, אין לך זלזול גדול מזה. ועל דרך זה שנינו

ביאורים

1. **בעל מום.** התורה עושה את הלומד אותה – שלם מכל מום, כמו שכותב רבינו להלן, ומי שאינו לומד תורה הרי שהוא בעל מום שהרי חסר לו את הדבר העיקרי הנצרך לו בעולמו, והיינו את התורה הקדושה. 2. **כסיל.** שאינו חפץ לטרוח ולידע את התורה (הגר"א משלי א, כב), ובנוסף לכך, עצם העובדה שאינו יודע ומבין דברי תורה הרי הוא כסיל. 3. **ופתי.** ההולך אחר פיתוי יצרו לרדוף אחר תאוות עולם הזה ואינו עוסק בתורה שהיא העסק הטוב ביותר (הגר"א שם). 4. **ולין.** הבטל מדברי תורה – אף בשעה שאינו מוכרח לעסוק בצרכי פרנסה, הרי הוא נכבז לה ומתלוצץ עליה (תפא"ר אבות ג, ב). 5. **מתעב.** מרוחק מהקב"ה. 6. **עוד.** שאינו רואה את הטוב שבתורה, שאם היה רואה את הטוב שבה, ודאי היה לומד אותה ועוסק בה. ואם היה עוסק בתורה הרי שהיו אורו עיניו, כמו שכתוב 'מצות ה' ברה מאירת עינים'.

(אבות ו, ב): 'אוי להם לבריות מעלבונה של תורה', שביטול תורה הוא כעין עלבון לה. והנה בשולחן ערוך (או"ח סי' שט"ז סעי' ב') כתב הרמ"א:

שְׁכֶתוֹב (תהלים יט, ה): ⁷תּוֹרַת ה' תְּמִימָה ⁸מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ, ⁹שֶׁהַתּוֹרָה עוֹשָׂה אוֹתוֹ תְּמִים מְכַל מוֹם, ¹⁰וְלִכָּל בְּשָׂרוֹ מִרְפָּא (משלי ד, כב). 'פְּסִיל' –

המשסה כלב אחר חיה יש אומרים דאף בחול אסור משום מושב לצים. וכתב ה'מגן אברהם' ואינו זוכה לשמחת לוויתן, ע"כ. ועיי"ש בפמ"ג. והביאור בזה ביאר בספר 'דברי חנינא' (סימן מו) דהנה כתב באבן שלמה להגר"א (פרק י"א סעיף י"א) דסעודת לוויתן הוא הדעת שתתרבה בארץ שהוא השמחה הגדולה אשר אין למעלה ממנה והוא השעשוע של הקב"ה עם הצדיקים שמחדש להם התורה והיה פנימיות התורה בהתגלות כמו עכשיו פשוטו של תורה, עיי"ש. והנה נתבאר לעיל דמושב לצים הוי היפך התורה שמבזה ומתלוצץ מדבר ה' כיון שיכול לעסוק בתורה ואינו עוסק, אם כן גם לעתיד לבוא לא יזכה לשמחת לוויתן שזהו התגלות התורה על ידי הקב"ה.

ב. **שהתורה עושה אותו תמים מכל מום.** שכל זמן שאין האדם דבוק בתורה בכל עת בלי הפסק, אי אפשר לו להינצל מיצר הרע, אף על פי שהוא צדיק

ביאורים

7. **תורת ה' תמימה.** התורה היא שלימה, שלא חסר בה דבר, כמו שאמרו חז"ל (אבות ה, כב): 'הפך בה והפך בה דכולא בה' (ר"י אבן יחיא). 8. **משיבת נפש.** מדרכי מוות לדרכי חיים להציל את האדם מללכת בדרכי היצר הרע. ויש מבארים ש'משיבת' מלשון מרגוע והשקט, כמו 'בְּשׁוֹבָה וַנִּחַת' (ישעיה ל, טו), שהתורה נותנת שקט ומרגוע לנפש. 9. **שהתורה עושה אותו תמים מכל מום.** כשם שהתורה היא תמימה ושלימה, כך התורה עושה את הלומד אותה – שלם מכל מום וחסרון. [במדרש תנחומא (פר' יתרו סי' יב) כתב: "כשיצאו ישראל ממצרים היו בהן סומים וחרשים וחיגרים, אמר הקב"ה: התורה כולה שלימה, שנאמר: 'תורת ה' תמימה' וכו', מה עשה הקב"ה, ריפא אותם, ונתן להם את התורה". וכן איתא במדב"ר (ז, א): שבמתן תורה נתרפאו כל בעלי מומים שבישראל]. 10. **ולכל בשרו מרפא.** במסכת עירובין (נד, א)

מעלות התורה

עיונים

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים צד, ח):¹¹ וְכִסְיִים
12 מְתֵי תִשְׁכִּילֶיךָ. 'פְּתִי' – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב

ומתגבר על יצרו – אחוז עדיין בקטרא דרע, ונמצא שאינו שלם בכל תרי"ג אברים וגידים שבנפשו, כידוע שכל מי שעושה איזה חטא או חיסר מצוה אחת הוא נקרא בעל מום באותו איבר בנשמה, והתורה עושה אותו שלם מכל מום, שמנוקה מכל סיג וכל חטא, ועליו נאמר (שמואל-א ב, ט): 'דגלי חסידיו ישמור'. והוא מה שאמרו (במדב"ר ז, א) שבמתן תורה נתרפאו כל בעלי מומין שבישראל, שעל ידי התורה הוסר מהם כל זוהמת הנחש כמו שאמרו בפרק אמר רבי עקיבא (שבת קמו, א) "מפני מה עובדי כוכבים מזההמין, שלא עמדו על הר סיני, שבשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא. ישראל שעמדו על הר סיני, פסקה זוהמתו". זוהמת הנחש הוא מה שגרם להחטיא האדם על ידי עץ הדעת. ולכן אמר (תהלים יט, ח): 'תורת ה' תמימה משיבת נפש', שהתורה בכללה היא דמות אדם שלם בכל פרטיו (שיש בתורה רמ"ח מצוות עשה ושס"ה לאוין, כדמות אדם ברמ"ח אברים ושס"ה גידים), שהוא ציור כל העולם כידוע [עיין תנחומא פרשת פקודי ס"ב: יצירת האדם שהוא עולם קטן, עיי"ש. ובתיקון"ז קל, ב: אברין דבר נש כלהו אינון מסודרין על סדרי בראשית, ובגין דא אתקרי בר נש 'עולם קטן'...]. ועיין עוד 'נפש החיים' ש"א פ"ו שהארין בזה]. ('אור תורה', אות לט).

ביאורים

אמרו: "[אם] חש [אדם כאבים] בכל גופו יעסוק בתורה, שנאמר: 'ולכל בשרו מרפא'". [וכתב המהרש"א (שבת ס, א): הטעם שאמרו כאן "יעסוק בתורה" ולא "יעסוק בדברי תורה" כמו שאומרים בברכת התורה, כי גם כשאי אפשר לו לעסוק בדיבור של תורה, כגון בחולי שהדיבור קשה לו, מכל מקום יעסוק בתורה במחשבה, או במעשה הנוגע לתורה]. 11. **וְכִסְיִים**. הכסיל חכם הוא אלא שאין ברצונו לחקור ולעיין בעומק הדברים (אהל יעקב, פר' ואתחנן). וז"ל הגר"א (משלי א, כב): "וכסילים – שאינם חפצים לטרוח ולידע את התורה, הם נקראים 'כסילים', כי הכסיל הוא היפוך היודע". 12. **מְתֵי תִשְׁכִּילֶיךָ**. מתי תצאו מסכלותכם ותשכילו להבין את הדברים הצריכים עיון והתבוננות. [להלן (אות לו ד"ה עוד) הביא רבינו את דברי הזוהר (ח"ג פא, ב): 'מאן דלא ידע באורייתא, מקרי 'כסיל', שנאמר: 'וכסיל לא יבין את זאת' (רמ"ג)].

עיונים

מעלות התורה

ג. תאהבו פתי. ב'אור (משלי א, כב): **13 עַד מְתֵי פְתִים**
14 תִּתְּאוּבוּ פְתִי. 'לִיץ' – כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ
(אבות פ"ג מ"ב):¹⁵ שְׁנַיִם שְׂיוֹשְׁבִים וְאֵין

מי שמתפתה אחר כל דבר, כמו שכתוב (משלי יד, טו): 'פתי יאמין לכל דבר', והוא מלשון פתוי. וכן מי שאינו עוסק בתורה, נח לו להתפתות בעצת יצרו, שמראה לו על טוב - רע ועל רע - טוב, שאין ידוע לו כל דבר מצוה בכל פרטיו, וכן בעוונות, שבאמת הוא חכמה עמוקה כמו שכתוב (איוב כח, כח): 'הן יראת ה' היא חכמה', כמו שהארין בזה החסיד בספר 'מסילת ישרים' (בהקדמה) בדברים נפלאים. שבלתי אפשר לו לעמוד על עומק תחבולות רמיה של היצר הרע, אם לא על ידי התורה, לכון כל תנועותיו וכל דיבוריו, ולשקול הכל בכל עת ובכל רגע על פי התורה. ויש להוסיף שכל ספר 'מסילת ישרים' בנוי על ביאור הברייתא של רבי פנחס בן יאיר שתורה מביאה לידי זהירות וזהירות לידי זריזות וכן הלאה והלאה עד דרגת הקדושה שהיא מעל הכל. הרי שאי אפשר להשיג שום מעלה קבועה, ולא שייך להתחיל לעלות בסולם המעלות הקבועות במסילה העולה בית א-ל בלי התורה שהיא המעלה הראשונה, ובלעדה אי אפשר אפילו לבוא לידי הזהירות, שהיא המעלה והשלב הראשון בסולם זה.

ביאורים

13. **עַד מְתֵי פְתִים**. הם ההולכים אחר פיתוי יצרם לרדוף אחר תאוות עולם הזה (הגר"א משלי א, כב). 14. **תִּתְּאוּבוּ פְתִי**. תהיו נוחים להתפתות (שם). [והמשך הפסוק: 'ולצים לצון חמדו להם, וכסילים ישנאו דעת' - הרי שנזכר כאן: פתי, לץ וכסיל, שמנה אותם רבינו (רמ"ג)]. 15. **שְׁנַיִם שְׂיוֹשְׁבִים וְאֵין כִּינִיהֶם דְּבָרֵי תוֹרָה**. שנים שיושבים יחד ואינם מדברים ביניהם בשום ענין מעניני התורה. [וראה עוד להלן (סוף אות מא) שכתב רבינו וז"ל: "זהו שאמרו (אבות ג, ב): 'שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה', פירוש, שעוסקין בעסקיהן ('שיושבין' הוא לשון עסק, כמו שהוכיח רבינו שם לעיל), שרוב עסקין נעשין על פי שנים, ואין בניהם דברי תורה', פירוש, שאינו יוצא מהעסק ההוא שום תכלית תורה או הנהגה טובה, 'הרי זה מושב לצים', כמו הלץ שכל דיבורו. הבל וריק]].

מעלות התורה

עיונים

בִּינֵיהֶם דְּבָרֵי תוֹרָה, ¹⁶הָרִי זֶה מוֹשֶׁב לְצִים. 'רָשָׁע' - כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (תהלים קיט, נג): ¹⁷מִרְשָׁעִים עֲזָבִי תוֹרַתְךָ.

¹⁸מִתַּעֲב' - כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְתִּי לְעִיל (אות ד ואות יז) בְּשֵׁם הַסִּפְרִי (פר') עֵקֶב פִּסְקָא מִג' ה' טז): 'הַשְּׁמָרוּ לָכֶם ¹⁹פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם ²⁰וְסִרְתֶּם וְעִבְדֶּתֶם ²¹אֱלֹהִים אֲחֵרִים' (דברים יא, טז), כִּי מִיִּד שֶׁהָאָדָם סָר מִן הַתּוֹרָה, הוּא נִדְבֵק ²²בְּסִטְרָא אַחְרָא וְעִבּוּדָה זָרָה, ^{23(ה)}וְנִמְסַר בְּיַד הַיֵּצֶר הָרָע, וּמִמִּילָא

ביאורים

16. הרי זה מושב לצים. הרי הם כמתלוצצים בערך התורה, ונחשבים מכת לצים, שנאמר (תהלים א, א): "ובמושב לצים לא ישב". וכתוב אחריו: "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה וילילה", ומבואר שהיגוד ליושב ב"מושב לצים", הוא מי ש"בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה וימם ולילה". ואם כן "מושב לצים" הנוכר בכתוב זה, הוא מקום שאין עוסקים בו בתורת ה' אלא בדברים בטלים (פירוש הרמב"ם, רבינו יונה). [ועליהם אמרו בגמרא (סוטה מב, א) שאינם מקבלים פני שיניה. ולמדו זאת מהפסוק (הושע ז, ה): 'משך ידו את לוצצים', ופירש רש"י, שהקב"ה משך את ידו מלהיות עם לצים]. **17. מרשעים עוזבי תורתך.** לשון הפסוק "זלעפה אחזני מרשעים עוזבי תורתך", ופירש ה'אבן עזרא: דוד המלך אומר: בעתה ורעדה אווזו אותי מרשעים שהם עוזבי תורתך, שאני משתומם ורועד בכל גופי בראותי בני אדם העוזבים את התורה. **18. מתועב.** מרוחק מה'. **19. פן יפתה ללבבכם.** שלא תתפתו ליצר שבלבבכם. **20. וסרתם.** מלימוד התורה. **21. אלהים אחרים.** עבודה זרה. **22. כסטרא אחרא.** בכוחות הטומאה והרע. "כי אין לך דבר שמחליש כח הסטרא אחרא כי אם עסק התורה... ולימוד תורתנו הקדושה הוא ליצר הרע ולס"מ סם המוות, ולאחינו בית ישראל הוא סם החיים" (ספר 'דרך עץ חיים'). **23. ונמסר ביד היצר הרע.** "כי הבורא יתברך שמו שברא היצר הרע באדם, הוא שברא התורה תבלין לו, וכמו שאמרו ז"ל (קידושין

מעלות התורה

עיונים

בראתי לו תורה תבלין. יש להקשות, וכי התורה היא רק כתבלין, הלא, התבלין לתבשיל אינו דבר הכרחי, שהלא ניתן לאכול את התבשיל גם ללא תבלינים, ואילו התורה היא עיקר חיות האדם, היא האוכל העיקרי, כמו שאמרו חז"ל (אבות ג, כא): "אם אין תורה אין קמח", ודוד המלך ע"ה אמר (תהלים קיט, צג): "לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חיייתי" החיות תלויה בתורה, מדוע אם כן דימו את התורה לתבלין? ויש מבארים, כי וודאי התורה היא חיינו ואורך ימינו, אמנם בידיעה זו בלבד עדיין לא ניתן לנצח את היצר הרע, אשר בא בכל יום עם ניסיונות קשים ומשונים, תחבולות חדשות, היום כך ומחר כך, היום חם מידי, ומחר קר מידי וכו'. נגד מלחמה זו אין עצה, אלא רק כאשר מרגישים את **מתיקות התורה** - שהתורה היא "מתוקה מדבש ונופת צופים", רק אז ממילא כל הניסיונות בטלים, כי כנגד **עונג** אין כל תירוצים. וזה שהתפלל דוד המלך ואמר (תהלים כז, ד): "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' וכו' לחזות בננועם ה'", אם מרגישים **נעימות התורה**, ממילא אפשר לשבת בבית ה' כל ימי חי!

וידוע מה שאמר הרב מפונבז' זצ"ל, שבזמן שרוח ההשכלה הייתה חזקה באירופה, רק אלו שהייתה להם מתיקות התורה, היה בכוחם ללחום נגד רוח זה! ('אוצרות התורה').

ביאור נוסף בענין זה הוא, ששני דרכים יש בביטול הרע, האחד, הוא ביטולו ממש, והיינו שכשיש באדם מידה רעה וכדומה, יש בכוחו לשברה ולנתק מידה זו מעצמו. אכן יש דרך גדולה מזו, והיא, ליקח את אותה המידה ולהשתמש בה לנתנה לטוב. אכן, דרך זו אף שהיא גדולה במיוחד, מכל מקום סכנה בצידה, שמא ישתמש במידה זו גם לדברים רעים. לכן דרך זו אפשר לעשותה רק על ידי תורה. והוא שאמרו חז"ל 'תורה תבלין' שהתבלין הופך את המר למתוק, ועל ידי התורה יכול לנתב גם את המידות הלא טובות לעבודתו יתברך, ולהפוך את המר למתוק.

ביאורים

ל, ב): 'בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין'. והנה פשוט הוא, שאם הבורא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה" (לשון המסילת ישרים פ"ה). לפי זה מובן גם מדוע אדם הסר מן התורה נדבק בעבודה זרה, כי אם הסיתו היצר הרע שלא ללמוד תורה, הרי לקח ממנו את כלי מלחמתו, לכן ברור שלבסוף יבוא לידי עבודה זרה.

מעלות התורה

הוא מוכן לכל העברות שעוֹלָם, ²⁴וּמְרַחֵק מֵה' יִתְבָּרֵךְ, ²⁵כִּדְאִיתָא בְּזוּהַר הַקְדוּשָׁה, ²⁶וְעַל יְדֵי זֶה ²⁷כָּלֵם מוֹשְׁלִים עָלָיו, ²⁸כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (בראשית ה, יד): ²⁹וּמִפְּנֵיךְ אֶסְתֵּר וְכו' ³⁰וְהָיָה כָּל מִצְאֵי יִהְיֶנִּי. 'עוֹר' - כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (תהלים יט, ט): ³¹מִצֻּת ה' בָּרָה מְאִירַת עֵינַיִם,

ביאורים

24. ומרוחק מה' יתברך. ולכן נקרא: 'מתועב', שהוא מרוחק מהקב"ה. וכן כתיב גבי עבודה זרה (דברים ז, כו): ולא תביא תועבה אל ביתך' (רמ"ג). 25. כדאיתא בזהר הקדוש. עיין זוהר ח"ג כא, א: "כד בר נש אתרחיק מאורייתא, רחיק הוא מקוב"ה. ומאן דקריב לאורייתא, קריב ליה קוב"ה בהדיה" (והביאו רבינו בהקדמת הספר). 26. ועל ידי זה. אחר שהוא מרוחק מה' יתברך, ממילא אין לו השגחה ושמירה וסייעתא דשמיא. 27. כולם. כל כת הסטרא אחרא והמזיקים. [זה לשון ה'נפש החיים' (ד, כג): "וגם הוא משולח ונעזב ח"ו לכוחות הדין של הסטרא אחרא, שיהיו יכולים לשלוט עליו, כמו שאמרו רבותינו ז"ל בפ"ק דברכות (ח, א) שכל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, הקב"ה מביא עליו יסורים מכווערים ועוברים אותו, שנאמר (תהלים לט, ג): 'החשיתי מטוב וכבאי נעכר'"]. 28. כמו שכתוב. גבי קין לאחר שהרג את הבל אחיו, קללו ה', ואז אמר קין אל ה' כמה דברים וביניהם - 29. ומפניך אסתר. ואת השגחתך תסיר ממני. [שכל סטרא אחרא הוא על ידי הסתרת אור פניו יתברך, שכולם (כוחות הסט"א ומחנות שלו) אין להם מציאות כלל בבריאה, רק הם בבחינת "העדר", ובכל מקום שהקדושה מסתלקת והקב"ה מסתיר שם פניו, שם נמצא הסט"א ('אור תורה' אותיות יט, מא, נו)]. 30. והיה כל מצאי יהרגני. הרי הופקרתו וכל הפוגש אותי יהרג אותי. [וביאר הרד"ק עה"פ שם (וכבר פירשו כעין זה בזה"ק ח"א לו, ב), וז"ל: 'ומפניך אסתר' - שקצפת עלי והסתרת פניך והשגחתך ממני ושמתי הפקר לכל, וכאשר אהיה נע ונד בארץ, כל מי שימצאני יהרגני אחרי שסלקת השגחתך ממני ולא תשמרני"]. הרי שהמתרחק מה' יתברך כל המזיקים שולטים עליו]. 31. מצות ה' ברה מאירת עינים. כל מצוה ומצוה

עיונים

מעלות התורה

³²וּבְהִיפּוּךְ - לְהִפְךָ חֵם וְשָׁלוֹם.

וּנְקִרָא: 'זֶד יְהִיר', כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (משלי כא, כד): ³³זֶד יְהִיר לִי שְׂמוֹ. ^(ח)וּנְקִרָא: ³⁴נְזוּף,

ה. ונקרא נזוף כדאיתא במשנה. במשנה (אבות ו, ב) אמרו: "שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף". ויש להבין, מדוע מי שאינו עוסק בתורה כראוי נקרא מנודה, ומה הקשר בין חסרון

עסק התורה לנידוי? במחזור ויטרי כתב לבאר, דנידוי זה הינו תוצאה טבעית מחסרון הלימוד, לפי שמי שאינו עוסק בתורה אינו יכול לקיים את המצוות כראוי, שהרי כך שנינו באבות (ב, ה): 'לא עם הארץ חסיד'. ומי שאינו מקיים את המצוות כראוי, עליו נאמר (דברים כז, כו): 'אורור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת', לשון שמשמעותו נידוי, כמו שאומרת הגמרא בשבועות (לו, א): 'אורור - בו נידוי, בו קללה'.

בתפארת ישראל (אבות פ"ו מ"ב אות לח) כתב, שאין הכוונה שהוא נקרא נזוף אצל בני אדם, אלא הניזופה היא הגערה מהקב"ה. והכוונה בזה שכל הרע

ביאורים

בתורה בפני עצמה היא זכה ונקיה מכל גנם, ומאירה את עיני האדם להדריכו בדרך ישרה (תרגום, רד"ק ומלבי"ם). 32. ובהיפוך להפך ח"ו. מי שאינו עוסק בתורת ה' המאירה את העיניים, נקרא עיור. [כי מי שאינו עוסק בתורה הוא עיור והולך בחושך, כמו שכתוב (משלי ד, יט): "דרך רשעים כאפילה לא ידעו במה יכשלו", שאינו יודע מה נקרא מצוה ומה נקרא עבירה, כי היצר הרע מהפך הטוב לרע והרע לטוב, שמראה לו על מצוה עבירה ועל עבירה מצוה ('אור תורה' אות מב)]. 33. זד יהיר לי שמו. קודם פסוק זה נאמר: "שומר פיו ולשונו שומר מצוות נפשו", והיינו ששומר פיו מלהתבטל מן התורה בדברי שיחה (כמו שביאר רבינו לעיל אות ז ואות טז), ועל זה אמר "זד יהיר", ופירש שם הגר"א: "הוא שאינו שומר פיו, והולך אחר תאוותו, ואחר כך מתגאה", "לץ שמו" בשם 'לץ' יקרא, שהרי מי שאינו עוסק בתורה נקרא 'לץ' כנ"ל. 34. נזוף. מנודה (רש"י).

מעלות התורה

עיונים

³⁵ כְּדֹאִיתָא כַּמְשֵׁנָה (אבות פ"ז מ"ב),
³⁶ וְכֹהֵרָה הַקְדוּשָׁה. ^(ו) וְנִקְרָא:

שאינו נוהג כראוי, וכמו שנאמר (דברים ח, ה) 'כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך'.

וכתב שם (אות מ) שזהו הביאור בפסוק (שמות טו, כו) 'כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך', שלא יביא הקב"ה על ישראל מחלה שהיא לעונש כמו ששם על המצריים, אלא שהמחלה והייסורים יהיו רק כדי ש'כי' אנו הרופאך', דהיינו כדי להבריא ולעורר אותך.

ו. ונקרא משוקין כדאיתא בנמרא. במסכת פסחים (מט, ב) אמרו: 'לא ישא בת עם הארץ, מפני שהם (עמי הארץ עצמם) שקץ ונשותיהן שרץ'. מדוע מכונה עם-הארץ בשם 'שקץ', דהיינו: מרוחק ומתועב וטמא כמו עבודה זרה? ביארו המפרשים: לבו של העם-הארץ חייב להתמלא בדברים שליליים, כי אין חלל ריק בעולם, ולא יכול להיות 'ואקום', כי אם בליבו של כסיל, אך במקום טבעי, ברגע שמתפנה הדבר שהיה בו, הוא הופך להיות בית קיבול לדברים אחרים.

ביאורים

³⁵ כְּדֹאִיתָא כַּמְשֵׁנָה. "שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוזף". נזיפה היא גְּעִירָה, כפי שמתרגם אונקלוס (בראשית לז, י): 'וַיִּגְעֹר בּוֹ אָבִיו - וְנוֹזֵף בִּיה אֲבוּהִי', והנוזף מרבו או מאדם גדול צריך לנהוג בדברים מסיימים כמנודה (רש"י; ראה מו"ק טז, א ושו"ע יו"ד שלח, יד). התנא מבאר שעלבונו של התורה גורם למי שאינו עוסק בה שיהא מנודה ומובדל, ואף אם בעולם הזה אין הדבר מורגש כל כך, מכל מקום בעולם הבא ודאי לא יניחוהו להיכנס במחיצתו של הקב"ה (מדרש שמואל בשם החסיד יעב"ץ). ³⁶ וְכֹהֵרָה הַקְדוּשָׁה. זה לשון הוזהר (ח"ג נב, ב והעתיקה רבינו להלן אות לו ד"ה בפרשת מצורע): כל מאן דלא לעי באורייתא, ולא ישתדל בה, נזיפא הוא מקוב"ה, רחיקא הוא מניה, לא שרייא שכונתא עמיה, ואינן נטורין דאזלין עמיה, אסתלקו מניה. ולא עוד אלא דמכרזי קמיה ואמרי: אסתלקו סוחרניה דפליגא דלא חש על יקרא דמאריה, ווי ליה דהא שבקוהו עלאין ותתאין, לית ליה חולקא בארחת דחיי, עי"ש. והוא מקור לדברי רבינו הנ"ל שכהוא מרוחק מהקב"ה, על ידי זה כולם מושלים עליו (רמ"ג).

עיונים

מעלות התורה

³⁷ מְשֻׁקִּין, ³⁸ כְּדֹאִיתָא כַּמְרָא.

מהסביבה. דוגמא לדבר הוא מה שנאמר בתורה: 'והבור ריק אין בו מים' (בראשית לו, כד), אמרו חז"ל: 'אבל נחשים ועקרבנים יש בו' (שבת כב, ב). כי אם אין בבור מים, באופן טבעי זוחלים

אֲכָל הַלּוּמֵד תּוֹרָה, נִקְרָא: חֵי, שְׁלֵם, חָכֵם, צַדִּיק, ³⁹ נֵר יִשְׂרָאֵל, עֵינָיו, ⁴⁰ יָרַע, ⁴¹ אָהוּב, ⁴² יֵשֶׁר,

אליו כל הנמצאים בסביבה. כך גם ליבו של עם-הארץ הפנוי מהתורה, מהקדושה, ומהרוחניות, אינו נותר פנוי וריק, אלא נוזלים פנימה מי רפש ומדמנה שליליים. כמו כן הריחוק מדעת אלוקית ומרוחניות גורם לעם-הארץ להיות יותר ויותר חומרי, גשמי וגס. וז"ל הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פכ"ב הכ"א): 'יתירה מכל זאת אמרו יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה'.

והנה בגמרא הנ"ל נאמר על עמי הארצות: "שהן שקץ ונשותיהן שרץ", וביאר המהרש"א (שם) שנקטה הברייתא לשון 'שקץ' שנאמרת בדרך כלל לגבי עבודה זרה, משום שבעבודה זרה נאמר (דברים יג, יח), 'ולא ידבק בידך מאומה', וכשם שאסור להנות מעבודה זרה, כך אסור לדבוק בעמי הארצות ולישא את בנותיהם.

ביאורים

³⁷ מְשֻׁקִּין. דבר מאוס. ³⁸ כְּדֹאִיתָא כַּמְרָא. במסכת פסחים (מט, ב) אמרו על עמי הארצות: "שהן שקץ", פירוש: שהם נחשבים כשקץ. [ובדפוס ראשון נוסף כאן: ונקרא 'שְׁנִי' ו'משוקין']. ³⁹ נֵר יִשְׂרָאֵל. אדם הלומד תורה אינו מאיר רק לעצמו, אלא גם לאחרים, וכמו שמצינו במסכת ערכין (ז, א): "אמר ליה: נר ישראל", ופירש שם רש"י: שאתה מאיר עיני חכמים. ⁴⁰ יָרַע. רעו ואהובו של הקב"ה. יָרַע הוא אוהב אמיתי שכל מאווייו ומחשבותיו [רעיונותיו] הם להיטיב לחבירו ולשמחו, ואף הלומד תורה לשמה, דבק בהקב"ה, ואין מחשבתו פונה לדברים אחרים (מדרש שמואל בשם רבי מתתיה הצהרי). ויש מפרשים ש'יָרַע' הוא שותף, שמאחר שהלומד תורה לשמה מקיים את העולם, נמצא משתתף עם הקב"ה במעשה בראשית (שם בשם החסיד יעב"ץ). ⁴¹ אָהוּב. אהוב לפני ה'. ⁴² יֵשֶׁר. העושה

מעלות התורה

עיונים

⁴³ וְנֶאֱמַר, מוֹשֶׁל וּמֶלֶךְ. ⁽¹⁾ חִי' – כְּמוֹ
שֶׁכְּתוּב (שם ד, יג): ⁴⁴ כִּי הִיא חַיִּיד',
'הַחֲכֵמָה ⁴⁵ תַּחֲיָה בְּעֵלֶיהָ' (קהלת ז, יב),

ז. חי כמו שכתוב כי
היא חייד. במסכת
יומא (לה, ב), מספרת
על הלל הזקן שבכל יום
היה משתכר בטרפיק
אחד, חציו היה נותן

לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא
להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להיכנס לבית המדרש. עלה הלל לגג
ונתלה וישב על פי הארובה, כדי שישמע דברי אלוקים חיים מפי שמעיה
ואבטליון. אמרו, אותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת הייתה, וירד עליו שלג
מן השמים. כשעלה עמוד השחר, אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי,
בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעונן הוא. הציצו וראו דמות אדם
בארובה. עלו ומצאו עליו גובה שלש אמות שלג. פרקוהו והרחיצוהו וסכוהו
והושיבוהו כנגד המדרה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת.

והקשה החפץ חיים ב'ליקוטי הלכות', הלא שנינו (כתובות נ, א): 'המבזבז אל
יבזבו יותר מחומש', ונפסק בשולחן ערוך (או"ח, תרנו, א), שאין להוציא עבור
מצוה יותר מחומש. אם כן, איך נתן הלל חצי שכרו ללימוד תורה?

עוד הקשה הבן יהודע, איך סיכן הלל עצמו, והלא אמרו בבא קמא, (סא, א),
'כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר נפשו למות על דברי
תורה אין אומרים דבר הלכה משמו.

ויש שכתבו לבאר, כי הלל הרגיש וחי במחשך שללא התורה חייו אינם חיים,
ולכן עלה לגג לשמוע דברי אלוקים חיים. ובמקרה זה לא נאמר הדין 'המבזבז

ביאורים

מעשים ישרים מטבעו (רש"י). ⁴³ וְנֶאֱמַר. הוא מלשון 'מימי נאמנים' (שעיה לג, טז),
דהיינו שאינם פוסקים, ואף הלומד תורה לשמה, כיון שזכה למעלות הנ"ל שוב
לא יֵרֵד ממדרגתו (תפא"י, רוח חיים, מדרש שמואל). ⁴⁴ כִּי הִיא חַיִּיד. התורה
היא חיי הנפש הרוחנית, וזולתה לא תחיה חיים נפשיים רק חיים בהמיים שאינם
'חייד', כלומר, חיי האדם. והגם שהגוף חי ומרגיש, הנפש הרוחנית היא מתה וכאילו
איננה (מלב"ם משלי שם, כב). ⁴⁵ תַּחֲיָה בְּעֵלֶיהָ. היא תחיה את בעל
החכמה.

מעלות התורה

עיונים

אל יבזבו יותר מחומש', לפי ש'כל אשר לאיש יתן בעד נפשו' (איוב ב, ד). אצל
הלל המושג 'כי היא חייד' היה חי ומוחשי עבורו, ו'מרבית תורה מרבה חיים'
(אבות ב, ז) - היה מציאות ממשית אצלו. ובמצב כזה מותר היה לו לסכן עצמו
עבור לימוד התורה הקדושה, דזה סיכון עבור קיום חייו!

והנה במסכת ברכות (סא, ב) מספרת הגמרא: "תנו רבנן, פעם אחת גזרה מלכות
הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא
שהיה מקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה. אמר ליה: עקיבא, אי אתה מתירא
מפני מלכות. אמר לו, אמשול לך משל למה הדבר דומה, לשועל שהיה מהלך
על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, אמר להם: מפני מה
אתם בורחים, אמרו לו: מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם, אמר להם:
רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם, אמרו
לו: אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא טיפש אתה,
ומה במקום חיותנו אנו מתיראין במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה. אף אנחנו
עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה 'כי הוא חייד ואורך ימיו' כך,
אם אנו הולכים ומבטלים ממנה על אחת כמה וכמה וכו'".

בביאור תשובת רבי עקיבא לפפוס שמדמה את לימוד התורה לדגים שבים,
ביאר רבי יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל, שרבי עקיבא ענה לו שלימוד תורה
אצל כלל ישראל הוא כמו **אור לנשימה**, שזה **עצם מהות החיים**. לימוד
התורה אינו נחשב רק כמעלה בעלמא שמי שלומד זוכה לקבל את המעלה
הזו, אלא זה עצם מהות החיים, כל הוודי והוודי של כל יהודי ויהודי זה לימוד
התורה.

וממילא אם מפסיקים לרגע אחד את הלימוד ופורשים בעת ההיא מהתורה,
נחשב הדבר שמפסיקים את עצם החיים. והרי זה כמו אדם שלקחו ממנו את
האור לנשימה שאינו יכול להמשיך ולהתקיים אפילו רגע אחד נוסף.

ולכן אומר רבי עקיבא, שאפילו בזמן שהמלכות גוזרת גזירות שלא יעסקו
בתורה, לא יתכן להפסיק את הלימוד, שלא יתכן שמחמת הגזירה נפסיק את
עצם החיים של עם ישראל.

והנה, במסכת תמורה (טז, א) איתא בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן, תשש
כוחו של יהושע, ונשתכחו ממנו שלוש מאות הלכות, ונולדו לו שבע מאות
ספיקות, ועמדו כל ישראל להורגו. ותמה רבי יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל,

מעלות התורה

עיונים

וְבִנְיָהוּ בֶן יְהוֹדָע⁴⁶ **בֶּן אִישׁ חֵי' (ש"ב**
כג. כ). **'שָׁלֹם' – כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (תהלים יט,**
כ): **⁴⁷תִּנּוֹת ה' תְּמִימָה. 'חֶכֶם' –**
דְּכָתִיב (שם): **⁴⁸מַחְכִּימֵת פֶּתִי, ⁴⁹אֲנִי**
חֶכְמָה שֶׁכֵּנֵתִי עֲרָמָה' (משלי ח, יב).
'נֵר' – כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (שם כ, כז): **⁵⁰נֵר ה'**
נִשְׁמַת אָדָם, ⁵¹מְאִירֵת עֵינַיִם'

מדוע ביקשו ישראל להורגו, הן מדובר בדור דעה של באי הארץ, והיכן שמענו שמגיע לאדם עונש מוות על שנשתכחו ממנו הלכות? ותירץ, בני הדור ההוא הבינו כראוי מהי תורה. הם חשו עד מעמקי נפשותם כי תורה היא חיים! ללא שום

הגזמה. וכיון שיהושע גרם להם לשכוח הלכות [כדאיתא שם ששיכחת השלש מאות הלכות מיהושע הייתה כעונש שבבילו עיי"ש (ברש"י ובמהרש"א) הסיבה לכך], הסתכלו עליו כעל מי שקטע חלק מחייהם, מה לי קטלא כולה ומה לי קטלא פלגא? לכן בקשו להורגו (אלא שאחר כך החזיר עתניאל בן קנז הלכות אלו בפלפולו).

ביאורים

46. בן איש חי. בן יהודיע - שאפילו במיתות קרוי חי, מאחר והיה צדיק גמור, וצדיקים אפילו במיתותם קרויים חיים (ראה ברכות יח, א). - הרי שהלומד תורה נקרא "חי". **47. תורת ה' תמימה.** שלימה, שלא חסר בה דבר מכל הצריך לתיקון נפש האדם. כמו שאמרו חז"ל (אבות ה, כב): 'הפך בה והפך בה דכולא בה'. התורה עושה את לומדיה - שלמים מכל מום ונותנת לנפשם שקט ומרגוע. **48. מחכימת פתי.** נותנת חכמה אף לטיפשים (רש"י, אבע"ז, רד"ק). **49. אני חכמה שכנתי ערמה.** התורה מתלווה אלי, והיא מחכימה אותי. **50. נר ה' נשמת אדם.** הנפש כלולה מכמה חלקים: נפש, רוח ונשמה. האדם זוכה לאור הנשמה רק על ידי לימוד התורה שגם היא קרויה נר, דכתיב 'כי נר מצוה ותורה אור', ממילא על ידי לימוד התורה זוכה האדם לאור הנשמה הקרויה "נר". **51. מאירת עינים.** התורה מאירה את עיני האדם להדריכו בדרך ישרה (תרגום, רד"ק ומלבי"ם).

מעלות התורה

(תהלים יט, ט). **⁵²מֶלֶךְ וּמוֹשֵׁל' – כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּזֶהֱר**
הַקְדוֹשׁ, ⁵⁴שְׁעוֹטְרִין אוֹתוֹ בְּכָל מִינֵי עֲטוּרוֹת, ⁵⁵וְאִימָתוֹ
מְטִילֵת עַל הַבְּרִיּוֹת, ⁵⁶וְנֶאֱמַר (משלי ח, טז): ⁵⁷בִּי מֶלְכִים

ביאורים

52. מלך ומושל. הלומד תורה לשמה עולה לגדולה ונעשה מנהיג על הבריות והכל נשמעים לדבריו, שנאמר (משלי ח, טז): 'בי מלכים ימלכו'. ומאכן למדו חז"ל (שתלמידי חכמים קרויים 'מלכים' (מחזור ויטרי; וראה גיטין סב, א). [ויש מפרשים ש'מושל' היינו שלטון על היצר הרע. שמלבד שלימוד תורה מסייע לאדם להתגבר על היצר הרע, עוד מגיע על ידי זה לדרגה בה הוא מושל על יצרו לגמרי (לחם שמים)]. **53. כמו שכתב בזהר הקדוש.** "מאן דיליף אורייתא דאתקריאת 'כבוד', אקרי 'מלך', ולא תימא בההוא עלמא דאתי ולא יתיר, אלא מלך בתרין עלמין בדיוקנא דמאריה (זהר רע"מ ח"ג רנג, ב עי"ש) (רמ"ג). **54. שעוטרין אותו בכל מיני עטרות.** אדם הלומד תורה מעטרו הקב"ה במיני כתרים רוחניים. וז"ל הזהר (ח"ג יט, א): אורייתא מאן דישתדל בה, מתעטר בעטרין דשמא קדישא, דהא אורייתא שמא קדישא הוא, ומאן דישתדל בה אתרשים ואתעטר בשמא קדישא, וכדין ידע ארחין סתימין ורזין עמיקין דלעילא ותתא, ולא מסתפי לעלמין (רמ"ג). **55. ואימתו מוטלת על הבריות.** כך הוא בזהר ח"א קצא, א: כל מאן דאשתדל באורייתא ובפולחנא דקוב"ה, דחלתיה ואימתיה הוא על כלא, עיי"ש. ובזהר ח"ג כב, א איתא: וחוטא דחסד אתמשך עלייהו [- על העוסקים בתורה], דמההוא חוטא אתעטר בר נש בעטרא דמלכא, ומניה דחלין עלאין ותתאין, הוא עאל בכל תרעי מלכא, ולית מאן דימחי בידיו, עי"ש. ובהמשך הביא רבינו את המשנה באבות (ו, א) שנותנין לו 'מלכות וממשלה'. וז"ל 'נפש החיים' (ש"ד פ"ח) על העוסק בתורה לשמה: ואדרבה, הכוחות הטבעיים מסורים אליו כאשר יגזור אומר עליהם, ולכל אשר יחפוץ יטם, ואימתו מוטלת על כולם, כמו שכתוב בפרק התורה: 'ונותנת לו מלכות וממשלה', כי נור אלקיו אור התורה מאירה ומבהקת על ראשו, עכ"ל (רמ"ג). **56. ונאמר.** לגבי חכמת התורה. בפרק שם התורה עצמה מודיעה כביכול את שבחיה (ראה רש"י שם פסוק א'). **57. בי מלכים ימלכו.** מלכות

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

יְמִלְכוּ, ^(ח)מֵאֵן מַלְכֵי רַבָּנָן, ⁵⁹עֲטַרְתָּ תַּפְאֶרֶת תְּמַנְנָךְ' (שם ד, ט). 'רַע', 'אֲהוּב', 'יִשְׂרָאֵל', 'נֶאֱמָן' - כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּמוֹשֶׁנָּה (אבות פ"ו מ"א): 'רַבִּי מֵאִיר אֲזַמְּרָה: כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה ⁶⁰לְשִׁמָּה

ח. מאן מלכי רבנן. המהר"ל (ד"ר חיים, דף מ"ט) מבאר את הקשר שבין המלכים לבין תלמידי החכמים, 'מלך' אינו אדם רגיל עם סמכויות יתר, אלא מורם מעם - אדם שהעם כולו נמצא בשליטתו - לשבט ולחסד, על כן הוא נבדל מהם לגמרי, עד שגם הקב"ה שופט אותו בנפרד, לא כאדם אלא כ"מלך" (ע"ז ג, ב). זהו בדיוק מעמדם של תלמידי החכמים לומדי התורה, שהרי התורה אינה חכמה כשאר החכמות, אלא היא אלקית ורוחנית לגמרי, ואין לה כל קשר אל העולם הזה, אלא שהקב"ה נתן אותה בטובו למי שלומד אותה על פי התנאים שהוא קבע (והללו מבוארים בפרק השישי מפרקי אבות). לכן מי שהוגה בתורה ומתמסר אליה, הוא אינו עוד אדם בתוך ההמון, אלא נבדל מהם לגמרי, והוא אינו כפוף למערכות העולם, ואינו חלק מחוקי הטבע, לכן בייחס לכל ההמון נחשב לומד התורה כמלך בגדוד ממש. בספר 'חכמה ומוסר' (א, ט) מבאר מדוע לומדי התורה נחשבים כמלכים, כי הם מולכים ושולטים על רצונותיהם ומאֱנִייהם, וכמו כן הם חשים באחריות הציבור, ואינם פונים לעסוק בצרכיהם האישיים, אלא משקיעים את כל חייהם בדאגה לחיי הכלל, כמו מלכי החסד, שדאגת העם לנגד עיניהם, וכל מעיניהם. אך ורק בדאגה לנתינים שתחתם.

ביאורים

המלכים מתקיימת על ידי דיני התורה ומצוותיה, ונמצא שהמחזיק את המלכים הם מצוות התורה וחוקותיה. הרי, שהעוסקים בתורה נקראים נחשבים למלכים, וכמו שאמרו חז"ל במסכת גיטין (סב, א): "אמרו ליה, מנא לך דרבנן איקרו 'מלכים', אמר להו, דכתיב 'בי מלכים ימלוכו'". ⁵⁸ **מֵאֵן מַלְכֵי רַבָּנָן**. מי הם הנקראים 'מלכים'? - תלמידי חכמים, שהם ה'מלכים' האמיתיים. ⁵⁹ **עֲטַרְתָּ תַּפְאֶרֶת תְּמַנְנָךְ**. התורה תמסור לך עטרה ופאר של מלכות. וזוהו מוכיח רבינו ממקרא נוסף שתלמידי חכמים מקבלים מלכות וממשלה. ⁶⁰ **לְשִׁמָּה**. שלא על מנת לקבל שכר, אלא

ט. שעל ידי עבירה נעשה טרפה. על ידי החטא נעשה לטרפה שאינה חיה. וז"ל ^(ב)**שֶׁעַל יְדֵי עֲבֵרָה נַעֲשֶׂה מְרַפָּה, ⁶⁷כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּזֹהַר**

וְכו' נִקְרָא: ⁶¹רַע, אֲהוּב כו', ⁶²וּמִלְבִּישָׁתוּ עֲנוּה וּירָאָה, ⁶³וּמִכְשָׁרְתוֹ לְהִיזֹת צִדִּיק וְחֹסֶד וְיִשְׂרָאֵל ⁶⁵וְנֶאֱמָן, - ^(ב)שֶׁעַל יְדֵי עֲבֵרָה נַעֲשֶׂה מְרַפָּה, ⁶⁷כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּזֹהַר****

ביאורים

מאהבת ה' שציוונו על כך. ⁶¹ **רַע אֲהוּב**. הלומד תורה לשמה, נקרא רעו ואהובו של הקב"ה, שנאמר (תהלים קלט, ז): 'ולי מה יקרו רעיק אל', ונאמר גם (שם קכב, ו): 'שלי אֲהֶבְיָךְ' (רש"י). כמו כן בפסוק אחר אומר הקב"ה (משלי ח, ז): 'אני אֲהֶבְי אֶבְיךָ, והרי שהלומד תורה מתוך אהבת הקב"ה הרי הוא גם אהוב לפניו (כלה רבתי, ח; מחזור ויטרי). ⁶² **וּמִלְבִּישָׁתוּ עֲנוּה וּירָאָה**. התורה מלבישה את הלומד תורה לשמה ענוה ויראה מרוממות ה'. [המדות הן כמלבישים לנפש האדם, שנאמר (איוב כט, יד): 'צדק לבשתי וילבשני כמעיל וצניף משפטי' (מחזור ויטרי). והלומד תורה לשמה מכיר מתוך כך בשפלות האדם וברוממות הקב"ה, ונמצאת התורה מלבישתו ענוה ויראת שמים (לב אבות). וכתב ה'נפש החיים' (ד, ט), שאף על פי שיראת שמים היא תנאי ללימוד תורה כראוי, כמו ששינוי (אבות ג, יז): 'אם אין יראה אין חכמה', מכל מקום הלומד תורה לשמה אינו צריך לעסוק הרבה בספרי יראה ומוסר, משום שלימוד התורה עצמו יביאהו לידי מדת היראה]. ⁶³ **וּמִכְשָׁרְתוֹ וכו'**. עתה מונה מעלות שאינן נקנות אלא בעמל ויגיעה, אמנם לימוד התורה לשמה מסייע לאדם לסור מן הרע, ומכשירו בכך לקנות בנפשו מדות אלו (מדרש שמואל; רוח חיים). ⁶⁴ **צִדִּיק וְחֹסֶד וְיִשְׂרָאֵל**. "צדיק" - הוא העושה את כל מעשיו בתמימות, אינו עושה עוול ונוהג בכל דבר על פי הדין. "חסיד" - הוא העושה לפניו משורת הדין, ואילו "ישר" - הוא העושה מעשים ישרים מטבעו, והוא גדול יותר מצדיק (רש"י; מדרש שמואל בשם החסיד יעב"ץ). ⁶⁵ **וְנֶאֱמָן**. הוא מלשון "מימיו נאמנים" (ישעיה לג, טז). דהיינו שאינם פוסקים, ואף הלומד תורה לשמה, כיון שזכה למעלות אלו שוב לא ירד ממדרגתו, ולא יאירע לו כפי שאירע ליוחנן כהן גדול ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי (תפא"ר; רוח חיים; מדרש שמואל). ⁶⁶ **שֶׁעַל יְדֵי עֲבֵרָה נַעֲשֶׂה מְרַפָּה**. על ידי החטא נעשה לטרפה שאינה חיה. ⁶⁷ **כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּזֹהַר הַקְדוּשָׁה**. עיין תיקוני זוהר נב, ב: בההוא אתר דשרייא עבירה ואסתלק

מעלות התורה

עיונים

הַקְדוּשָׁה, וְעַל יְדֵי הַתּוֹרָה נַעֲשֶׂה ה'נפש החיים' (ש"ד

פכ"ט): 'דוע בזה, ו

שהתרי"ג מצוות הם מכוונים נגד התרי"ג איברים וגידים שבאדם, ובעשות האדם אחת ממצוות ה' כראוי, מתקדש על ידה אותו האבר המכוון נגדה, ומחיה אותו. או אם בא ונזדמן לידו אחת ממצוות ה' אשר לא תעשה ונמנע ופרש ולא עשה, אשר עליו אמרו רבותינו ז"ל (קידושין לט, ב): 'ישב אדם ולא עבר עברה, נותנין לו שכר כעושה מצוה', נטהר ונתקדש גם כן אותו הגיד הפרטי המכוון נגדה, ומחיה אותו, כמו שאמר הכתוב (ויקרא יח, ה) 'אלה המצוות אשר יעשה אותם האדם, וחי בהם' שאז הוא נקרא 'איש חי'.

אמנם כשהאדם עוסק בתורה, כתיב בה 'ולכל בשרו מרפא' (משלי ד, כב), וכמו שאמרו (עירובין נד, א): 'חש בראשו יעסוק בתורה, שנאמר 'כי לית חן הם לראשך', חש בגרונו יעסוק בתורה, שנאמר וכו', חש בבני מעיו יעסוק בתורה וכו', חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר 'ולכל בשרו מרפא'. וכן הוא בויקרא רבה פרשה י"ב, ובתנחומא יתרו, ובמדרש תהלים מזמור י"ט, שעל ידי עסק התורה, מתקדשים ומזדככים כל אבריו וגידיו וכוחותיו כולם. ולכן אמרו (פאה א) 'ותלמוד תורה כנגד כולם'.

וכן להיפוך ח"ו, עוון ביטול תורה הוא גם כן כנגד כולם, כי בעברו על אחת ממצוות ה', נפגם רק אותו האבר או הגיד לבד המכוון נגדה, שהחיות של הקדושה ואור העליון, סוד שם הוי"ה יתברך השורה על כל אבר, מסתלקת הימנו ח"ו, ומותא דסטרא אחרא שריה ביה ר"ל, ונעשה בעל מום, חסר מאותו אבר. אבל בעוון ביטול תורה ח"ו, הוא פוגם את כל אבריו וגידיו, וכל כוחותיו כולם, וחיות הקדושה של כל גופו מסתלקת, והוא נעשה תכף כמת ממש, שאין לו שום חיות ח"ו, כמו שכתוב (דברים ל, כ) 'כי הוא חייך' וכו'. ע"כ.

ביאורים

מצוה מניה, ההוא אבר איהו גפים, ואיהו מום דנשמתא, בגיניה לא שרייה קוב"ה על נשמתא, הוא הוא דכתיב: 'כל איש אשר בו מום לא יקרב', נשמתא דאית בה מום בחד מרמ"ח פקודין דילה, לא אתקרב בגיניה לגבי קוב"ה. וכעין זה שם קל, ב: אם ההוא אתר דההוא אבר איהו פגום בחובה דעביד בר נש, קוב"ה לא שרייא בההוא אבר, דעליה אתמר: 'כל איש אשר בו מום לא יקרב' (רמ"ג). 68. ועל ידי התורה נעשה כשר. ואף אם חטא ונעשו חלק מאבריו

מעלות התורה

כָּשֶׁר, וּמִקְרַבְתּוֹ לִידֵי זָכוּת כּו' וְנִהְיֶינ׳ מִמֶּנּוּ עֲצָה וְתוֹשִׁיָּה וכו' 71 וְנִתְּנָת לּוֹ מַלְכוּת וּמִמֶּשְׁלָה 72 וְחֻקּוֹר דִּין,

ביאורים

כטריפה, מכל מקום אחר ששב בתשובה ולומד תורה, הרי שהוא חוזר לקדמותו ולכשרותו. כמו כן התורה מכשרת את האדם להשיג מעלות רוחניות שבלעדי התורה לא היה יכול בשום אופן להשיגן, וזהו "הכשר", שהתורה מכשרת את האדם להשיג מעלות אלו. 69. **ומִקְרַבְתּוֹ לִידֵי זָכוּת.** לימוד תורה לשמה לא זו בלבד שמרחיק את האדם מן החטא, אלא אף מביאו לחזר אחר מצוות ומעשים טובים (תפא"י). ועוד, שאף אם מצוה מסוימת עדיין אינה בהישג ידו, זכות לימוד התורה לשמה תסייע בידו לקיימה (מדרש שמואל). 70. **ונִהְיֶינ׳ מִמֶּנּוּ עֲצָה וְתוֹשִׁיָּה וכו'.** הלומד תורה לשמה ניחן בבינה יתירה, ומתוך כך נהנות הבריות מעצותיו בענייני העולם הזה, מהתורה שְׁלָמִים ממנו ומעיונו בדרכי החכמה. כמו כן נהנים ממנו בני אדם כשרואים אותו מתגבר על הקשיים הנקרים בדרכו בעבודת ה' (מדרש שמואל). 71. **ונִתְּנָת לּוֹ מַלְכוּת וּמִמֶּשְׁלָה.** שעל ידי התורה עולה לגדולה והכל נשמעים לדבריו. [הלומד תורה לשמה נעשה מנהיג על הבריות והכל נשמעים לדבריו, שנאמר (משלי ח, טו): "בי מלכים ימלכו". ומכאן למדו חז"ל שתלמידי חכמים קרויים "מלכים" (מחזור ויטרי; עיין גיטין סב, א). יש מפרשים ש"ממשלה" היינו שלטון על היצר הרע, שלא זו בלבד שלימוד תורה לשמה מסייע לאדם להתגבר על היצר הרע, כמו ששינו באבות (שם לעיל), אלא על ידי לימוד לשמה מגיע גם האדם לדרגה בה הוא מושל על יצרו לגמרי (לחם שמים). ומצינו שהכובש את יצרו קרוי "מושל", שנאמר (משלי טז, לב): "טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר" (עיין ברשב"ם ב"ב עה, ב ד"ה המושלים)]. 72. **וחֻקּוֹר דִּין.** ועומק הדין פתוח לפניו. כלומר, זוכה לרדת לעומק הדין ולפסוק דין אמת (רש"י), כמו שהתורה אומרת על עצמה (משלי ח, טו): "בי... ורוזנים יחוקקו צדק" (אברבנאל). [עומק הדין הוא מהדברים המכוסים מרוב בני האדם (ראה פסחים נד, ב), משום שהדין משתנה לפי פרטי המאורע, ויתכן איפוא שילמד אדם תורה מרבו ולא ידע לפסוק את הדין. אולם ללומד תורה לשמה ניתנה החכמה לחקור ולהגיע להכרעת הדין האמיתית, וכך הוא יכול לפסוק את הדין לאמיתו (דרך חיים). כמו כן הלומד

מעלות התורה

⁷³ וּמַגְלִין לוֹ רִזֵּי תוֹרָה, ⁷⁴ וְנַעֲשֶׂה כְּמַעֲיָן הַמִּתְנַפֵּר וּכְנֶהֱרֹ
שְׂאִינֹ פוֹסֶק כו', ⁷⁵ וּמַגְדִּילָתוֹ וּמְרוֹמְמָתוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים'.

ביאורים

תורה לשמה יודע לחקור את בעלי הדין והעדים באופן שהאמת תהא ניכרת מתוך דבריהם, ועל ידי זה להגיע להכרעת הדין האמיתית (מילי דאבות). ⁷³ וּמַגְלִין לוֹ רִזֵּי תוֹרָה. שמן השמים מגלים לו את סודות התורה (רש"י; לחם שמים), כגון מעשה מרכבה ומעשה בראשית, וכן הסודות הנשגבים שבמצוות התורה, וזוהי מעלה הקרובה לנבואה (תפא"י). ⁷⁴ וְנַעֲשֶׂה כְּמַעֲיָן הַמִּתְנַפֵּר וּכְנֶהֱרֹ שְׂאִינֹ פוֹסֶק. שחכמתו מתרבה ומתגדלת ואינה פוסקת [שבעיונו הוא מבין דבר מתוך דבר, וגם זוכה ללמד את חכמתו לאחרים ונמצא שאין לה הפסק (מדרש שמואל בשם אברבנאל)]. ⁷⁵ וּמַגְדִּילָתוֹ וּמְרוֹמְמָתוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים. על ידי לימוד תורה לשמה נעשה האדם גדול ומרומם על כל הברואים כולם, ואף מן המלאכים (מדרש שמואל). [הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשניות מבאר שתכלית הבריאיה היא בני האדם המשיגים במושכלות בידיעת ה' ומזככים את טבעיהם הגופניים. וכל שאר הברואים נבראו להיות להם לעזר בדרכם להשגת החכמה והשלימות. בגמרא ברכות (נח, א) מובא בענין זה שבראותו המון עם רב בירך התנא בן עזאי: "ברוך אתה ה' שברא כל אלה לשמשני". הלומד תורה לשמה ממלא איפוא את תכלית הבריאיה, ונמצא שהוא גדול ומרומם מכל שאר הברואים שהם טפלים לו].

לימוד המוסר היומי

בהוצאת ארגון "ארחות יושר"

"ארחות המוסר"

הינו מכון, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר לחלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 113 כוללים, 138 ישיבות, 103 תתיים, 230 שיעורי תורה, 18 מדרשיות וסמינרים - 35,000 לומדים ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת לימוד המוסר היומית!

**הצטרף אף אתה
למהפכת המוסר,
בלימוד יומי של כ - 10 דקות!**

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

חובות הלבבות

שערי תשובה

מסילת ישרים

ארחות צדיקים

ארחות יושר

עד עתה,
בוארו וחולקו הספרים:
"ארחות יושר" למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
"ארחות צדיקים", "מסילת ישרים" לרמח"ל
"שערי תשובה" לרבנו יונה
ו"חובות הלבבות" לרבנו בחיי

כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות
החבורות החודשיות.

עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן
הספרים נאגד תוכן החבורות ויו"ל
בספר מהודר.

"ארחות יושר" הארגון אשר חרט על דגלו את ענין הפצת המוסר אינו פוסח
על אף הזדמנות הנקריית לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים, ולקהלים נוספים
בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים" המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב,
מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחיידוד ועיון - מדור נושא פרטים,
ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

